

KATALOG LFA

LOKALNE FORMY ARCHITEKTONICZNE ZABUDOWY DLA KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH

ŻUŁAWY

OSADNICTWO: ZDETERMINOWANE POŁOŻENIEM NA TERENIE ZALEWOWYM
ZWARTE, ROZPROSZONE, ŚREDNIOWIECZNE, OLĘDERSKIE

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Wróblewo

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-91_1÷4

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Drewnica-Żuławki

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-74_1

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Tujsk-Żelichowo

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-83_1÷7

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Palczewo-Nowa Cerkiew

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-36_1÷9

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Kmiecin-Marynowo-Orłowo

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-87_1÷16

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Jazowa-Kępi-Stobna

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-67_1÷8

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Lisewo Malborskie-Kończewice

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-65_1÷8

krajobraz priorytetowy:

Żuławy: Klecie Złotowo

nr obszaru zabudowanego wyróżniającego się LFA:
LFA_Z_22-313.54-83_1÷7

Gminy:

Cedry Wielkie, Dzierzgoń, Lichnowy, Miłoradz, Nowy Dwór Gdański, Nowy Staw, Ostaszewo, Pruszcz Gdański (w.), Stare Pole, Stary Targ, Stegna, Suchy Dąb

AUDYT KRAJOBRAZOWY WOJEWÓDZTWA POMORSKIEGO

KATALOG LFA

LOKALNE FORMY ARCHITEKTONICZNE ZABUDOWY DLA KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH

1	WYMOGI FORMALNE I CELE LFA	1
	KRYTERIA WYBORU OBSZARÓW LFA	2
	OBIEKTY REFERENCYJNE WYTYCZNE DO WDRAŻANIA KATALOGU LFA	3
2	REJONY LFA W KRAJOBRAZACH PRIORYTETOWYCH	4
3	OBSZAR ZABUDOWANY WYRÓŻNIAJĄCY SIĘ LFA	5
4	UKŁADY RURALISTYCZNE / ROZWÓJ ZABUDOWY	8
	ROZPOZNANE UKŁADY WSI	9-21
5	UKŁAD ZABUDOWY	22-25
6	TYPY LFA	26
	PODSTAWOWE CECHY BRYŁY BUDYNKU CECHY CHARAKTERYSTYCZNE ZABUDOWY OBIEKTY REFERENCYJNE DETALE ARCHITEKTONICZNE	
7	DETAL LFA	68
	KOMPOZYCJA ŚCIAN strefa wejściowa stolarka drzwiowa stolarka okienna opaski okienne okiennice cokół węgtowanie deskowanie elementy ceglane ZDOBIENIE ELEMENTÓW KONSTRUKCJI ornamenty drewniane	
8	SPIS RYCIN I FOTOGRAFII, BIBLIOGRAFIA	87

PODSTAWA PRAWNA OKREŚLENIA LFA

Wytyczne w zakresie określenia lokalnych form architektonicznych (LFA) zabudowy dla krajobrazów priorytetowych określa Załącznik nr 8 *Rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 11 stycznia 2019 r. w sprawie sporządzenia audytu krajobrazowego* (tj. Dz.U z 2024 r. poz. 537)

GLÓWNE CELE I ADRESACI KATALOGU LFA

Praktyczna rola katalogu LFA w ochronie krajobrazu kulturowego:

- INSPIRACYJNA - dla przedstawicieli samorządów lokalnych oraz inwestorów i projektantów, jako wsparcie procesów planistycznych i projektowych,
- EDUKACYJNA I POPULARYZATORSKA - dla lokalnych społeczności, jako element budowania tożsamości miejsca związanej z dziedzictwem kulturowym.

Główne cele opracowania katalogu LFA:

- wskazanie zróżnicowanej specyfiki tradycyjnej zabudowy regionalnej poprzez zidentyfikowanie najbardziej cennych i reprezentatywnych obiektów dla określonego rejonu województwa, wskazanie wzajemnych relacji pomiędzy poszczególnymi budynkami oraz w obrębie układów przestrzennych,
- zdefiniowanie źródła inspiracji dla twórczego kształtowania przestrzeni regionu, nawiązującego do lokalnych warunków, zarówno historycznych, jak i fizjograficznych, podkreślających genius loci danego obszaru,
- stworzenie narzędziownika/wzornika do kreowania nowych obiektów harmonijnie wkomponowanych w istniejące układy przestrzenne, z zachowaniem właściwej skali i proporcji obiektów.

Katalog LFA to praktyczne narzędzie, które może stanowić realne wsparcie w procesie projektowym na obszarach krajobrazów priorytetowych. Przeprowadzone analizy dotyczą w szczególności prac dokumentacyjnych, wskazujących zasób istniejący w momencie sporządzania audytu. Wyniki tych analiz wykorzystywane mogą być przez projektantów sporządzających gminne dokumenty planistyczne (w szczególności miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego, a w przypadku ich braku – warunki zabudowy w procedurze wydawania decyzji) oraz przez inwestorów i architektów, jako inspiracja i wskazania w planowaniu i projektowaniu na wyróżnionych obszarach.

Dokumentacja przedstawiona w katalogu LFA może być również wykorzystywana jako wsparcie w działaniach edukacyjnych w budowaniu lokalnej tożsamości mieszkańców przedmiotowych obszarów. Może również być przydatna w budowaniu strategii marketingu terytorialnego bazującego na promocji zróżnicowanego dziedzictwa kulturowego Pomorza.

Kolejnym etapem uszczegółowienia katalogu LFA mogłaby być organizacja konkursu na projekt współczesnego domu wpisującego się w krajobraz i współgrającego z tradycją, wzorowanego na konkursie "Twój dom – dialog z tradycją", realizowanym przez Narodowy Instytut Dziedzictwa w ramach Krajowego Programu Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami. Konkurs mógłby zostać zorganizowany we współpracy ze stowarzyszeniami branżowymi architektów i urbanistów oraz środowiskiem akademickim. Wówczas powstałaby baza gotowych projektów budowlanych dla rejonów LFA.

KRYTERIA WYBORU OBSZARÓW ZABUDOWANYCH WYRÓŻNIAJĄCYCH SIĘ LOKALNYMI FORMAMI ARCHITEKTURY (LFA)

Jako obszary wyróżniające się lokalną zabudową wskazano obszary zabudowy wiejskiej w granicach krajobrazów priorytetowych. Są to w szczególności:

- obszary koncentracji obiektów, które zachowały cechy charakterystyczne dla lokalnej tradycji budowlanej (całe wsie lub ich wybrane fragmenty), gdzie poza samymi obiektami, również sam układ zabudowy jest nadal czytelny i stanowi wyróżniający się element stanowiący istotną wartość podlegającą ochronie i wymagającą uwzględnienia w ewentualnym kształtowaniu nowej zabudowy i zagospodarowania,

lub

- pojedyncze obiekty wraz z bezpośrednim otoczeniem, które zachowały cechy charakterystyczne dla lokalnej tradycji budowlanej (pojedyncze zagrody/domy z otoczeniem w zwartych układach lub zagrody samotnicze).

Jako zabudowę wyróżniającą się lokalna forma architektoniczną wskazano:

- obiekty z zachowaną autentyczną substancją zabytkową - oryginalną i unikatową, bez względu na jej stan zachowania,
- obiekty historyczne odtworzone, z zachowaniem pierwotnej formy i rozwiązań materiałowych oraz kolorystycznych
- obiekty nowe, ale nawiązujące do lokalnej tradycji budowlanej i wpisujące się w krajobraz kulturowy jednostki priorytetowej.

OBIEKTY REFERENCYJNE

Do katalogu LFA wzięto pod uwagę w szczególności wiejską zabudowę mieszkaniową, stanowiącą punkt wyjścia dla kreowania nowych obiektów współgrających z otoczeniem i harmonijnie wpisujących się w krajobrazy priorytetowe regionu. Karty katalogowe LFA opisują szczegółowo obiekty referencyjne wskazując ich najważniejsze cechy, które mogą stanowić inspirację do wykorzystania przy projektowaniu nowych obiektów, głównie mieszkalnych. Obiekty wzorcowe/referencyjne prezentują formy tradycyjnych rozwiązań architektonicznych, do świadomego przetworzenia na formy współczesne z zachowaniem elementów lokalnej tradycji.

WYTYCZNE DO SPOSOBU WDRAŻANIA KATALOGU LFA

Katalog LFA opracowany w ramach dokumentu audytu krajobrazowego zwraca uwagę na wartości tkwiące w krajobrazie, w zachowanych cennych układach zabudowy i w charakterystycznych formach poszczególnych budynków. Jego rola inspiracyjna, w kontekście projektowania nowego zagospodarowania, polega w szczególności na uwrażliwieniu na specyficzne dla danej lokalizacji uwarunkowania, które mogą stanowić wskazówki jak w sposób harmonijny wkomponować nowe obiekty w otaczający krajobraz.

W kreowaniu współczesnych lokalnych form architektonicznych (obiektów budowlanych wpisujących się w lokalną tradycję) rekomenduje się wybór jednego z poniższych sposobów podejścia/projektowania:

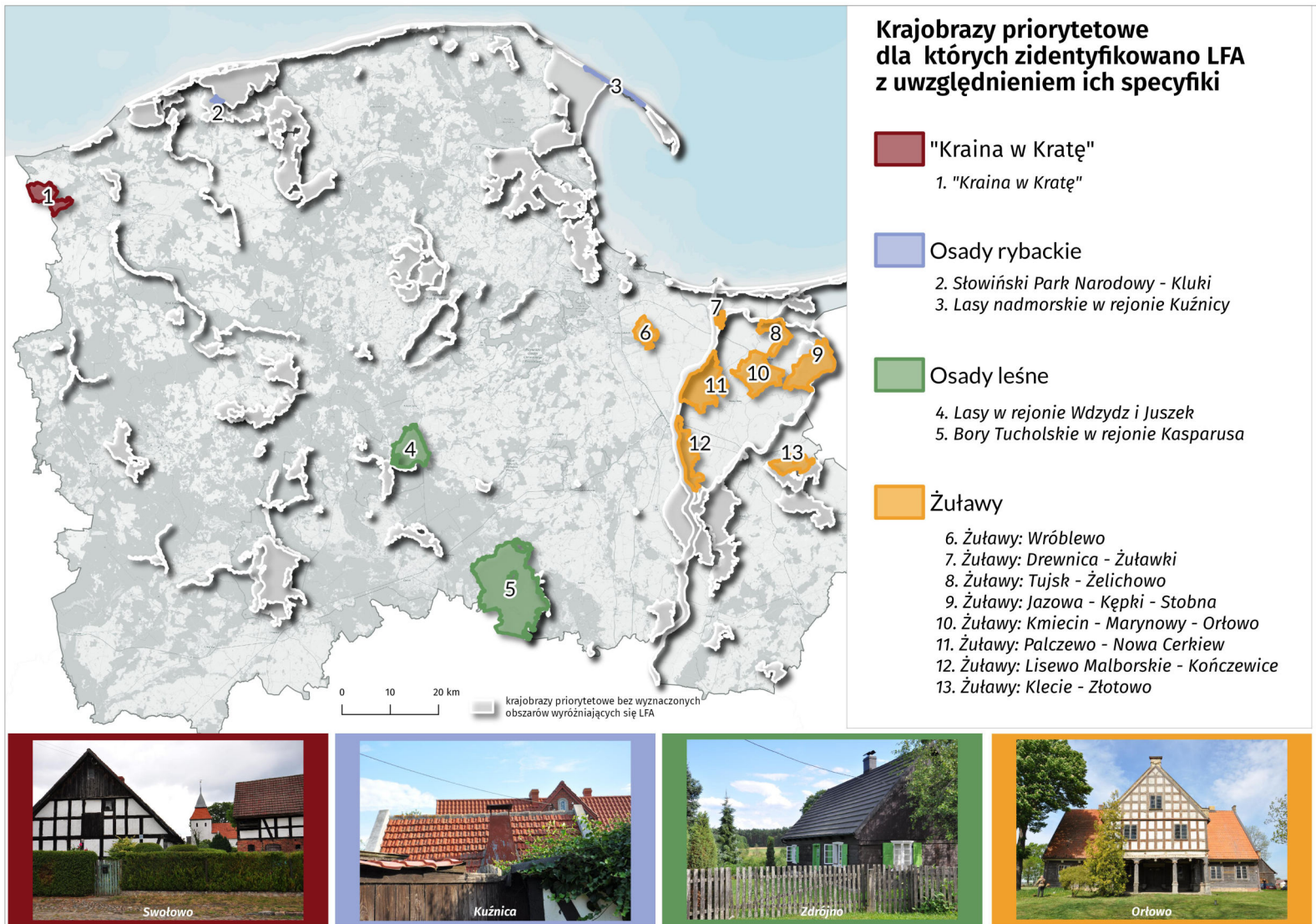
- uwzględnienie prostej formy naśladownictwa, powielającej formę zewnętrzną istniejących, starych domów przy jednoczesnym zastosowaniu współczesnego układu funkcjonalnego i nowoczesnych materiałów budowlanych,
- tworzenie formy współczesnej zestawionej z tradycyjną, najczęściej minimalistyczną i uproszczoną,
- stosowanie twórczej, nowoczesnej interpretacji historycznych wątków zarówno w formie, jak i detalu, np. inspirowanych zabudową gospodarczą przy jednoczesnym uwzględnieniu wzajemnych relacji przestrzennych układu zabudowy (dom, garaż i budynek gospodarczy) dostosowanych do specyfiki i tradycji danego rejonu LFA.

Wykorzystując katalog LFA, jako praktyczny wzornik/narzędziownik dla samorządowców, inwestorów i architektów należy mieć na uwadze między innymi:

- nawiązanie do lokalnej tradycji i dziedzictwa kulturowego z wykorzystaniem współczesnych rozwiązań technologicznych i twórczych pomysłów, kreowanie prostych/oszczędnych form,
- nawiązujących do tradycyjnych charakterystycznych form, z zastosowaniem nowoczesnych detali,
- utrzymanie właściwej skali i proporcji obiektu poprzez kształtowanie nowej zabudowy w oparciu o wielkość i proporcje bryły oraz kształt i kolorystykę dachu obiektu tradycyjnego, z przystosowaniem funkcjonalnym dla współczesnych potrzeb użytkowników,
- stosowanie tradycyjnych materiałów z jednoczesnym uwzględnieniem nowych rozwiązań technologiczno-materiałowych, spełniających wymogi współczesnych norm dla obiektów budowlanych (związanych w szczególności z ochroną cieplną i przeciwpożarową),
- stosowanie tradycyjnej kolorystyki lub harmonijnie nawiązującej do tradycji,
- współczesną interpretację detalu architektonicznego w kompozycji elewacji, np. w układzie drzwi lub rytmie okien,
- formę architektury odpowiadającą funkcji, z dopuszczeniem stosowania udogodnień spełniających współczesne potrzeby użytkowników, w szczególności co do doświetlenia poddaszy i parterów – możliwość stosowania okien dachowych oraz dużych przeszkleń w parterach budynków,
- poszanowanie sąsiedztwa i otoczenia, zachowanie tradycyjnych układów przestrzennych i linii zabudowy, nierozpraszczenie zabudowy i harmonijne wpisanie się w krajobraz poprzez nawiązanie do istniejącego układu zabudowy,
- stosowanie rodzimych gatunków zieleni kształtowanych w aleje i szpalery drzew, zieleńce i krzewy oraz przydomowe ogródki,
- projektowanie tradycyjnych elementów małej architektury w postaci: ogrodzeń, bram, altan, itp.

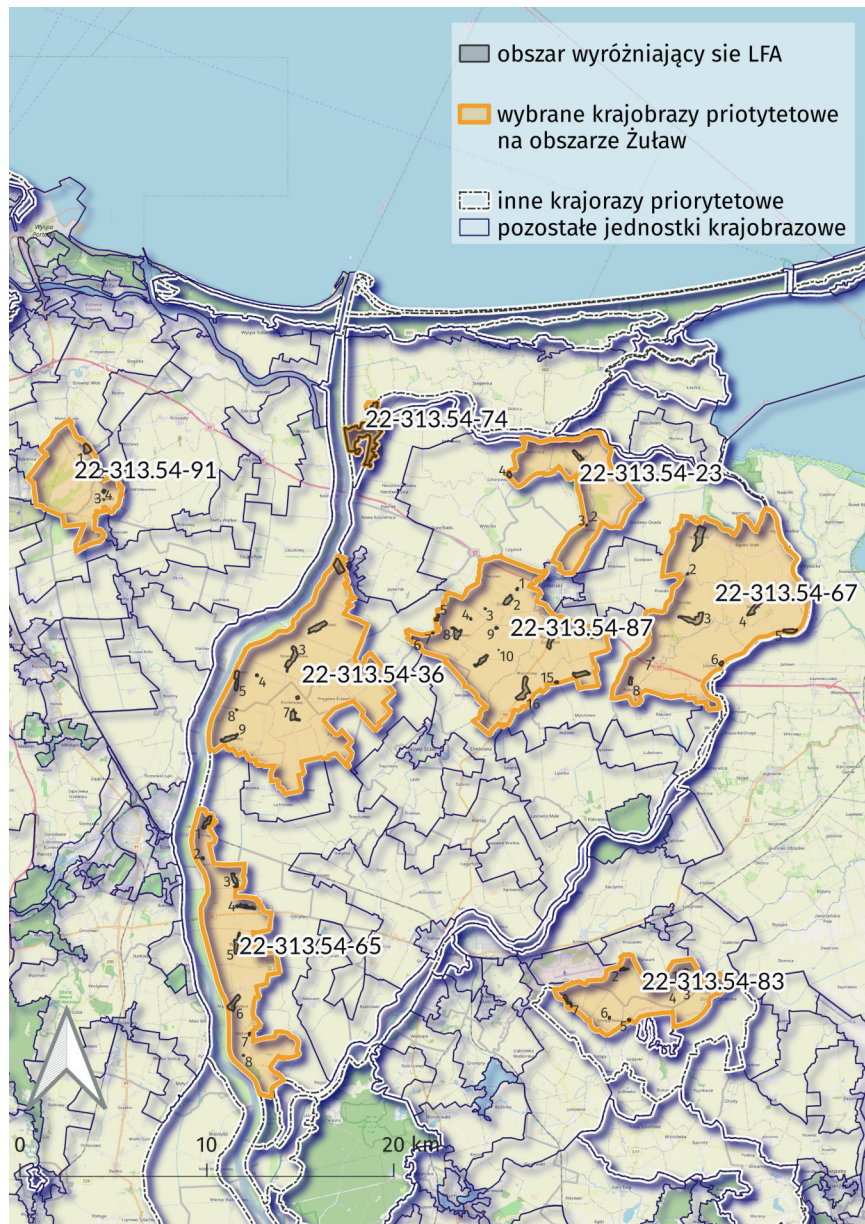
Obszary zabudowane wyróżniające się lokalną formą architektoniczną zostały zidentyfikowane w krajobrazach priorytetowych zlokalizowanych w czterech rejonach województwa, różniących się między sobą określoną specyfiką historyczno-kulturową i reprezentujących charakterystyczne typy osadnictwa:

Pas nadmorski z przykładami osad rybackich ziemi słupskiej i Półwyspie Helskim;	"Kraina w Kratę" z zabudową szachulcowa na obszarze ziemi słupskiej
Obszar leśny z przykładami osad leśnych ziemi kościerskiej i Borów Tucholskich;	Żuławy z przykładami osadnictwa średniowiecznego oraz ołędzkiego, rozproszonego, a także zwartego zdeterminowanego położeniem na terenie zalewowym.

Ryc. 2.1.1. Rejony LFA zidentyfikowane w krajobrazach priorytetowych

Dla krajobrazu Żuław zidentyfikowane zostały obszary zabudowane wyróżniające się lokalnymi formami architektonicznymi w 8 krajobrazach priorytetowych:

Ryc. 3.1.1. Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazach priorytetowych Żuław

Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-91
	Nazwa	Żuławy:Wróblewo
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-74_1÷4	

Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-74
	Nazwa	Żuławy: Drewnica-Żuławki
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-74_1	

Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-23
	Nazwa	Żuławy:Tujsk- Żelichowo
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-23_1÷4	

Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-36
	Nazwa	Żuławy:Palczewo- Nowa Cerkiew
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-36_1÷9	

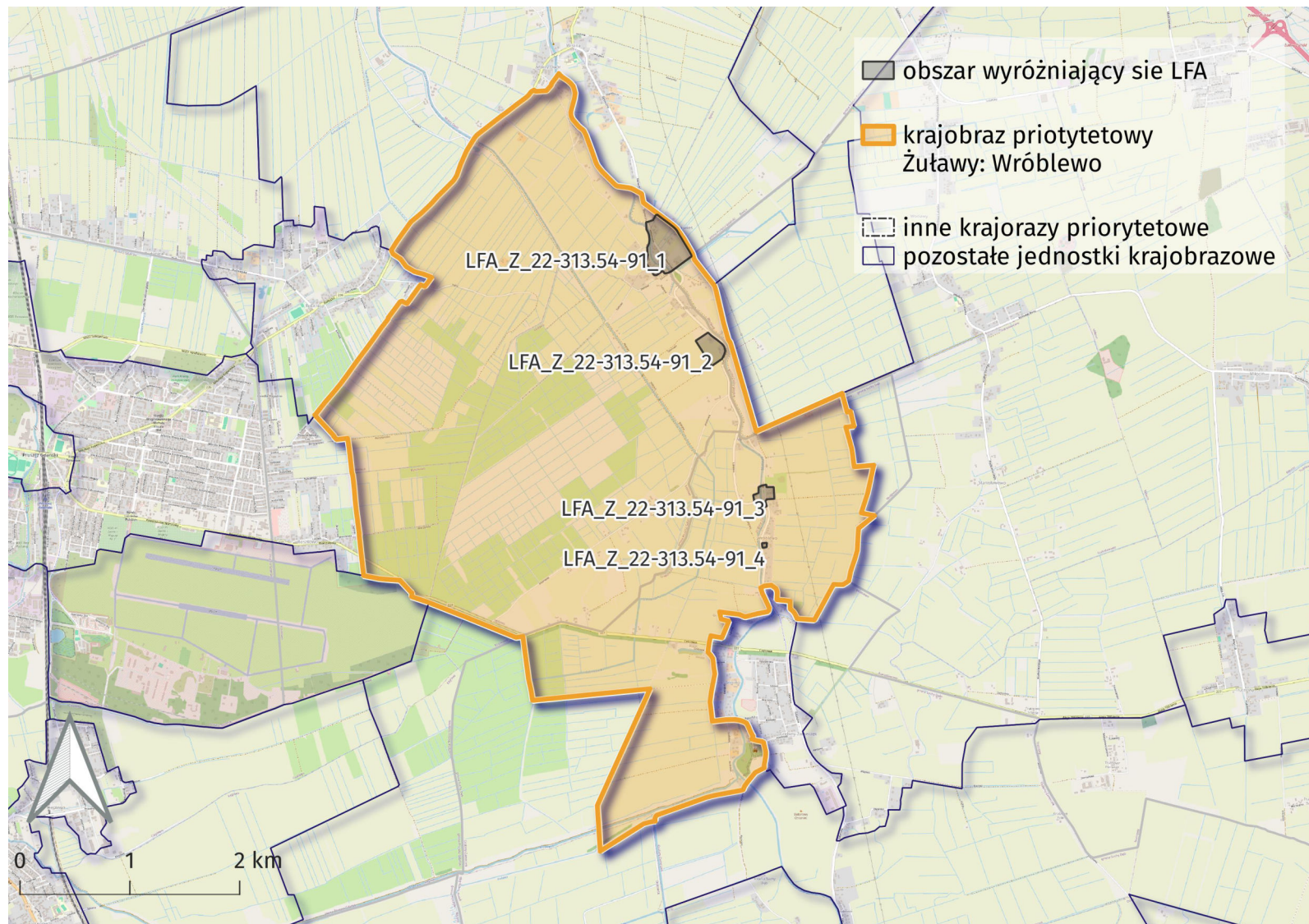
Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-87
	Nazwa	Żuławy:Kmiecin- Marynowy- Orłowo
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-87_1÷16	

Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-67
	Nazwa	Żuławy:Jazowa- Kępki- Stobna
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-67_1÷8	

Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-65
	Nazwa	Żuławy:Lisewo- Malborskie- Końcówice
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-65_1÷8	

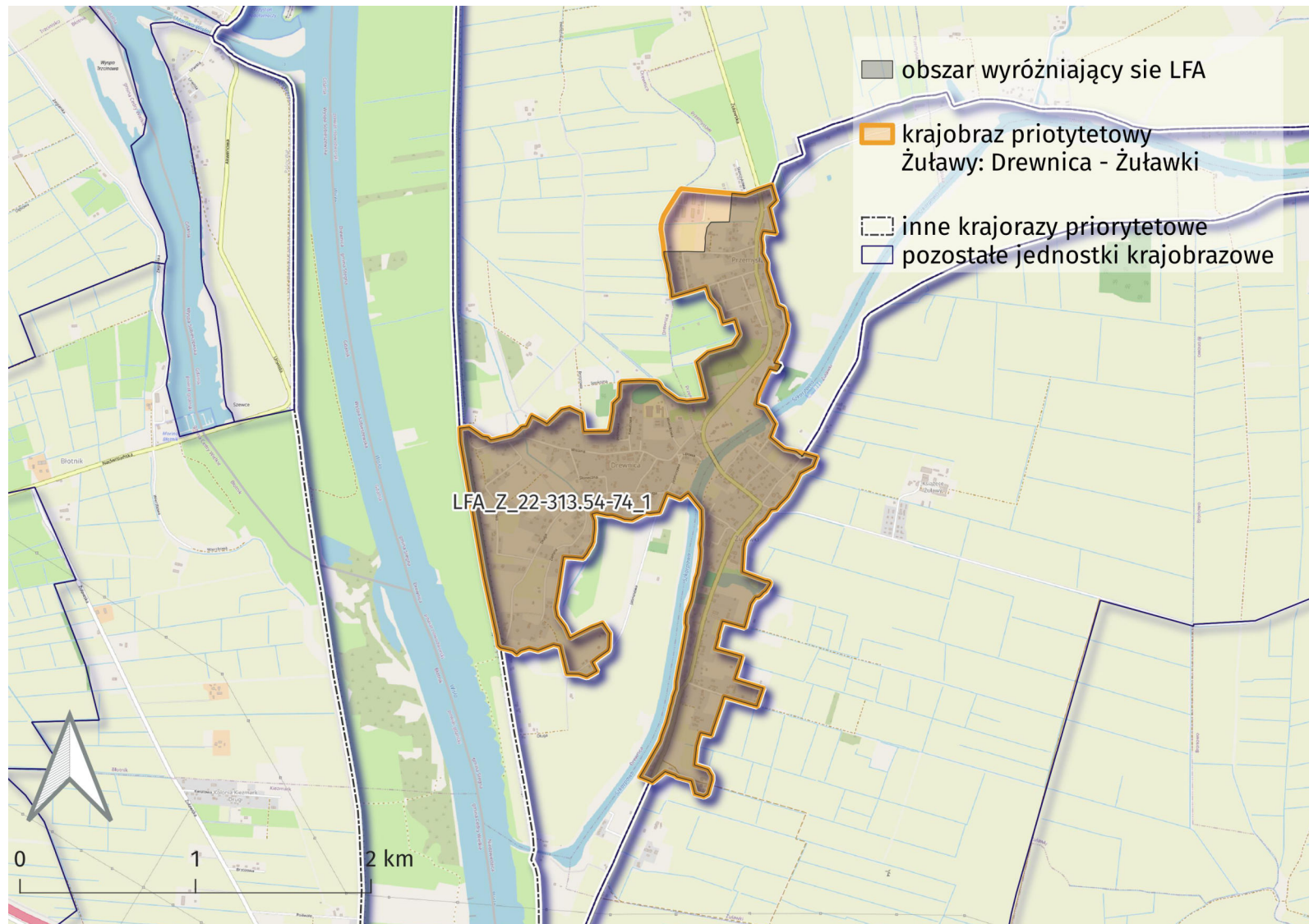
Krajobraz priorytetowy	Kod	22-313.54-83
	Nazwa	Żuławy:Klecie- Złotowo
Obszar/y zabudowany/e wyróżniający/e się LFA:	LFA_Z_22-313.54-83_1÷7	

Dla krajobrazu priorytetowego Żuławy: Wróblewo zidentyfikowano 4 obszary zabudowane wyróżniające się lokalnymi formami architektonicznymi:

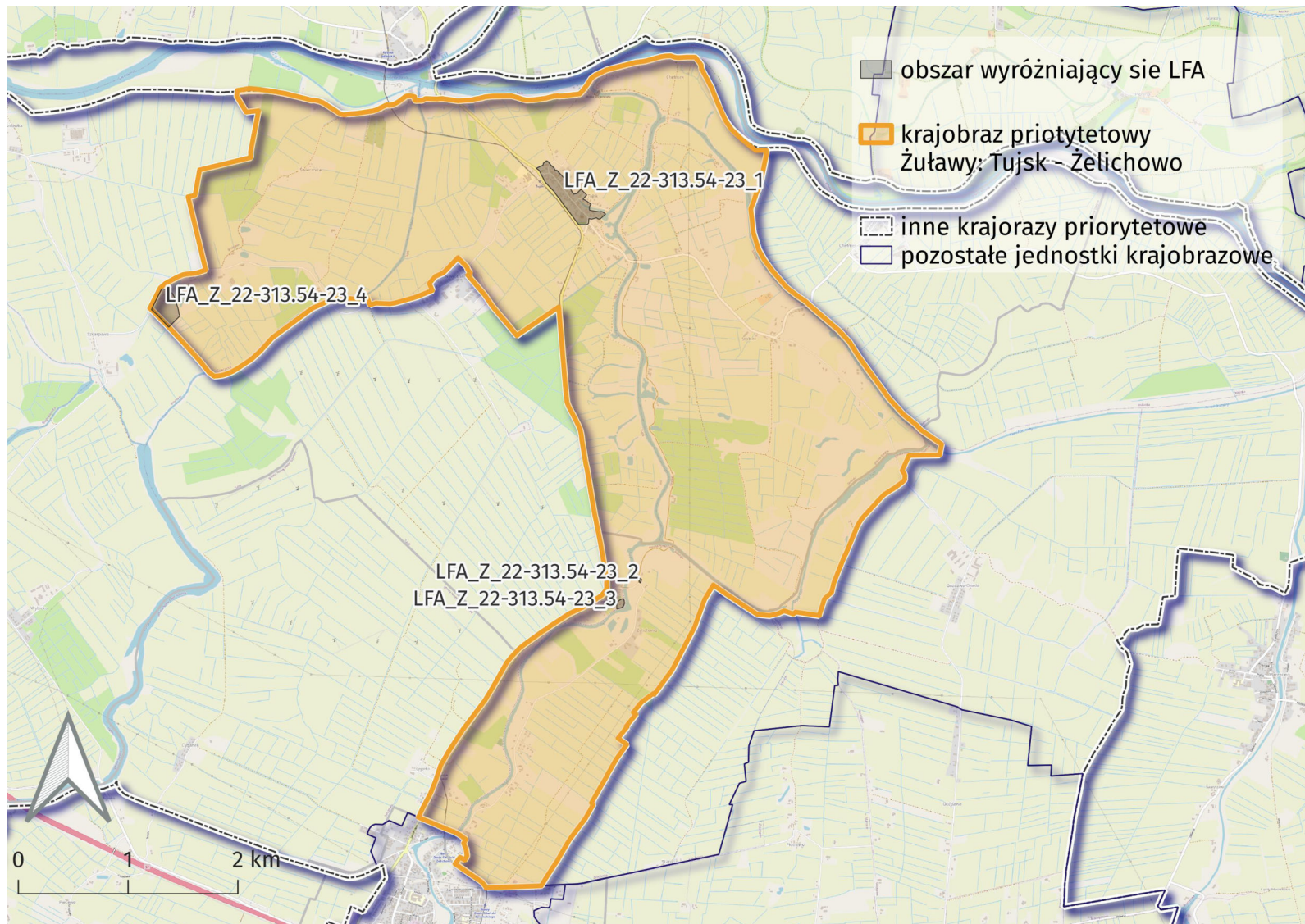
Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy: Wróblewo

Dla krajobrazu priorytetowego *Żuławy: Drewnica - Żuławki* zidentyfikowano 1 obszar zabudowany wyróżniający się lokalnymi formami architektonicznymi:

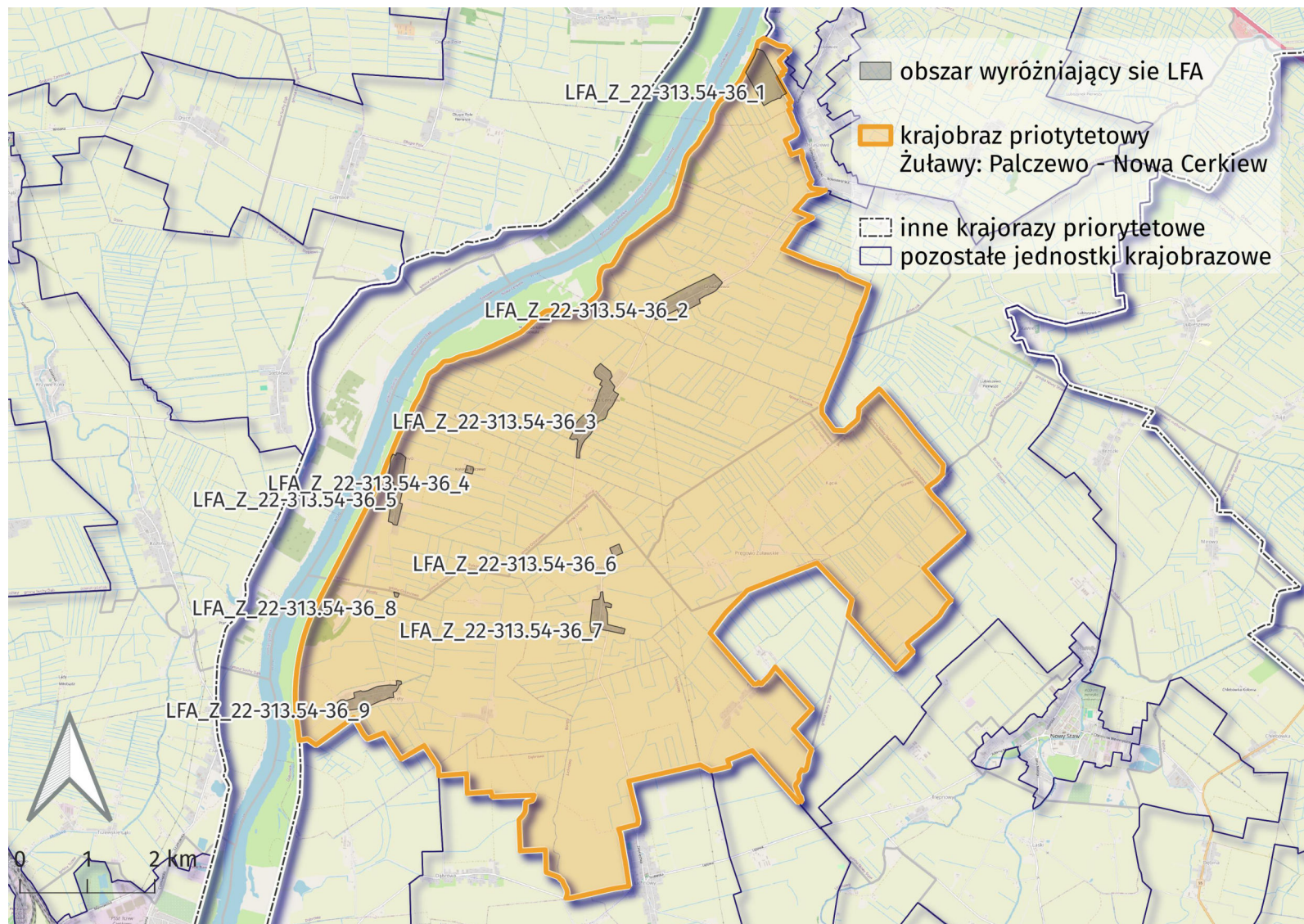
Obszar zabudowany wyróżniający się LFA w krajobrazie priorytetowym *Żuławy: Drewnica - Żuławki*

Dla krajobrazu priorytetowego *Żuławy: Tujsk- Żelichowo* zidentyfikowano 4 obszary zabudowane wyróżniające się lokalnymi formami architektonicznymi:

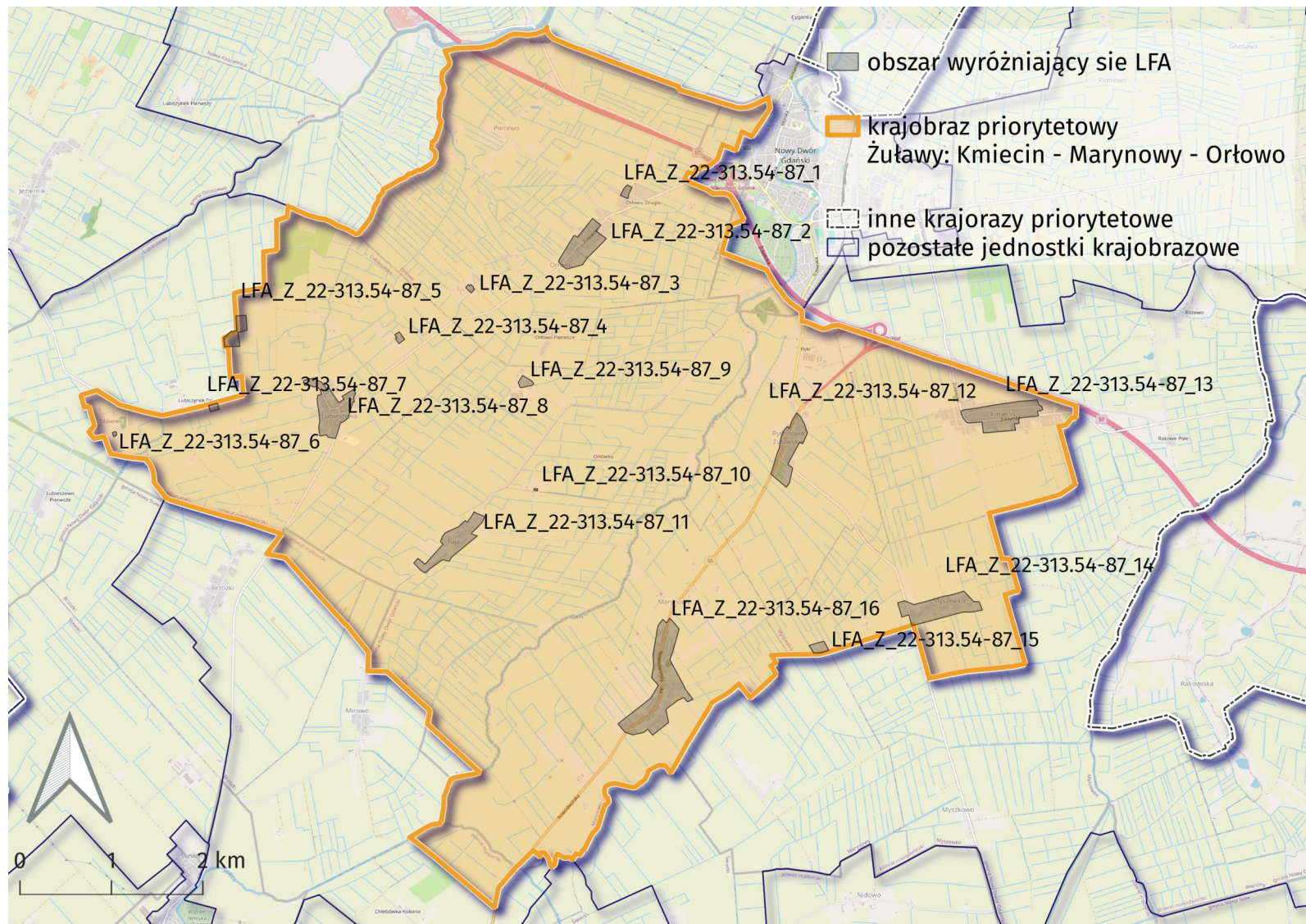
Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym *Żuławy: Tujsk - Żelichowo*

Dla krajobrazu priorytetowego Żuławy: *Palczewo - Nowa Cerkiew* zidentyfikowano 9 obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalnymi formami architektonicznymi:

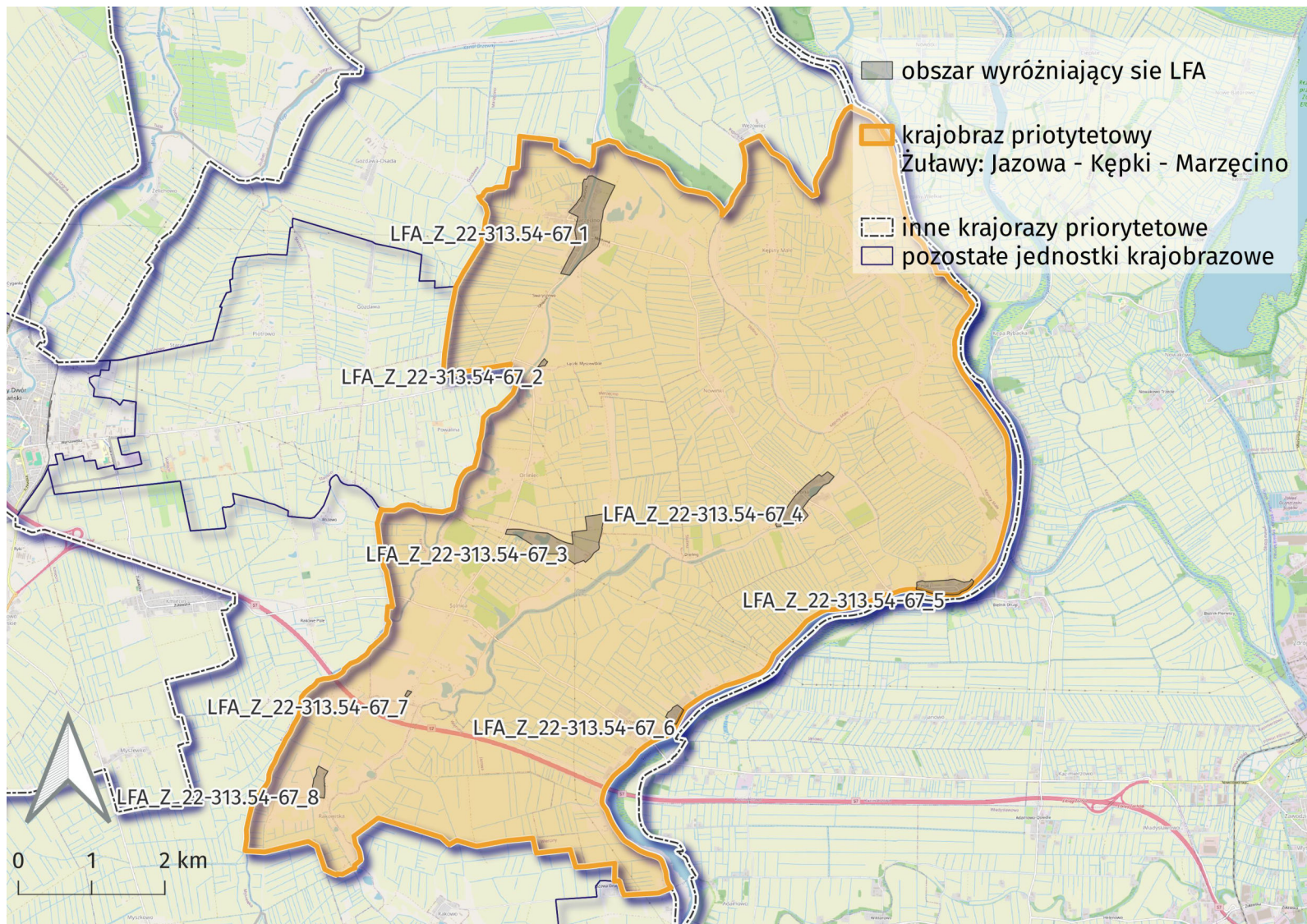
Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy: *Palczewo - Nowa Cerkiew*

Dla krajobrazu priorytetowego Żuławy: Kmiecin - Marynowy - Orłowo zidentyfikowano 16 obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalnymi formami architektonicznymi:

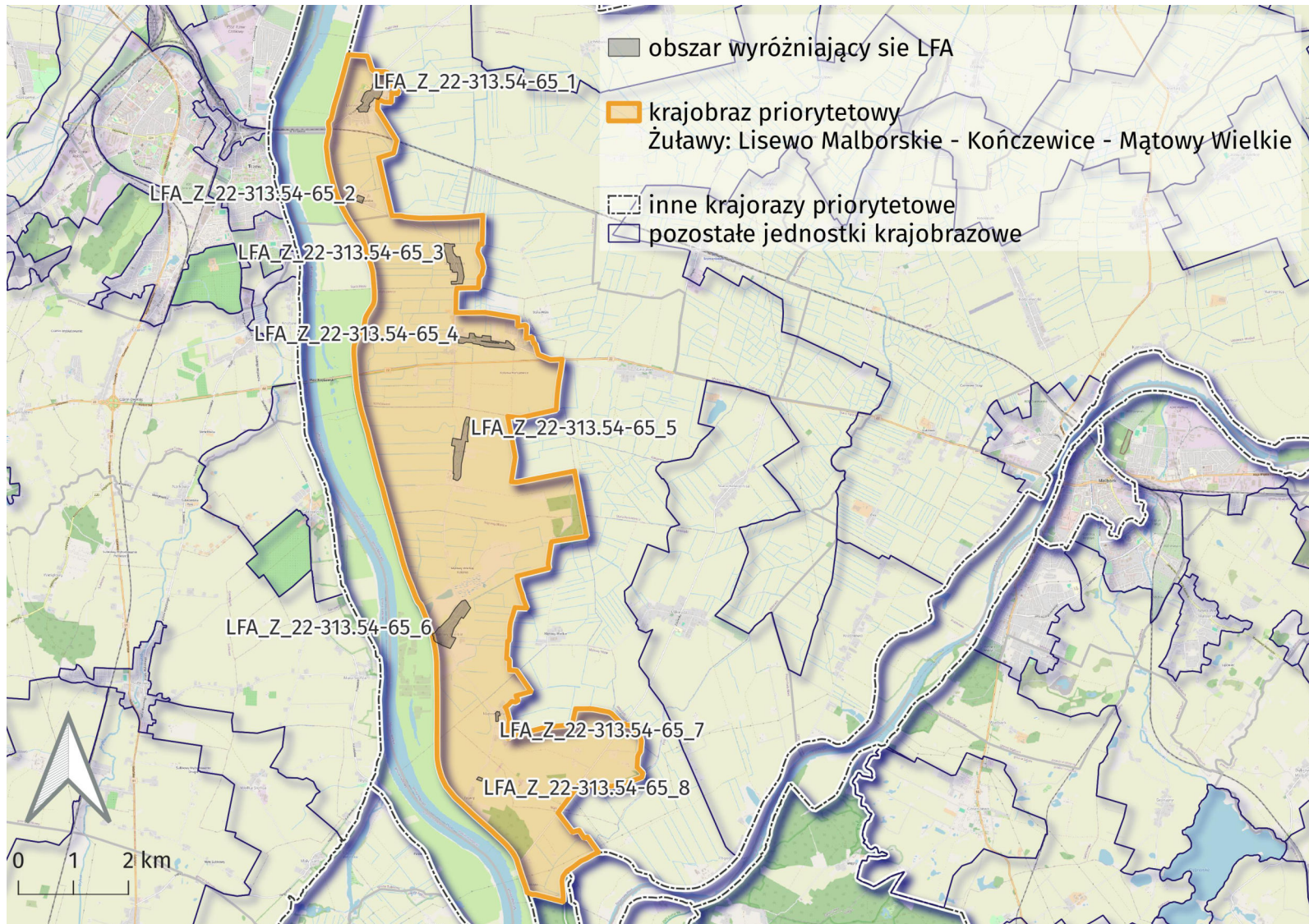
Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy: Kmiecin - Marynowy - Orłowo

Dla krajobrazu priorytetowego Żuławy: Jazowa - Kępki - Marzęcino zidentyfikowano 8 obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalnymi formami architektonicznymi:

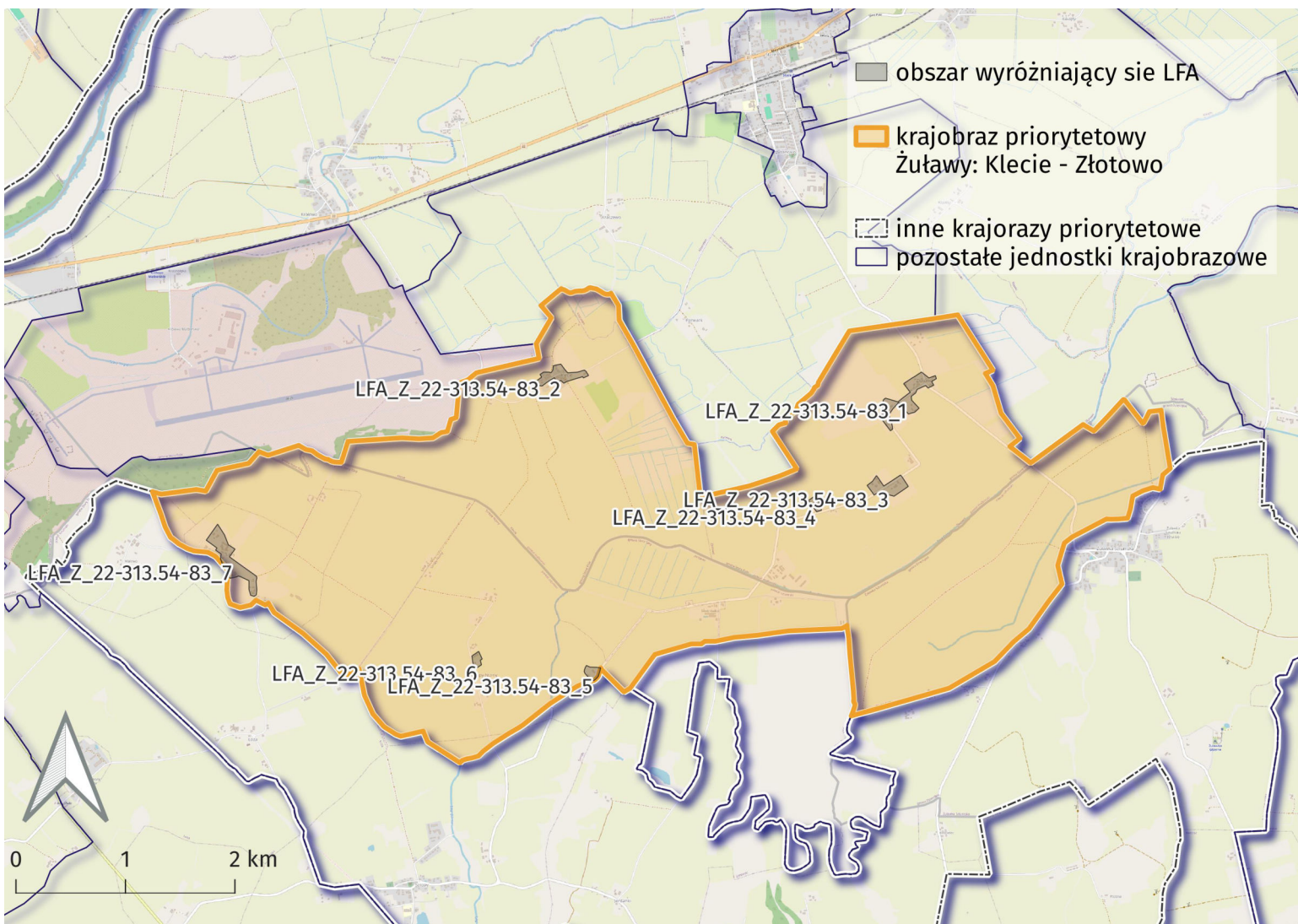
Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy: Jazowa - Kępki - Marzęcino

Dla krajobrazu priorytetowego Żuławy: *Lisewo Malborskie - Kończewice* zidentyfikowano 8 obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalnymi formami architektonicznymi:

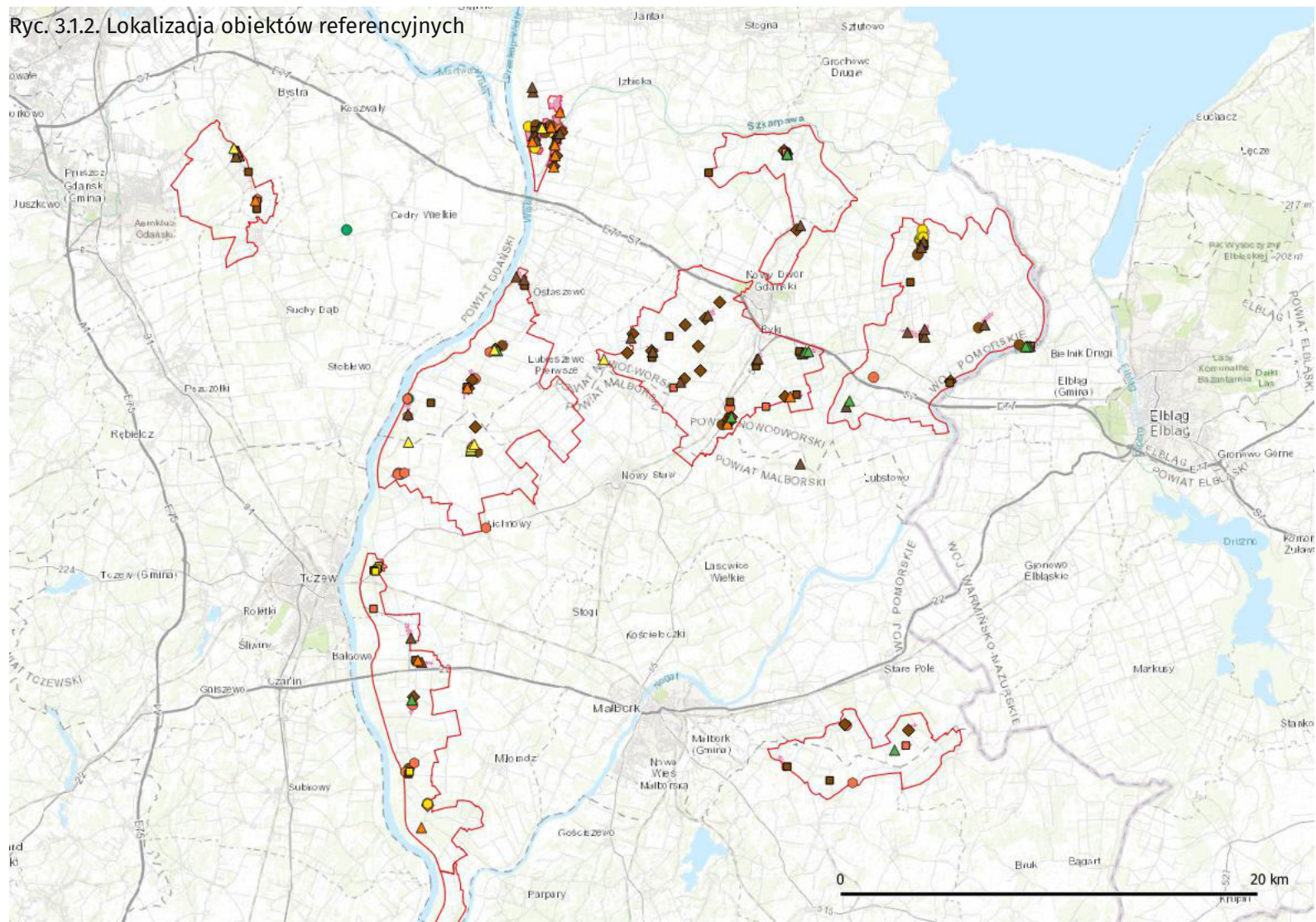
Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy: *Lisewo Malborskie - Kończewice*

Dla krajobrazu priorytetowego *Żuławy: Klecie - Złotowo* zidentyfikowano 7 obszarów zabudowanych wyróżniających się lokalnymi formami architektonicznymi:

Obszary zabudowane wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym *Żuławy: Klecie - Złotowo*

Ryc. 3.1.2. Lokalizacja obiektów referencyjnych

LEGENDA

MAŁY BUDYNEK MIESZKALNY

- drewniany
- ryglowy
- ceglany
- tynkowany

DUŻY BUDYNEK MIESZKALNY

- ▲ drewniany 1K
- ▲ drewniany 1.5K
- ▲ ceglany 1K
- ▲ ceglany 1.5K

DUŻY BUDYNEK Z WYSTAWKĄ

- drewniany
- ryglowy
- ceglany
- tynkowany

DUŻY BUDYNEK Z PODCIEMIEM

- ◆ drewniany
- ◆ ryglowy
- ◆ ceglany
- ◆ tynkowany

DUŻY BUDYNEK Z RYZALITEM

- drewniany
- ryglowy
- ceglany
- tynkowany

Ryc. 3.1.3 Zidentyfikowane typy LFA występujące na Żuławach
rys. M.Koperska-Kośmicka

MAŁY DOM	DUŻY DOM	DUŻY DOM Z WYSTAWKĄ
dom drewniany	dom drewniany jednokondygnacyjny	dom z facją pulpitową
dom ryglowy	dom drewniany półtorakondygnacyjny	dom z facją nadwieszoną
dom ceglany	dom ceglany jednokondygnacyjny	dom z podcieniem
dom tynkowany	dom ceglany półtorakondygnacyjny	dom z ryzalitem

Ryc. 4.1.1 F. Berndt 1599, mapa terenów pomiędzy Gdańskiem a Tczewem, wsie zlokalizowane wzdłuż meandrującej Motławy, za: Zirkwitz (1940)

Niesprzyjające warunki przyrodnicze, jakie panowały na terenie dzisiejszych Żuław, powodowały, że pierwotne osadnictwo lokowało się na niewielkich wyniesieniach terenu, odwadnianych grawitacyjnie. Hugo Bertram (1924) rekonstruując wygląd XIII-wiecznej Deltę Wisły wskazał na zespół dziewięciu wsi, które zlokalizowane były na lewym brzegu Wisły. Z wczesnośredniowiecznych dokumentów wynika, że były to: *Siedlicze, Osyccze, Sunowo, Uthantino, Otesławe, Wyslina, Bystra, Vruti i Ostrow*.

Powstanie na terenie Polski państwa Krzyżackiego (na omawianym obszarze okres ten obejmuje lata od 1308 do 1400 r.) miało istotny wpływ na dalszy rozwój zagospodarowania Deltę Wisły. Za czasów panowania Zakonu miały miejsce lokacje lub relokacje (jeżeli miejscowości istniały już wcześniej) wsi na prawie chełmińskim. Na Żuławach Gdańskich lokowano wtedy 25 miejscowości, których siedliska zagrodowe łącznie z rozłogiem pól zajmowały cały dostępny obszar. Średniowieczne granice lokacyjne poszczególnych wsi widoczne są do dziś w terenie, z uwagi na utrwalenie podziałów stałymi elementami sieci hydrograficznej – kanałami i rowami. Na Wielkich Żuławach Malborskich – po drugiej stronie Wisły – osadnictwo charakteryzowało się podobną strukturą przestrzenną. Był to system ponad 40 osad, które graniczyły ze sobą rozłogiem i granicami czytelnie wyznaczonymi w terenie (Lipińska 2011). Miejscowości powstałe w okresie krzyżackim są wsiami zwartymi. Powstawały wtedy najczęściej owalnice, żuławskie wsie ulicowo-placowe i ulicówki, z lokalnymi odmianami ulicówek wodnych, gdzie osią komunikacyjną była rzeka lub kanał.

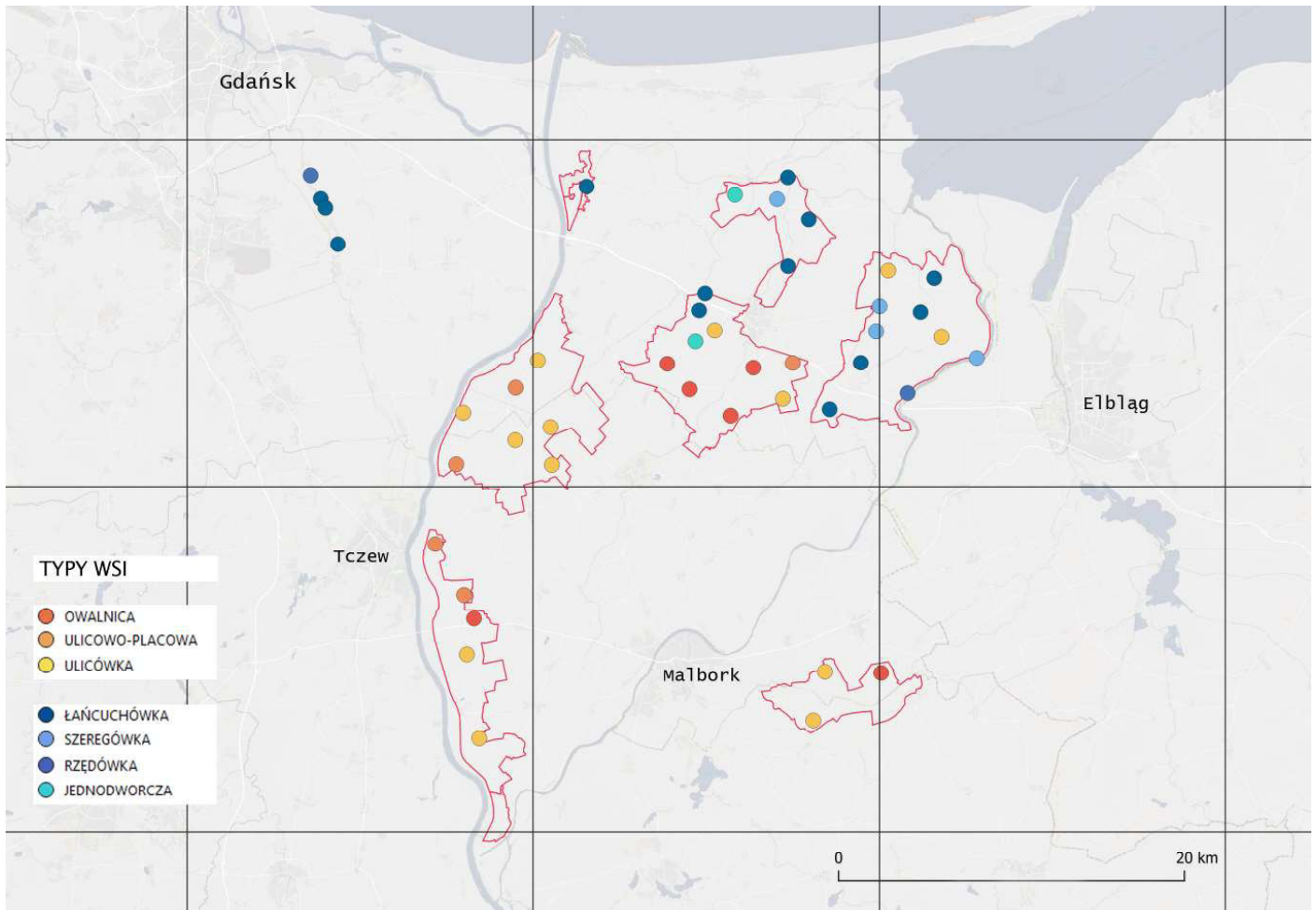
W latach 40. XVI wieku na Żuławach Gdańskich miała miejsce ogromna powódź, która stała się przyczynkiem do sprowadzenia na te tereny osadników z północnych Niemiec i Niderlandów. Byli to prześladowani w tych krajach członkowie odłamu religijnego, zwani mennonitami. Osadnicy „olędrescy” pojawili się wówczas w następujących wsiach: Bystra, Lędowo, Wróblewo, Błotnik, Wiślinka, Trzcina, Szerzawa, Bogatka, Długie Pole i Cedry Małe, w większości na depresyjnym obszarze na południe od obecnej Martwej Wisły. W kolejnej fazie osadnicy z tych miejscowości przenosili się dalej, na Żuławy prawobrzeżne. Wymieniani są w między innymi w takich miejscowościach jak: Drewnica, Przemysław, Tujsk, Orłowo, Orłowskie Pole, Żelichowo czy okolice Jazowej. Osadnicy „olędrescy” przynieśli ze sobą nowe formy miejscowości. Na zasiedlanych przez nich terenach pojawia się zabudowa rozproszona, rzędówki bagienne czy łańcuchówki przywałowe.

Do XVI wieku wszystkie zakładane wsie miały charakter zwarty, co wiązało się z samym sposobem lokacji, rozmierzeniem gruntów, wytyczeniem gospodarstw i rozłogu oraz trójpolową formą kultury rolnej. Wsie powstałe w okresie XIV – XV w. to wsie owalnicowe, ulicowo-placowe, ulicówki jedno i dwustronne, wielodrożnicowe, sakowe, przysiółki placowe i ulicowe oraz folwarki. W tym okresie zakładano też wsie o formie ulicówki wodnej, gdzie zabudowa sytuowała się wzdłuż cieków wodnych – rzeki lub kanału, czy ulicówki przywałowej, gdzie wieś założona przy wale rzeki oddzielona była od niego drogą. W tych wsiach ważną rolę komunikacyjną odrywała rzeka.

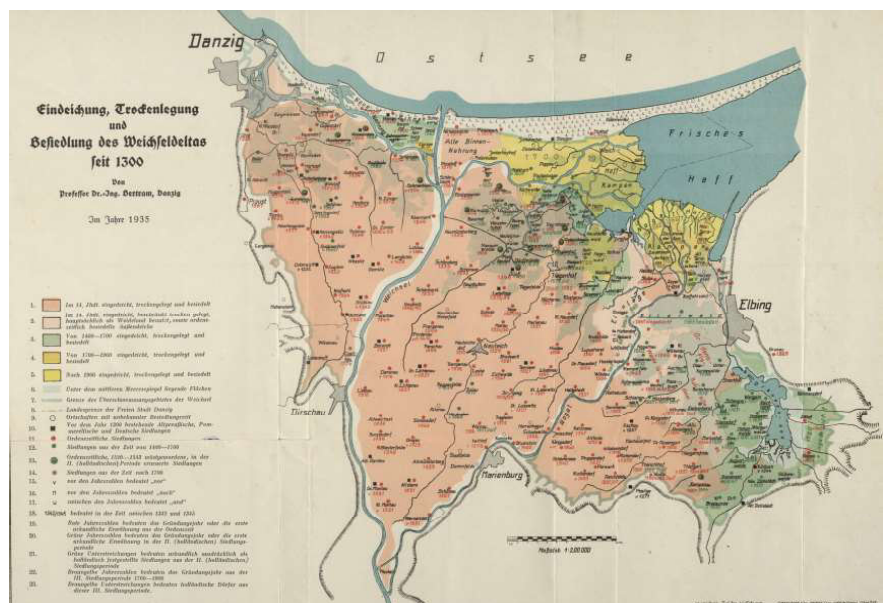
We wsiach zakładanych od 2 poł. XVI w. następowało z reguły nowe rozmierzenie gruntów, komasowanie pól w jednym kawałku, a zabudowanie znajdowało się w centrum arealu właściciela. Dlatego też zabudowania oddalone były mniej lub bardziej od siebie, nie tworząc zwanego ciągu domów, jak we wsiach zakładanych wcześniej. Wyodrębniły się więc formy tzw. łańcuchówek, rzędówek, szeregówek i zabudowań jednodworczych. Ich położenie względem cieków wodnych określa typ „przywałowy”, lokalizacja zabudowań na usypanym pagórku – typ „na terpach”.

Tab. 1. Zestawienie rozpoznanych pierwotnych typów wsi, występujących na wybranych obszarach, M. Koperska-Kośmicka na podstawie Lipińska (2011)

nazwa	lokacja	rozpoznany pierwotny typ wsi
22-313.54-91 Wróblewo		
Bystra	1308/1367	łańcuchówka przywałowa
Lędowo	1372/1547	łańcuchówka przywałowa
Wiślina	1308	rzędówka przywałowa
Wróblewo	1308/1503	łańcuchówka przywałowa
22-313.54-74 Drewnica – Żuławki		
Drewnica	1364	wielodrożnica
Żuławki	1352	łańcuchówka przywałowa
22-313.54-36 Palczewo – Nowa Cerkiew		
Boręty	1321	ulicowo-placowa
Gniazdowo	1333	ulicówka jednostronna
Nowa Cerkiew	1342	ulicowo-placowa
Palczewo	1321	ulicówka jednostronna
Pordenowo	1399	ulicówka jednostronna
Pręgowo Żuławskie	1350	ulicówka jednostronna
Parszewo	1321	ulicówka jednostronna
22-313.54-65 Lisewo Malborskie – Kończewice		
Bystrze	ok 1300	ulicówka jednostronna
Cygany		b.d.
Kłosowo		b.d.
Kończewice	1338	owalnica
Lisewo Malborskie	1316	ulicowo-placowa
Mątowy Mały	1254/1321	ulicówka
Mątowy Wlk	1254/1321	sakowa [ulicowa]
Stara Wisła	1338	ulicowo-placowa
22-313.54-87 Kmiecin – Marynowy – Orłowo		
Kmiecin	1332	ulicowo-placowa
Lubieszewo	1315	owalnica
Marynowy	1321	owalnica
Mirówko	1364	łańcuchówka przywałowa
Myszewko	1332	ulicówka jednostronna
Orłowo	1349	ulicówka/ zabudowa jednodworcza
Orłowskie Pole	1526	zabudowa jednodworcza
Piecewo	1550	łańcuchówka przywałowa
Rychnowo Żuławskie	1321	owalnica
Stawiec		b.d.
Tuja	1345	owalnica
22.313.54-23 Tujsk – Żelichowo		
Chełmek	1798	łańcuchówka przywałowa
Cyganek		b.d.
Stobiec	1629	łańcuchówka przywałowa
Świerznica	1591	zabudowa jednodworcza
Tujsk	1349/1629	szeregówek/ulicówka wodna
Żelichowo	1328/1550	łańcuchówka przywałowa
22.313.54-67 Jazowa – Kępki – Solnica		
Dreling		
Jazowa	1632-1640	rzędówka przywałowa
Łączki Myszewskie	1715	szeregówek przywałowa
Kępiny Małe	1700-1900	łańcuchówka przywałowa
Kępki	1257/1510	szeregówek przywałowa
Marzęcino	XIV/XVIII	ulicówka wodna
Nowinki	1715	łańcuchówka na terpach
Orliniec	1703-1706	szeregówek przywałowa
Rakowiska	1395	łańcuchówka przywałowa
Solnica	1600/1715	łańcuchówka przywałowa
Stobna	1351	ulicówka wodna
22-313.54-83 Klecie – Złotowo		
Klecie	1398	ulicówka
Lasy		b.d.
Śledziówka		b.d.
Szropy	1300	ulicówka
Złotowo	1331	owalnica

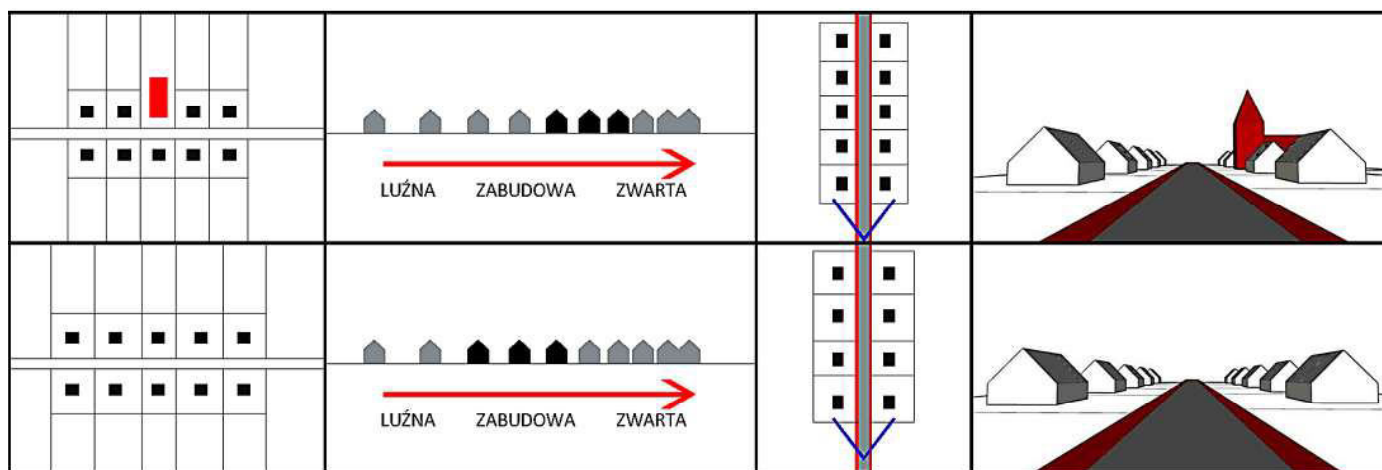

Ryc. 4.1.2 Lokalizacja rozpoznanych pierwotnych typów wsi, na wybranych obszarach, oprac. M.Koperska-Kościcka na podstawie Lipińska (2011)

Ryc. 4.1.3 Rozmieszczenie wsi na Żuławach w XIV w., rekonstrukcja H. Bertram (1924)

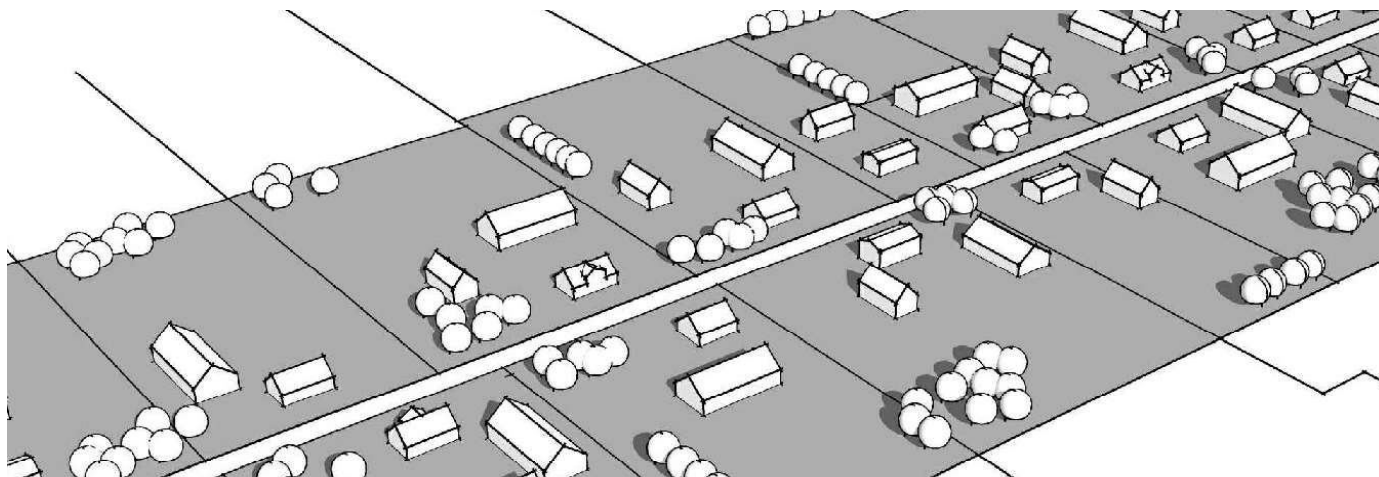
Wsie drogowe należą do najstarszych typów wsi, w których zagrody usytuowane są w jednym lub dwóch rzędach drogi lub wzdłuż rzeki (Szulc, 1995). W XIII i XIV wieku miała miejsce kolonizacja na prawie niemieckim, wprowadzona na te tereny przez Zakon Krzyżacki. W tym czasie wytycza się granice liniowe pomiędzy poszczególnymi osiedlami, które utrwalone poprzez sieć rowów melioracyjnych i kanałów są widoczne do dziś.

Ryc. 4.2.1 Forma rozplanowania ulicówki
rys. za: ed. Małuj (2020)

Wieś oparta jest na jednej drodze. Jej kształt i przebieg związane są z okresem powstawania, rodzajem osadnictwa i uwarunkowaniami terenowymi lokalizacji wsi ulicowej. Najbardziej zgeometryzowany układ i prosty przebieg drogi posiadają wsie zlokalizowane na płaskim terenie i założone w sposób planowy. We wsiach tych droga jest wytyczona „pod linijkę”. Ciągi komunikacyjne we wsiach pochodzenia średniowiecznego powstałe w drodze ewolucji, mogą mieć swobodny kształt i przebieg odzwierciedlający historyczne zmiany.

Działki siedliskowe, kmiece, usytuowane były obustronnie wzdłuż jednej ulicy, bezpośrednio obok siebie. Wielkość działek duża i średnia. Do każdej zagrody prowadzi oddzielny wjazd lub indywidualna droga dojazdowa. Przejazd na pole często przechodził przez podwórze. We wsiach o zabudowie zwartej, za niwą siedliskową spotyka się biegnącą równoległą do głównej ulicy drogę roboczą. Rozwiązanie to służyło dostępności do terenu upraw, które nie przylegały bezpośrednio do niw siedliskowych.

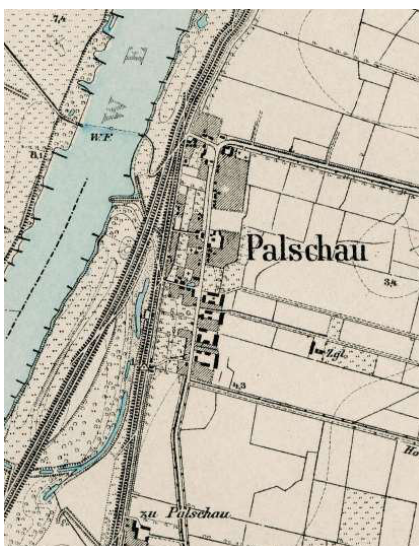
Ryc. 4.2.2 Ulicówka - schemat układu zabudowy
rys. za: ed. Małuj (2020)

PRZYKŁADY WSI ULICOWYCH

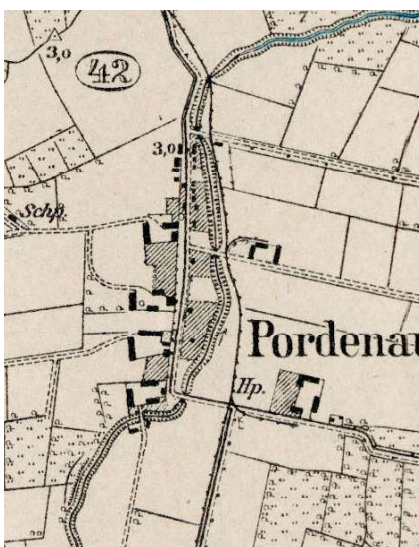
Ryc. 4.2.3 Marzęcino, Messtischblatt nr 1781,
1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.4 Marzęcino, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

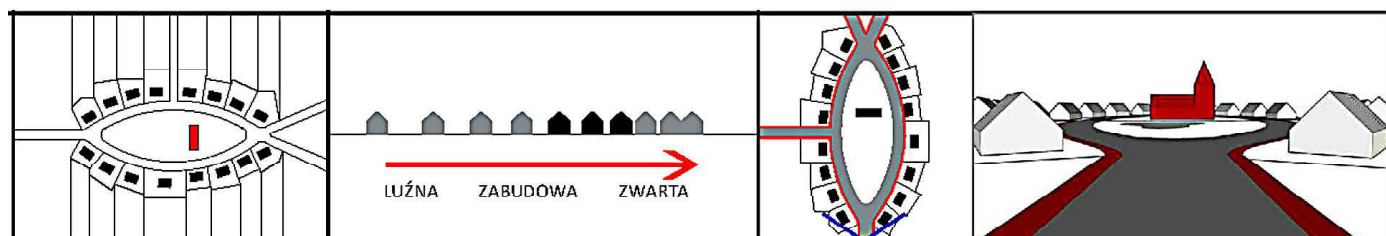
Ryc. 4.2.5 Palczewo, Messtischblatt nr 1879,
1909 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.6 Palczewo, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Ryc. 4.2.7 Pordenowo, Messtischblatt nr 1879,
1909 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.8 Pordenowo, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Owalnice to rodzaj wsi, w której zagrody ustawione są wokół środkowego placu, zwanego nawsiem. Plac przyjmował wrzecionowaty, wydłużony kształt i lokalizowane na nim były obiekty wspólne dla wszystkich mieszkańców: kościół, cmentarz i staw lub woda płynąca. W przypadku Żuław mamy do czynienia z owalnicami zakładanymi w XIV wieku na prawie niemieckim. Z czasem ta centralna, otwarta przestrzeń miejscowości była zagospodarowywana pod zabudowę zagrodową.

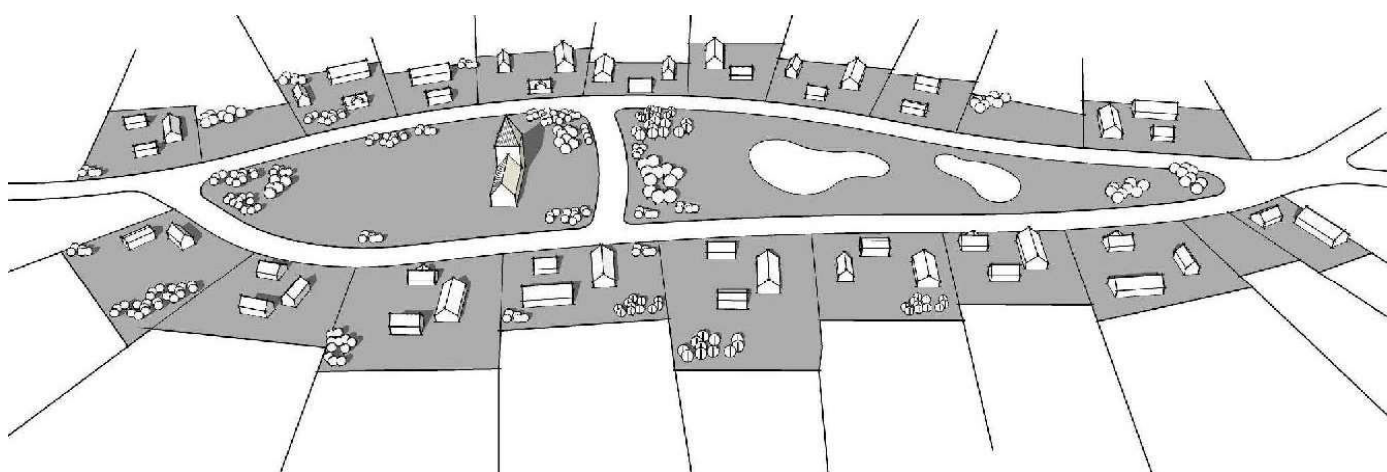

Ryc. 4.2.9 Forma rozplanowania owalnicy
rys. za: ed. Małuj (2020)

Zabudowę zagrodową lokalizowano po zewnętrznej stronie każdej z dwóch łukowato wygiętych dróg wiejskich. Cechuje ją dość duża powtarzalność w sposobie kształtowania dawnych dużych zagród gburskich, których układ budynków charakteryzował się dużą regularnością. Od strony ulicy lokowano kalenicowo budynek mieszkalny, po bokach budynki gospodarcze (obora, chlewnia, stajnie), a całość zamykała drewniana stodoła z dwoma lub więcej klepiskami, otwartymi na wewnętrzne podwórze z jednej strony i drogę gospodarczą od strony pól. Między rozsuniętymi rzędami zabudowy lokalizowano plac, zwany nawsiem.

We wsiach owalnicowych zagrody są położone ciasno jedna obok drugiej. Pierwotnie budynki mieszkalne sytuowano prostopadłe do drogi. Po zmianach w prawie wprowadzonych przez Zabór Pruski późniejsze formy budynków szerokofrontowych lokalizowano równoległe do drogi.

W odróżnieniu od innych miejscowości w województwie pomorskim pierwotny układ rozłogu pól jest w miarę czytelny dzięki utrwaleniu przez system rowów odwadniających i kanałów. Przy wsiach owalnicowych najczęściej występował blokowo-pasmowy układ pól. Zauważalna jest nasilająca się tendencja do niszczenia tradycyjnych podziałów.

Ryc. 4.2.10 Owalnica - schemat układu zabudowy
rys. za: ed. Małuj (2020)

PRZYKŁADY WSI OWALNICOWYCH

Ryc. 4.2.11 Marynowy, Messtischblatt nr 1880,
1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.12 Marynowy, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

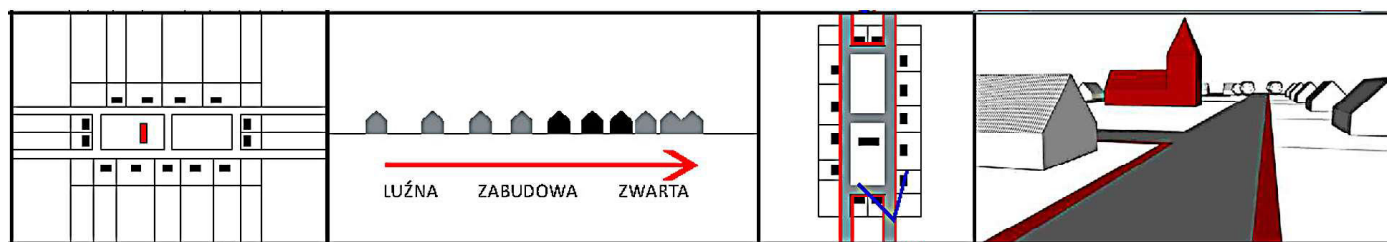
Ryc. 4.2.13 Tuja, Messtischblatt nr 1880, 1910 r.
źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.14 Tuja, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Ryc. 4.2.15 Złotowo, Messtischblatt nr 1981,
1913 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.16 Złotowo, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

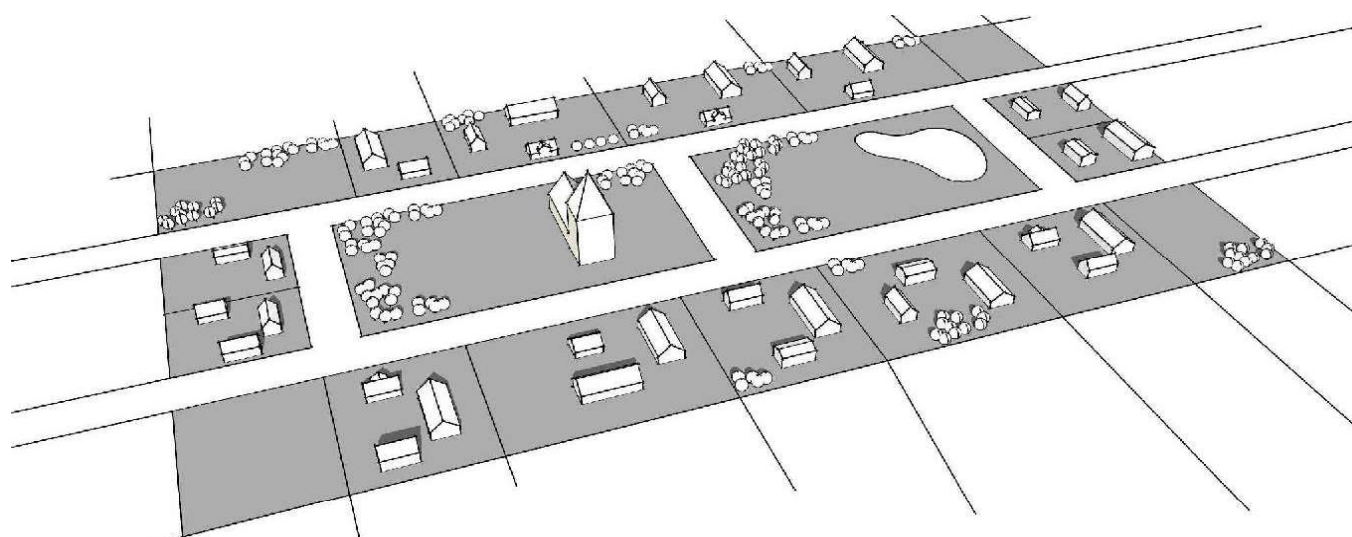
Wsie ulicowo-placowe na Żuławach są charakterystyczne dla osadnictwa krzyżackiego z XIV wieku. Były to miejscowości lokowane na prawie chełmińskim, na żyznych, otwartych terenach rolniczych. Założenie przestrzenne wsi tworzą dwie równoległe ulice, pomiędzy którymi położony jest regularny, prostokątny plac i tu zwany nawsiem. Pośrodku placu lokowano funkcje wspólne: kościół, cmentarz, stawy lub ciek wodne, dawniej też pastwiska. Wieża kościelna stanowi wyraźną w krajobrazie dominantę wysokościową, widoczną ze znacznych odległości.

Ryc. 4.2.17 Forma rozplanowania wsi ulicowo-placowej
rys. za: ed. Małuj (2020)

Do każdej zagrody prowadzi osobny wjazd, dawniej bramny. Zabudowa zagrodowa lokalizowana jest po zewnętrznych stronach obu dróg wiejskich, otaczających prostokątny plac, wzdłuż jego dłuższych boków. Działki siedliskowe rozmierzone były bardzo regularnie. Zabudowania zagrodowe cechowała duża powtarzalność układu. Od strony drogi lokowano budynek mieszkalny, zazwyczaj w układzie kalenicowym. Budynki gospodarcze, podobnie jak w przypadku wsi owalnicowych, ustawione w czworobok, tworzyły duże, wewnętrzne podwórze, zakończone stodołą, która miała zazwyczaj dwa lub więcej klepiska (in. sąsieki), przez które prowadził przejazd na drogę gospodarczą, od strony pól. Duże działki siedliskowe lokowane były obok siebie.

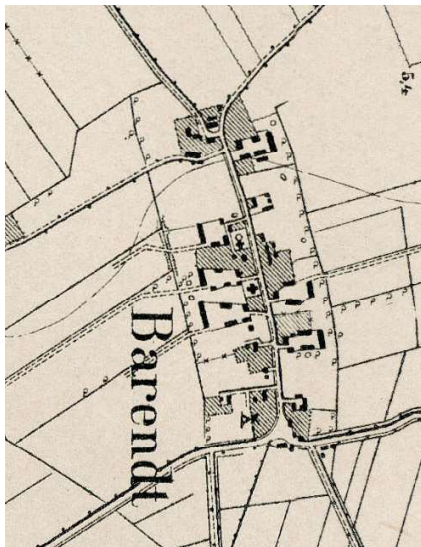
Tak jak w przypadku innych typów wsi zwartych na Żuławach, zakładanych jeszcze przez Zakon Krzyżacki, pierwotny układ łańcowego rozłogu pól jest całkiem wraźny, dzięki utrwaleniu podziałów przez system rowów odwadniających i kanałów. Przy tych wsiach najczęściej występował blokowo-pasmowy układ pól. Zauważalna jest nasilająca się tendencja do niszczenia tych tradycyjnych podziałów.

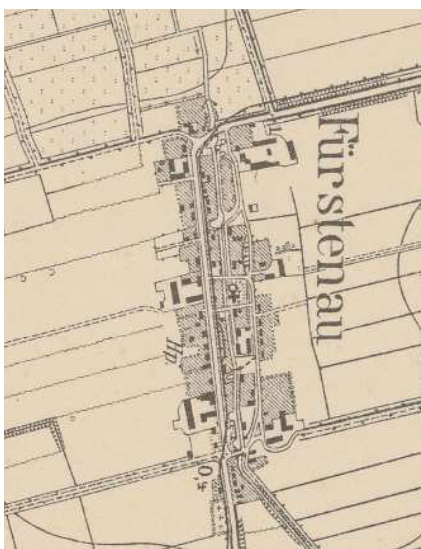
Ryc. 4.2.18 Wieś ulicowo-placowa - schemat układu zabudowy
rys. za: ed. Małuj (2020)

PRZYKŁADY WSI ULICOWO-PLACOWYCH

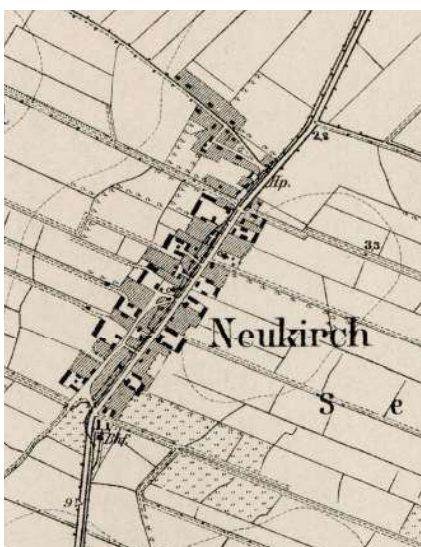
Ryc. 4.2.19 Boręty, Messtischblatt nr 1879,
1909 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.20 Boręty, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Ryc. 4.2.21 Kmiecin, Messtischblatt nr 1880,
1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.22 Kmiecin, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Ryc. 4.2.23 Nowa Cerkiew, Messtischblatt nr 1879,
1909 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.2.24 Nowa Cerkiew, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

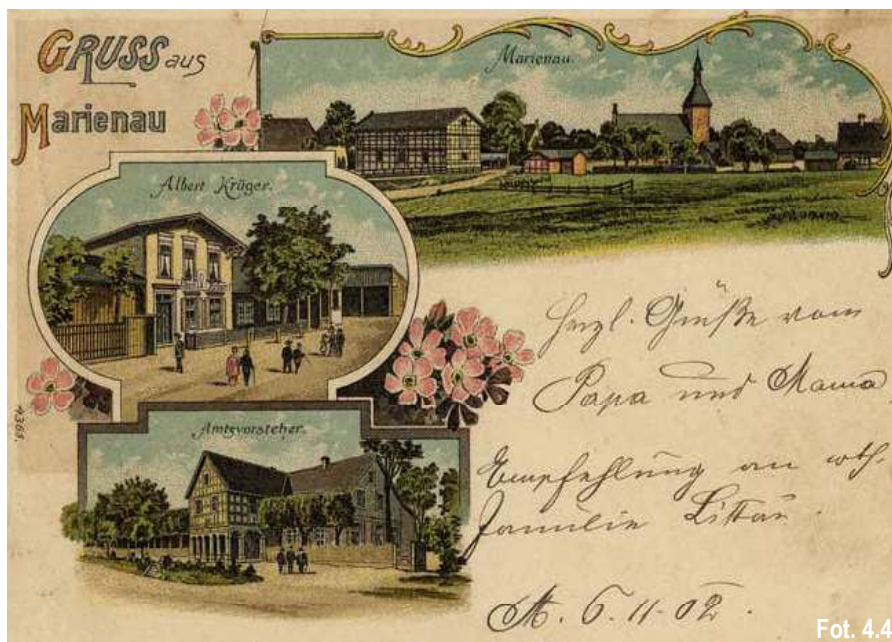

Fot. 4.1

Fot. 4.2

Fot. 4.4

Fot. 4.3

Fot. 4.5

Fot. 4.6

Fot. 4.2.1 Marynowo, sylweta wsi owalnicowej z dominantą wieży kościelnej [MK]

Fot. 4.2.2 Kończewice, zaburzona przez współczesne wiatraki sylweta wsi owalnicowej [MK]

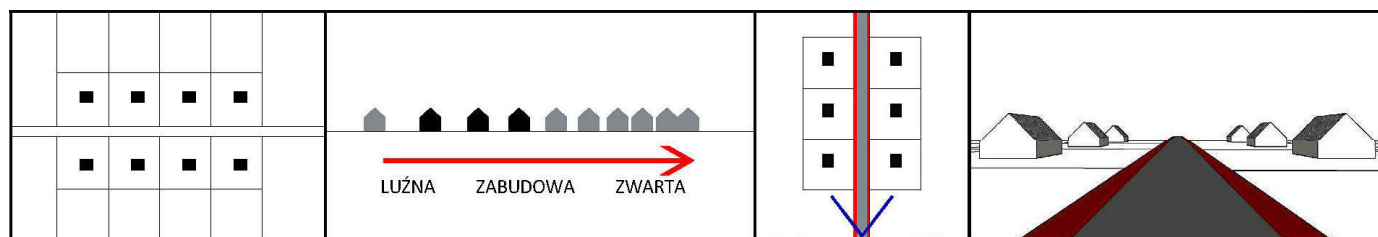
Fot. 4.2.3 Marzęcino, wewnątrz ulicówki wodnej, przed 1939, za: <http://www.wolneforumgdansk.pl/>

Fot. 4.2.4 Marynowo, widok wnętrza nawsia 1902 r., za: <http://www.wolneforumgdansk.pl/>

Fot. 4.2.5 Lichnowo, sylweta wsi ulicowo-placowej z dominantą średniowiecznego kościoła [MK]

Fot. 4.2.6 Kmiecin, wewnątrz wsi ulicowo-placowej przed 1939 r., za: <http://www.wolneforumgdansk.pl/>

Wsie łańcuchowe występują najczęściej w dolinach rzecznych, wzdłuż cieków wodnych i kanałów. Są modelem, związanym głównie z zasiedlaniem terenów podmokłych, często wymagających melioracji. Łańcuchówki należą do nowożytnych form organizacji osiedli wiejskich i związane są z kolonizacją „olęderską” występującą na Żuławach i w Dolinie Dolnej Wisły. Kolonie te zasiedlane były przez osadników od XVI wieku. Lipińska (2011) wyróżnia kilka typów łańcuchówek spotykanych na Żuławach: związane z drogą, wodną, przywałową i na „terpach”.

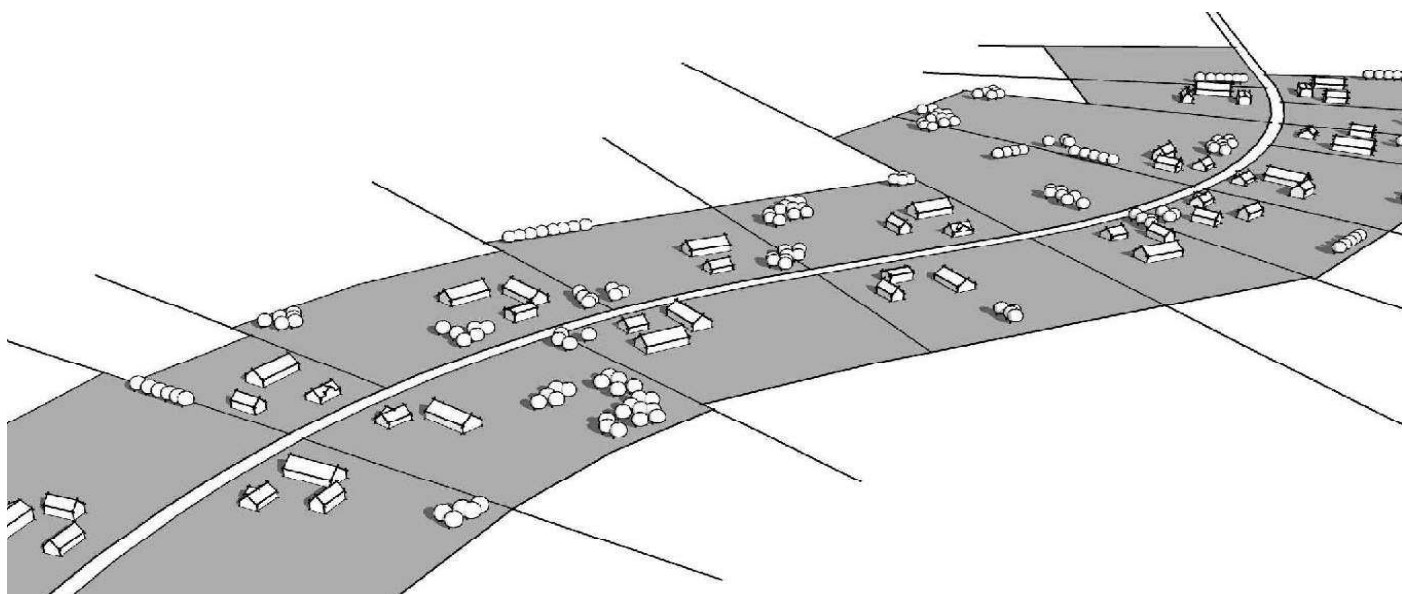

Ryc. 4.3.1 Forma rozplanowania łańcuchówki
rys. za: ed. Małuj (2020)

Wieś oparta jest na jednej drodze, lokalizowanej wzdłuż biegu rzeki. Droga wijąc się, dostosowuje się do koryta cieku wodnego. Długość ulicy, przy której ekstensywnie zlokalizowane są siedliska, osiąga często kilka kilometrów.

Zabudowa zagrodowa w łańcuchówkach najczęściej lokalizowana jest po obu stronach drogi. Zdarza się, że zabudowa umieszczona jest tylko z jednej strony – wtedy mamy do czynienia ze wsią jednostronną, zwaną czasem półwsią. Zazwyczaj jest to związane z położeniem osiedla bezpośrednio przy rzece lub kanale wodnym. Zabudowa zagrodowa lokalizowana jest we wsi łańcuchowej równomiernie, a siedliska położone są w dużych odległościach od siebie. Najczęściej zagrody są dużej i średniej wielkości.

Pomimo miękkiej linii drogi, rozłogi pól dzielą się na regularne prostokąty. We wsiach łańcuchowych zlokalizowanych na terenach zmeliorowanych podziały funkcjonalne i własnościowe podkreślone są przez linie rowów i związaną z nimi zieleń. Charakterystyczne są szpalery wierzb głowiastych (ed. Małuj 2020).

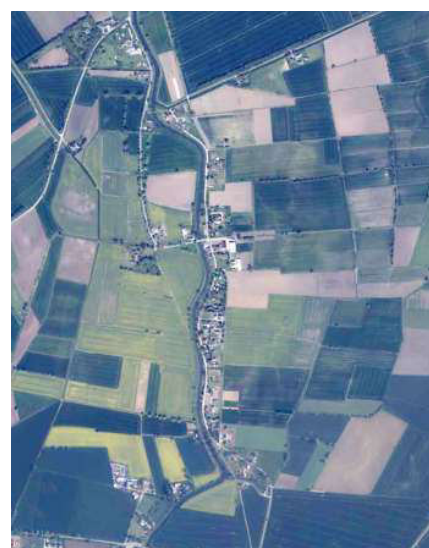
Ryc. 4.3.2 Łańcuchówka - schemat układu zabudowy
rys. za: ed. Małuj (2020)

PRZYKŁADY ŁAŃCUCHÓWEK

Ryc. 4.3.3 Stobiec, Messtischblatt nr 1781,
1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.3.4 Stobiec, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

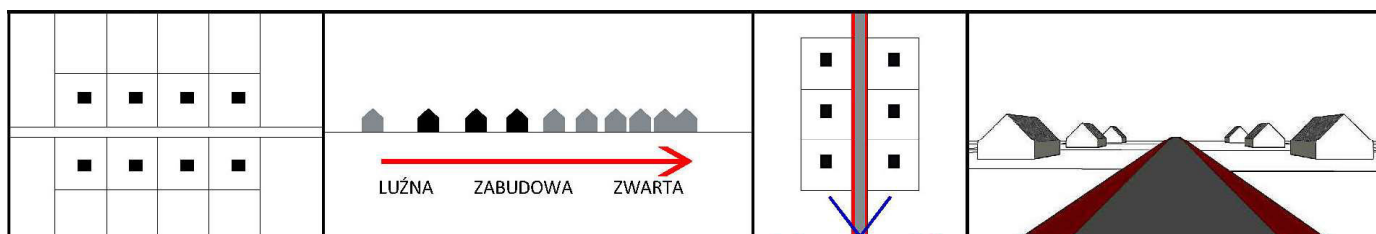
Ryc. 4.3.5 Wróblewo, Messtischblatt nr 1778,
1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.3.6 Wróblewo, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Ryc. 4.3.7 Żelichowo, Messtischblatt nr 1780,
1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.3.8 Żelichowo, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Rzędówki lokalizowane były zazwyczaj w dolinach rzecznych i na terenach płaskich. Typ rzędówki bagiennej jest modelem rozplanowania wsi związanym głównie z zasiedlaniem terenów podmokłych. Należą one do nowożytnych form organizacji osiedli wiejskich i związane są z kolonizacją „olęderską”. Kolonie te zasiedlane były przez osadników niemieckich i fryzjskich od XVI wieku.

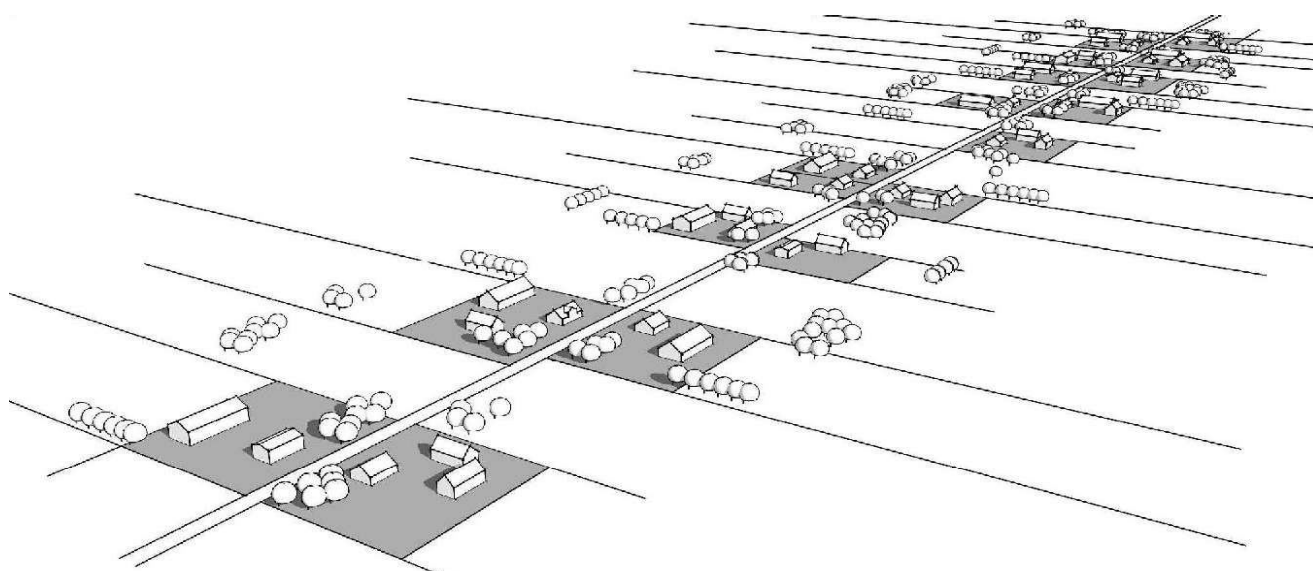

Ryc. 4.3.9 Forma rozplanowania łańcuchówki
rys. za: ed. Małuj (2020)

Wieś różnej długości (od 1,5 nawet do 10 km), w której działki siedliskowe wraz z zabudową sytuowano stosunkowo regularnie, naprzemianlegle po obu stronach prostej, wytyczonej „od linijki” ulicy. Działki siedliskowe średnie i małe, położone w pewnych odległościach od siebie.

W przypadku rzędówki bagiennej obszar wsi zazwyczaj był zmeliorowany, w związku z czym pobocze drogi oddzielone było od siedlisk rowem. W rzędówkach bagiennych, drogi do zagród prowadzą często przez przepusty i kładki albo na drogach wyniesionych ponad poziom terenu, które nazywa się tu tryftami. Pola uprawne i łąki dostępne są bezpośrednio z siedliska.

Charakterystyczne dla rzędówek są geometryczne wydzielenia zagród lub ich części. Podziały funkcjonalne i własnościowe podkreślano siatką rowów melioracyjnych oraz wydzieleniami w granicach zagrody przy pomocy żywopłotów i szpalerów ogławianych wierzb lub olch (ed. Małuj 2020).

Ryc. 4.3.10 Rzędówka - schemat układu zabudowy
rys. za: ed. Małuj (2020)

PRZYKŁADY RZĘDÓWEK

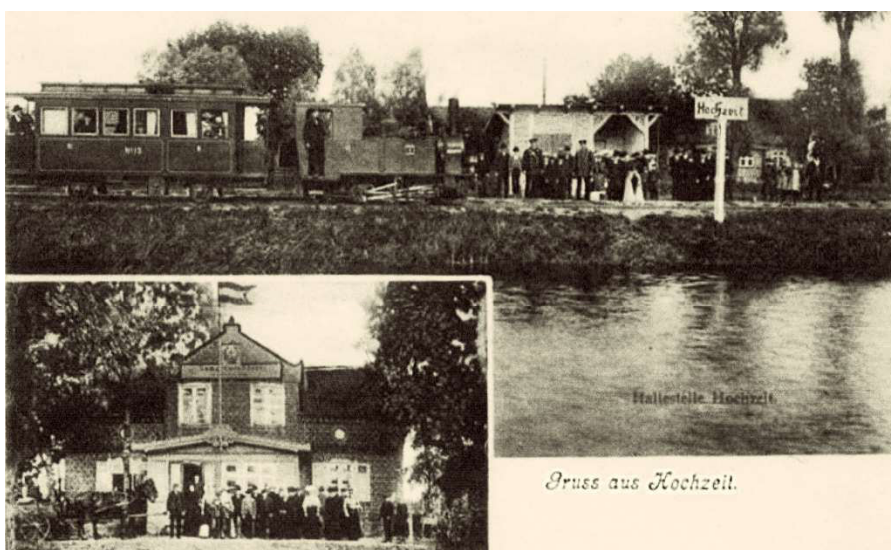
Ryc. 4.3.11 Jazowa, Messtischblatt nr 1881,
1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.3.12 Jazowa, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Ryc. 4.3.13 Wiślina, Messtischblatt nr 1778,
1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
Ryc. 4.3.14 Wiślina, 2024 r.
źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>

Fot. 4.3.1 Wiślina, widok wsi od strony Motawy,
przed 1939, źródło: <https://fotopolska.eu/zdjecia>

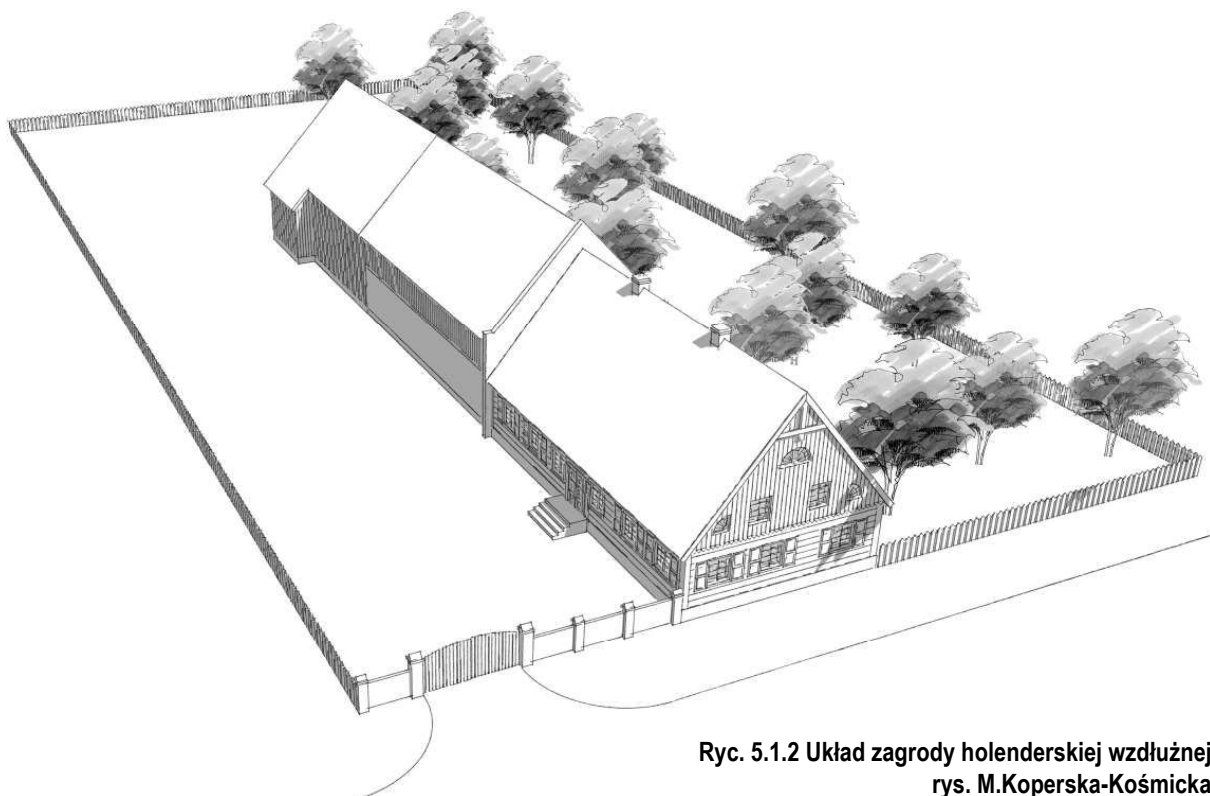

Ryc. 5.1.1 Układ zagrody z budynkami wolnostojącymi
rys. M.Koperska-Kośmicka

Na Żuławach Wiślanych mamy do czynienia zasadniczo z dwoma formami zagrod. Są to zagrody z budynkami wolnostojącymi, otaczającymi wewnętrzne podwórze i zagrody jednobudynkowe, zwane holenderskimi.

Zagrody z budynkami wolnostojącymi występują przede wszystkim we wsiach o rodowodzie średniowiecznym. Jest to powiązane ze sposobem nadziału ziemi i wytyczaniem działek siedliskowych, które tworzyły krajobraz wsi zwartych. Budynki rozplanowane są wokół podwórza na planie kwadratu lub prostokąta, z domem lokalizowanym kalenicowo od strony drogi, budynkami iwentarskimi (oborą, stajnią i chlewem) na granicy, po obu bokach i stodołą zamykającą podwórze od strony pól. W dużych gospodarstwach żuławskich stodoły były dwu- a nawet trzyklepiskowe, z drzwiami pozwalającymi przejechać bezpośrednio z podwórka na biegnącą wzdłuż pól drogę gospodarczą. Często zagrodom towarzyszył sad lub przydomowy ogród, przylegający dłuższym bokiem do granicy siedliska. W obrębie wsi zwartych zagrody z budynkami wolnostojącymi lokowane były wzdłuż drogi, blisko obok siebie. Do każdej prowadził osobny wjazd.

Czasami ten typ zagrody funkcjonował też jako zagroda samotnicza, pośrodku areалу należącego do jednego gospodarstwa. W takich przypadkach zabudowania wznieszone były na sztucznie usypanych, około półtorametrowych wzniesieniach zwanych terpami, do których prowadziły wyniesione ponad poziom terenu drogi nazywane tryftami. Domy w wolnostojących zagrodach samotniczych usytuowane były zazwyczaj szczytowo do głównego ciągu komunikacyjnego.

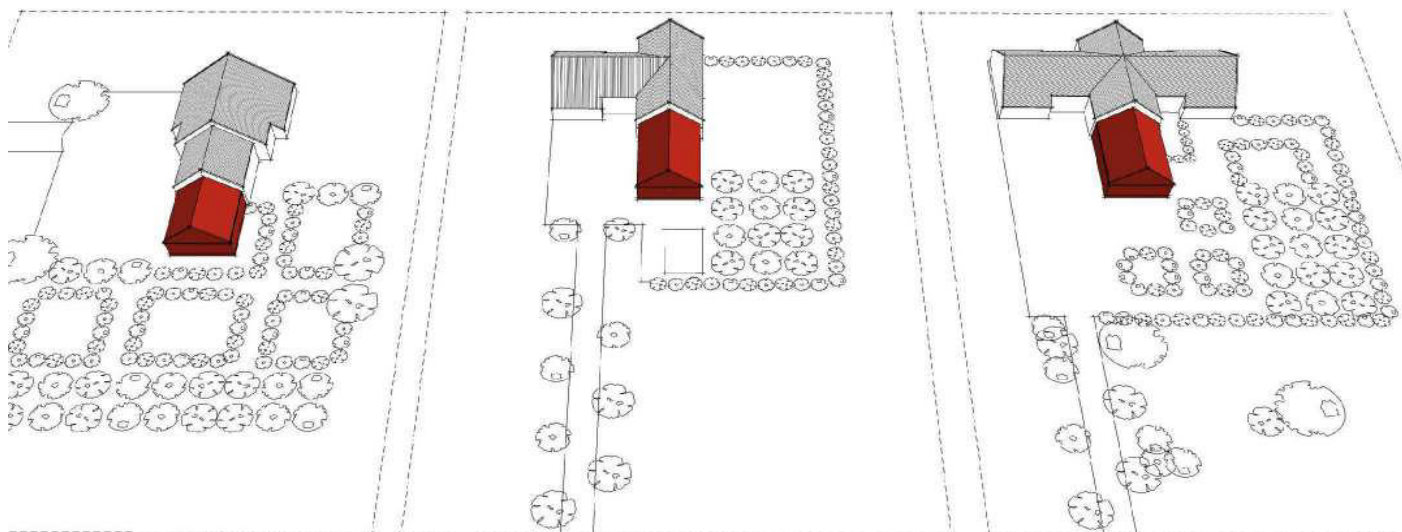
Ryc. 5.1.2 Układ zagrody holenderskiej wzdłużnej
rys. M.Koperska-Kośmicka

Wyróżnikiem krajobrazu żuławskiego są zagrody holenderskie. Jest to typ zagrody, w której budynek mieszkalny, obora i stodoła połączone są kalenicowo w jeden obiekt, tworzący długi ciąg powiązanych ze sobą funkcjonalnie części. Kloepfel (1924) wyróżnił trzy zasadnicze typy takich zagród:

- wzdłużną (niem. *Langhof*), gdzie wszystkie elementy – dom mieszkalny, budynek inwentarski i stodoła – wzniesione są w jednej linii,
- kątową (niem. *Winkelhof*), gdy stodoła dobudowana jest prostopadle do głównego korpusu,
- krzyżową (niem. *Kreuzhof*), kiedy do obory przylegają po obu stronach dwie rozbudowane stodoły.

Oprócz wymienionych typów podstawowych, jak zauważył Stankiewicz (1956), w Delcie Wisły występują również inne konfiguracje poboczne, ograniczone do łączenia tylko dwóch budynków (domu i obory lub budynku inwentarskiego ze stodołą), które wynikały z warunków przestrzennych. Trzeba podkreślić, że zagrody holenderskie są wynikiem XVI-wiecznego i późniejszego osadnictwa olęderskiego, kiedy dogęszczano siatkę osadniczą.

Jak podaje Szałygin (2005) we wsiach o gęstszej zabudowie, gdzie ulica odgrywała istotną rolę w układzie przestrzennym (ulicówki, szeregówki czy rzędówki), zagrody wzdłużne lokowane były w stosunku do drogi zarówno kalenicowo, jak i szczytowo. Przy usytuowaniu szczytowym dom zawsze stał bliżej drogi. W ustawieniu kalenicowym zagroda mogła stać pomiędzy drogą a podwórzem i wjazd na podwórze zasadniczo prowadził przy stodołę. W takim przypadku główne wejście do domu znajdowało się wtedy od ulicy. Zagroda mogła też znajdować się za podwórzem, które od drogi oddzielały inne wolnostojące budynki gospodarcze – spichlerz, wozówka czy obora.

Ryc. 5.1.3 Typy zagród holenderskich, od lewej zagroda wzdłużna, kątowa, krzyżowa
rys. za: ed Małuj (2020)

W zagrodach ustawionych szczytowo wejście główne do domu znajdowało się zawsze od strony gospodarczej. Rozpoznane zagrody w typie krzyżowym budowane były zawsze z domem ustawionym szczytowo do drogi. Najwięcej wariantowości wykazują zagrody w układzie kątowym. Zblokowana część domu i obory mogła stać zarówno szczytowo, jak i kalenicowo do ulicy, przed podwórzem lub za, prostopadłe skrzydło obejmowało podwórze lub też wyprowadzone było w stronę pola (co może też świadczyć, o rozebraniu drugiego skrzydła stodoły i redukcji zagrody krzyżowej do kątovej). Wjazd na podwórze znajdował się przy ścianie szczytowej domu.

W układach wsi rozproszonych (jednodworcza blokowa, jednodworcza liniowa) – część gospodarcza zawsze znajdowała się od strony północnej. Wjazd na podwórze prowadził od dojazdu do głównej drogi. Co do jego usytuowania nie stwierdzono tu jednoznacznych zasad, prowadził albo przy szczycie domu, albo przy zabudowaniach gospodarczych.

Fot. 5.1.1 Orłowo, ul. Mennonicka, zagroda holenderska w typie wzdłużnym [MK]

Fot. 5.1.2

Fot. 5.1.3

Fot. 5.1.5

Fot. 5.1.4

Fot. 5.1.6

Fot. 5.1.7

Fot. 5.1.2 Pordenowo 15, zagroda z budynkami wolnostojącymi [MK]
Fot. 5.1.3 Gniazdowo 56, zagroda z budynkami wolnostojącymi [MK]

Fot. 5.1.4 Nidowo 2, zagroda samotnicza
w układzie zagrody holenderskiej usytuowana na terpie [MK]

Fot. 5.1.5 Złotowo 50, budynki w układzie
zagrody wolnostojącej [MK]

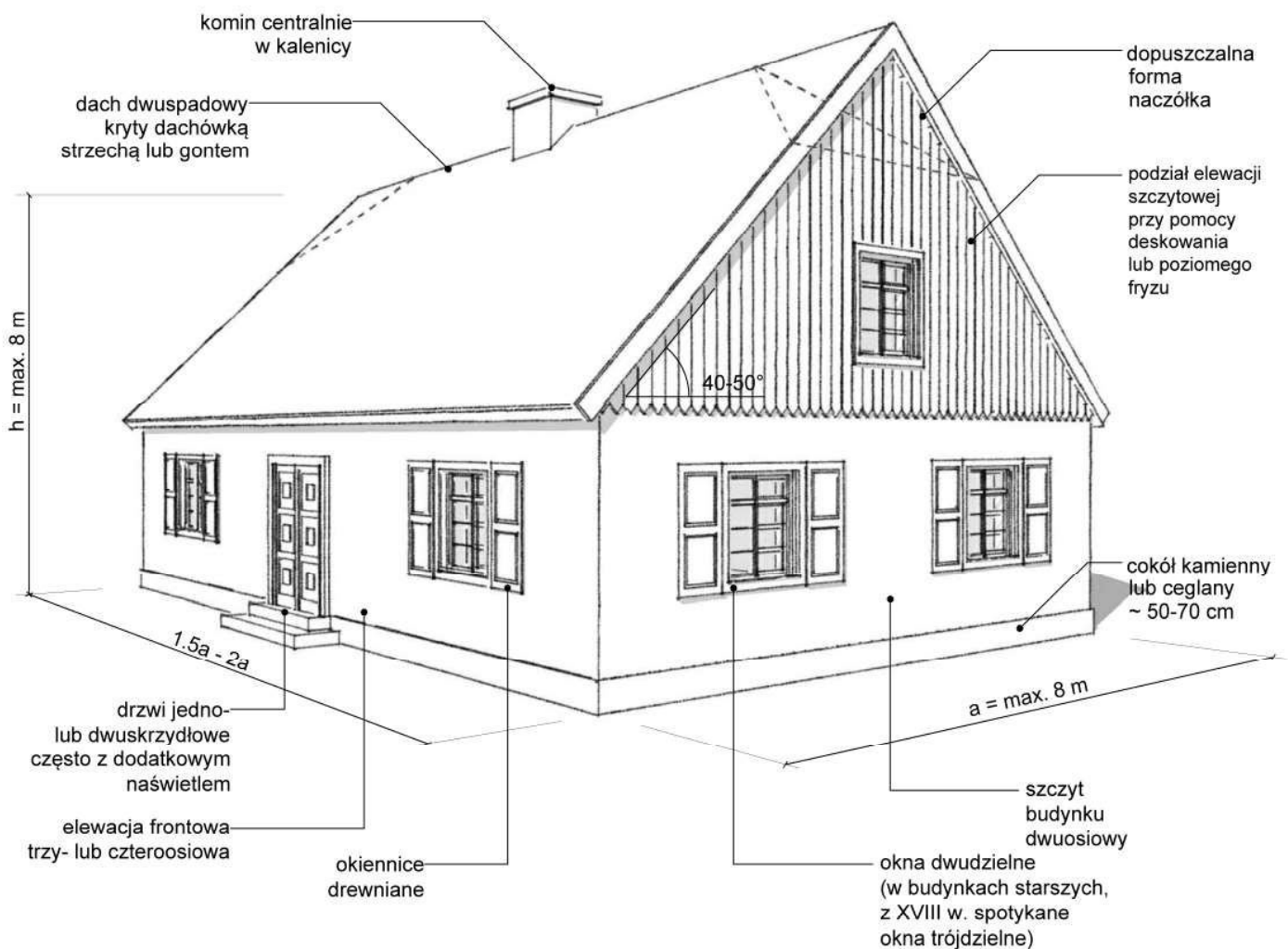
Fot. 5.1.6 Jazowa 51, zagroda holenderska wzdłużna [MK]
Fot. 5.1.7 Solnica 22, złożony układ zabudowań [MK]

 Mały dom mieszkalny
 tynkowany

drewniany

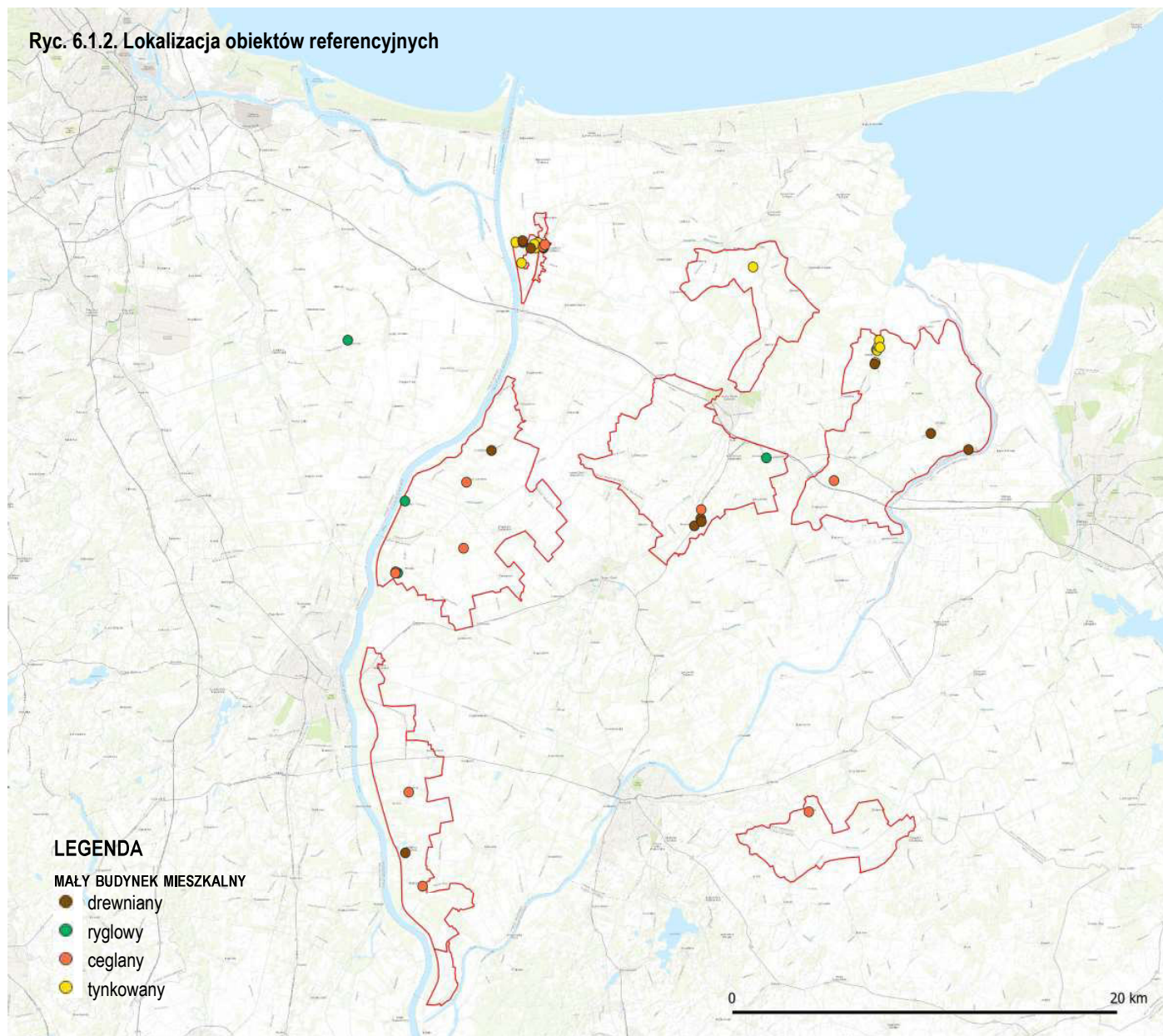
ryglowy

ceglany

Ryc. 6.1.1. Mały dom mieszkalny. Ogólna charakterystyka budynków
 rys. M. Koperska-Kośmicka

Małe domy zagrodników lub robotników chłopskich, często też domy rybaków lub przewoźników rzecznych. Niewielkie, wolnostojące domy drewniane o jedno- lub dwuosiowym szczycie, najczęściej z XIX wieku, które na pocz. XX w. zostały wyparte przez budynki murowane

Ryc. 6.1.2. Lokalizacja obiektów referencyjnych

MAŁY DOM MIESZKALNY			
TYNKOWANY	DREWNIANY	RYGLOWY	CEGLANY
Drewnica, ul. Jaśminowa 1 Drewnica, ul. Lipowa 3 Drewnica, ul. Wiślana 3 Drewnica, ul. Wiślana 82A Drewnica, ul. Zielona 72 Marzęcino, ul. Brzozowa 1 Marzęcino, ul. Główna 7 Marzęcino, ul. Główna 22 Marzęcino, ul. Graniczna 5 Marzęcino, ul. Graniczna 16 Marzęcino, ul. Wałowa 16 Tujsk 30	Drewnica, Długa 25 Drewnica, ul. Miłosza 8 Drewnica, ul. Wiślana 62 Gniazdowo 35 Kępki 23 Marynowy, ul. Nowodworska 56/58 Marynowy, ul. Nowodworska 84 Marynowy, ul. Podcieniowa 17 Marzęcino, ul. Główna 25 Mątowy Wielkie 16 Stobna 16 Żuławki 26	Palczewo 53 Boręty 23 Kmiecín, ul. Żuławska 60 Trutnowy 21	Boręty 36 Boręty 31 Bystrze 25 Drewnica, ul. Wiślana 12 Drewnica Klecie 3 Marynowy, ul. Nowodworska 15 Mątowy Małe 19 Nowa Cerkiew 1 Pordenowo 10 Solnica 40 Żuławki 12 Żuławki 15

Ryc. 6.1.3. Mały dom mieszkalny tynkowany
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 8 m wysokość podmurówki: 50-70 cm/ często brak podmurówki wysokość budynku do okapu: jedna kondygnacja max. do 3 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> mały dom mieszkalny z nieużytkowym poddaszem możliwa forma domu dwurodzinnego (bliźniak) budynki jednokondygnacyjne, niepodpiwniczone
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a=8 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: h=8 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: 40 ÷ 50 stopni nieduże okapy krawędź dachu zlicowana ze ścianą szczytową dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa trzy- czteroosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej elewacja szczytowa dwuosiowa wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dodatkowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem półoknami okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek murowany lub w konstrukcji wieńcowej/ryglowej, otynkowany konstrukcja niewidoczna wyraźne zaznaczenie podziału szczytu poprzez wprowadzenie pionowego deskowania w trójkątnej części często zaznaczone wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo kroksztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna obrzutka z tynku wapiennego dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, daw. słoma lub trzcina deskowanie szczytu w układzie pionowym
	DETALE	<ul style="list-style-type: none"> węglowanie naroży deskowanie szczytu ornamenty laubzegowe

Fot. 6.1.1

Fot. 6.1.4

Fot. 6.1.5

Fot. 6.1.2

Fot. 6.1.3

Fot. 6.1.6

Fot. 6.1.1 Marzęcino, ul. Główna 22, mały dom ze ścianką kolankową. Przykład złego doboru stolarki [AL]

Fot. 6.1.2 Marzęcino, ul. Brzozowa 1, mały dom mieszkalny z szalowaniem ściany szczytowej. Przykład złego zastosowania izolacji styropianowej w budynku drewnianym [MK]

Fot. 6.1.3 Ostaszewo, mały dom mieszkalny jednokondygnacyjny. Szalowanie ściany szczytowej [AL]

Fot. 6.1.4 Marzęcino, ul. Graniczna 5, mały dom jednokondygnacyjny. Zły dobór stolarki okiennej [MK]

Fot. 6.1.5 Drewnica, ul. Jaśminowa 1, mały dom ze ścianką kolankową. Przykład złego doboru stolarki [MK]

Fot. 6.1.6 Drewnica, ul. Lipowa 3, mały dom. Przykład szalowania szczytu i ścianki kolankowej [MK]

Fot. 6.1.7

Fot. 6.1.8

Fot. 6.1.11

Fot. 6.1.9

Fot. 6.1.10

Fot. 6.1.12

Fot. 6.1.7 Marzęcino, ul. Wałowa 16. Zachowane proporcje małego domu z niską ścianką kolankową [EG]
 Fot. 6.1.8 Drewnica, ul. Wiślana 82A, mały dom mieszkalny z szalowaniem ściany szczytowej [EG]
 Fot. 6.1.9 Drewnica, ul. Zielona 72, mały dom w dawnym układzie zagrody holenderskiej [MK]
 Fot. 6.1.10 Marzęcino, ul. Granicznej 16, mały dom z niską ścianką kolankową. Niewłaściwie dobrana stolarka okienna [MK]

Fot. 6.1.11 Drewnica, ul. Wiślana 3, przykład domu z dachem dwuspadowym z naczółkami [MK]

Fot. 6.1.12 Marzęcino, ul. Główna 7, skala małego domu jednokondygnacyjnego. Przykład źle dobranej stolarki [MK]

Ryc. 6.1.4. Mały dom mieszkalny drewniany
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 8 m wysokość podmurówki: 50-70 cm/ często brak podmurówki wysokość budynku do okapu: jedna kondygnacja max. do 3 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> mały dom mieszkalny z nieużytkowym poddaszem możliwa forma domu dwurodzinnego (bliźniak) budynki jednokondygnacyjne, niepodpiwniczone
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a=8 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a do max. 2 a maksymalna wysokość: h=8 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: 40 ÷ 50 stopni nieduże okapy krawędź dachu zlicowana ze ścianą szczytową dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa trzy- czteroosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej elewacja szczytowa dwuosiowa wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dotądowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem półoknami okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek drewniany w konstrukcji wieńcowej, na jaskółczy ogon dotądowe deski ochraniające naroża, tzw. węglowanie naroży wyraźne zaznaczenie podziału szczytu poprzez wprowadzenie pionowego deskowania w trójkątnej części często zaznaczone wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo kroksztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym opaski okienne, uszczelniające otwory
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, dawniej słoma lub trzcina deskowanie trójkątnej części szczytu w układzie pionowym
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> węglowanie naroży deskowanie szczytu ornamenty laubzegowe

Fot. 6.1.13

Fot. 6.1.14

Fot. 6.1.17

Fot. 6.1.15

Fot. 6.1.16

Fot. 6.1.18

Fot. 6.1.13 Wiślina 17, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [LK]
 Fot. 6.1.14 Żuławki 51, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [LK]
 Fot. 6.1.15 Żuławki 73, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [TR]
 Fot. 6.1.16 Wiślina 7, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [BU]

Fot. 6.1.17 Wiślina 5, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [LK]

Fot. 6.1.18 Marynowy, ob. ul. Podcieniowa, źródło NID,
<https://zabytek.pl/pl> [ZD]

Problemem wielu drewnianych budynków na Żuławach jest docieplenie ścian zewnętrznych przy użyciu styropianu. Jest to metoda niewłaściwa dla tego typu obiektów. Sporo domów zatraciło w ten sposób swój pierwotny charakter, ukryty pod warstwą ocieplenia. Przykładem mogą być istniejące do dziś małe domy w miejscowości Żuławki.

Fot. 6.1.19

Fot. 6.1.21

Fot. 6.1.22

Fot. 6.1.20

Fot. 6.1.23

Fot. 6.1.24

Fot. 6.1.19 Żuławki 26, rozwiązanie ściany szczytowej. Przykład niewłaściwego doboru stolarki i betonowego grodzienia, które wpływa ujemnie na odbiór całości [MK]

Fot. 6.1.20 Gniazdowo 35, proporcje małego domu mieszkalnego ze ścianką kolankową [MK]

Fot. 6.1.21 Kępki 23, mały dom mieszkalny, fragment dawnej zagrody holenderskiej [EG]
 Fot. 6.1.22 Drewnica, ul. Miłosza 8, dom w układzie zagrody holenderskiej, wzdłużnej [AL]
 Fot. 6.1.23 Drewnica, ul. Wiślana 62, przykład podziałów własnościowych negatywnie wpływających na budynek [MK]
 Fot. 6.1.24 Drewnica, ul. Długa 25, proporcjonalna bryła małego domu zaburzona źle dobraną stolarką [EG]

Fot. 6.1.25

Fot. 6.1.26

Fot. 6.1.27

Fot. 6.1.29

Fot. 6.1.29

Fot. 6.1.30

Fot. 6.1.25 Marynowy, ul. Nowodworska 84, niszczący dom z zachowanymi drewnianymi detalami [AL]
 Fot. 6.1.26 Marynowy, ul. Nowodworska 56/58, dom z zagrody holenderskiej, ustawiony szczytowo do głównej drogi [AL]
 Fot. 6.1.26 Marynowy, ul. Podcieniowa 17, niszczący budynek zastąpiony przez nową zabudowę [AL]
 Fot. 6.1.27 Mątwy Wielkie 16, przykład małego domu z błędnie wykonanym remontem ściany szczytowej [MK]

Fot. 6.1.28 Marzęcino, ul. Główna 25, opuszczony mały dom z zachowanymi detalami elewacji [AL]

Fot. 6.1.29 Stobna 16, dom w układzie dawnej krzyżowej zagrody holenderskiej [AL]

Ryc. 6.1.5. Mały dom mieszkalny ryglowy
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 8 m wysokość podmurówki: 50-70 cm wysokość budynku do okapu: jedna kondygnacja max. do 3 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> mały dom mieszkalny z nieużytkowym poddaszem możliwa forma domu dwurodzinnego (bliźniak) budynki jednokondygnacyjne, niepodpiwniczone
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a=8 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: h=8 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: 40 ÷ 50 stopni nieduże okapy krawędź dachu zlicowana ze ścianą szczytową dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa trzy- czteroosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej elewacja szczytowa dwuosiowa wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dotądowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem półoknami okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek w konstrukcji ryglowej możliwe deskowanie części trójkątnej szczytu często zaznaczone wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo kroksztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym opaski okienne, uszczelniające otwory
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, dawniej słoma lub trzcina deskowanie trójkątnej części szczytu w układzie pionowym poła rygli wypełnione cegłą
	DETALE	<ul style="list-style-type: none"> węglowanie naroży deskowanie szczytu ornamenty laubzegowe rozwiązania konstrukcji ryglowej

Fot. 6.1.30

Fot. 6.1.33

Fot. 6.1.31

Fot. 6.1.32

Fot. 6.1.34

Fot. 6.1.30 Palczewo 53, niszczyjący dom w konstrukcji ryglowej z detalami strefy okiennej i widocznym rysunkiem konstrukcji [MK]

Fot. 6.1.31 Boręty 23, przykład rozwiązania konstrukcji ryglowej w małym budynku mieszkalnym [EG]

Fot. 6.1.32 Kmiecin, ul. Żuławska 60, opuszczony dom w otoczeniu szpecącego, nowego ogrodzenia [MK]

Fot. 6.1.32 Żuławki d. 52, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [KB]

Fot. 6.1.33 Trutnowy 21, przykład małego żuławskiego budynku dwurodzinnego, spoza obszaru krajobrazu priorytetowego [MK]

Ryc. 6.1.6. Mały dom mieszkalny ceglany
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 8 m wysokość podmurówki: 50-70 cm wysokość budynku do okapu: jedna kondygnacja max. do 3 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> mały dom mieszkalny z nieużytkowym poddaszem możliwa forma domu dwurodzinnego (bliźniak) budynki jednokondygnacyjne, niepodpiwniczone
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a=8 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: h=8 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: 40 ÷ 50 stopni nieduże okapy krawędź dachu zlicowana ze ścianą szczytową dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa trzy- czteroosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej elewacja szczytowa dwuosiowa wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dotychczasowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem półoknami okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek w konstrukcji ryglowej możliwe deskowanie części trójkątnej szczytu często zaznaczone wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo kroksztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym opaski okienne, uszczelniające otwory
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, dawniej słoma lub trzcina deskowanie trójkątnej części szczytu w układzie pionowym poła rygli wypełnione cegłą
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> fryzy/gzymсы międzykondygnacyjne i podokapowe w wątku ceglany detale ceglane (sterczyny, pinakle) i terakotowe deskowanie szczytu ornamenty laubzegowe

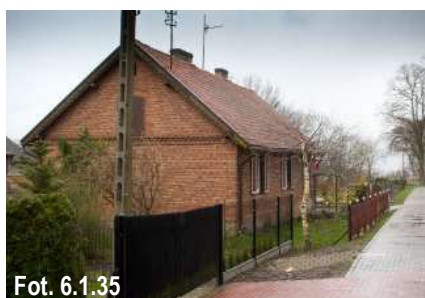
Fot. 6.1.34

Fot. 6.1.37

Fot. 6.1.38

Fot. 6.1.35

Fot. 6.1.36

Fot. 6.1.39

Fot. 6.1.34 Klecie 3, mały dom ceglany z oszalowanym szczytem, źle dobrana stolarka okienna [MK]

Fot. 6.1.35 Pordenowo 10, ściana szczytowa z widocznym fryzem międzykondygnacyjnym [MK]

Fot. 6.1.36 Solnica 40, idealne proporcje małego domu [MK]

Fot. 6.1.37 Mątowy Małe 19, rozwiązanie ściany szczytowej z fryzem i ozdobnymi sterczynami [MK]

Fot. 6.1.38 Boręty 36, podziały własnościowe przenoszone na kontrastujące elementy elewacji [MK]

Fot. 6.1.39 Nowa Cerkiew 1, przykład dwurodzinnego małego ceglanego domu mieszkalnego [MK]

Fot. 6.1.40

Fot. 6.1.41

Fot. 6.1.43

Fot. 6.1.42

Fot. 6.1.44

Fot. 6.1.45

Fot. 6.1.40 Bystrze 25, ozdobne rozwiązanie szczytu z triforium doświetlającym poddasze [MK]

Fot. 6.1.41 Drewnica, ul. Wiślana 12, detale nadproży okiennych i fryzów międzykondygnacyjnych wykonane z kontrastującej cegły [MK]

Fot. 6.1.42 Żuławki 15, przykład dobrze zachowanego obiektu [MK]

Fot. 6.1.43 Boręty, przykład zastosowania cokołu kamiennego w budynku ceglany i sposób rozwiązania gzymsu podokapowego [EG]

Fot. 6.1.44 Drewnica, proporcjonalna bryła budynku oszczędna wtórną przybudówką [MK]

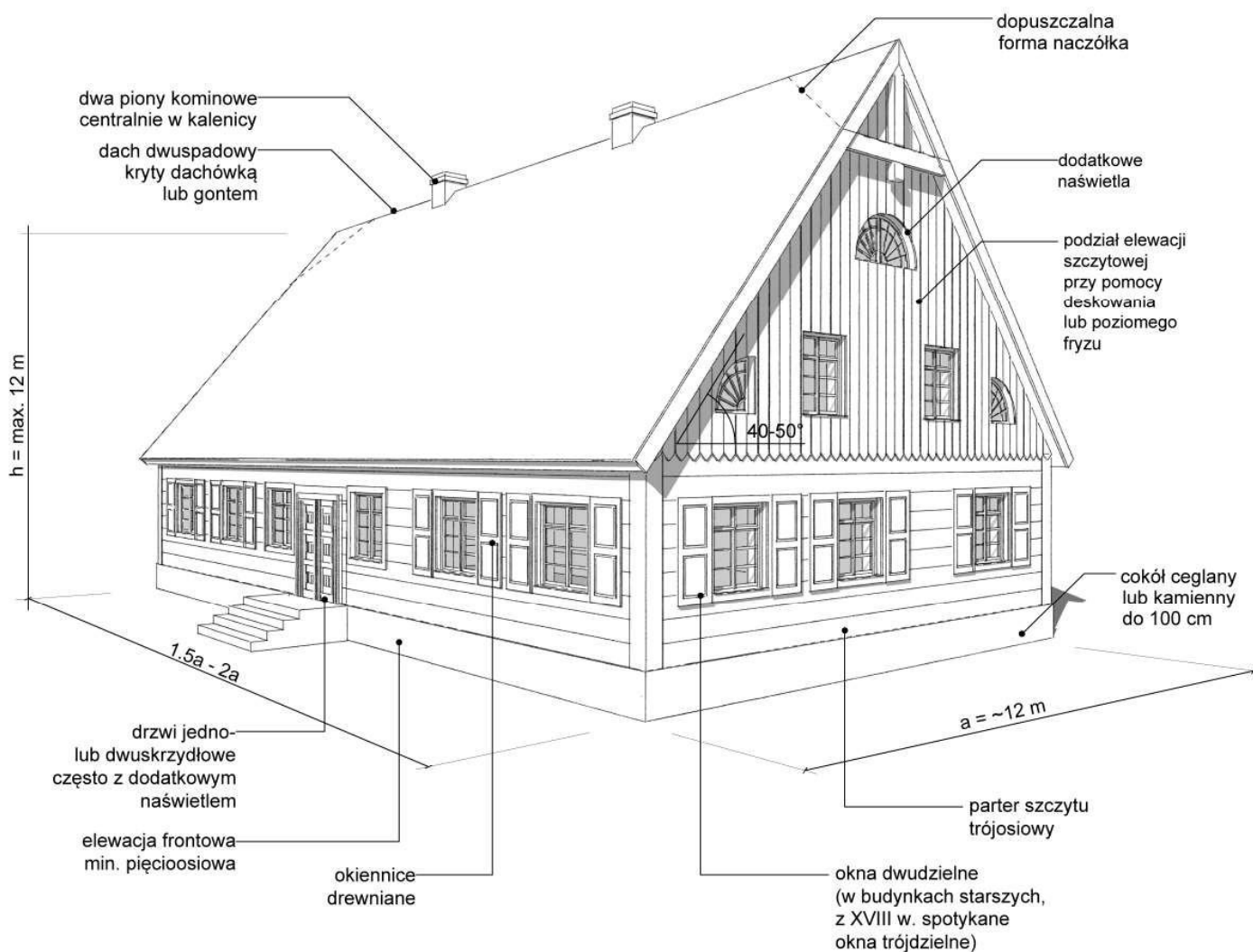
Fot. 6.1.45 Marynowy, ul. Nowodworska 15, mały dom mieszkalny z wejściem (ob. zamurowanym) doświetlonym półoknami [MK]

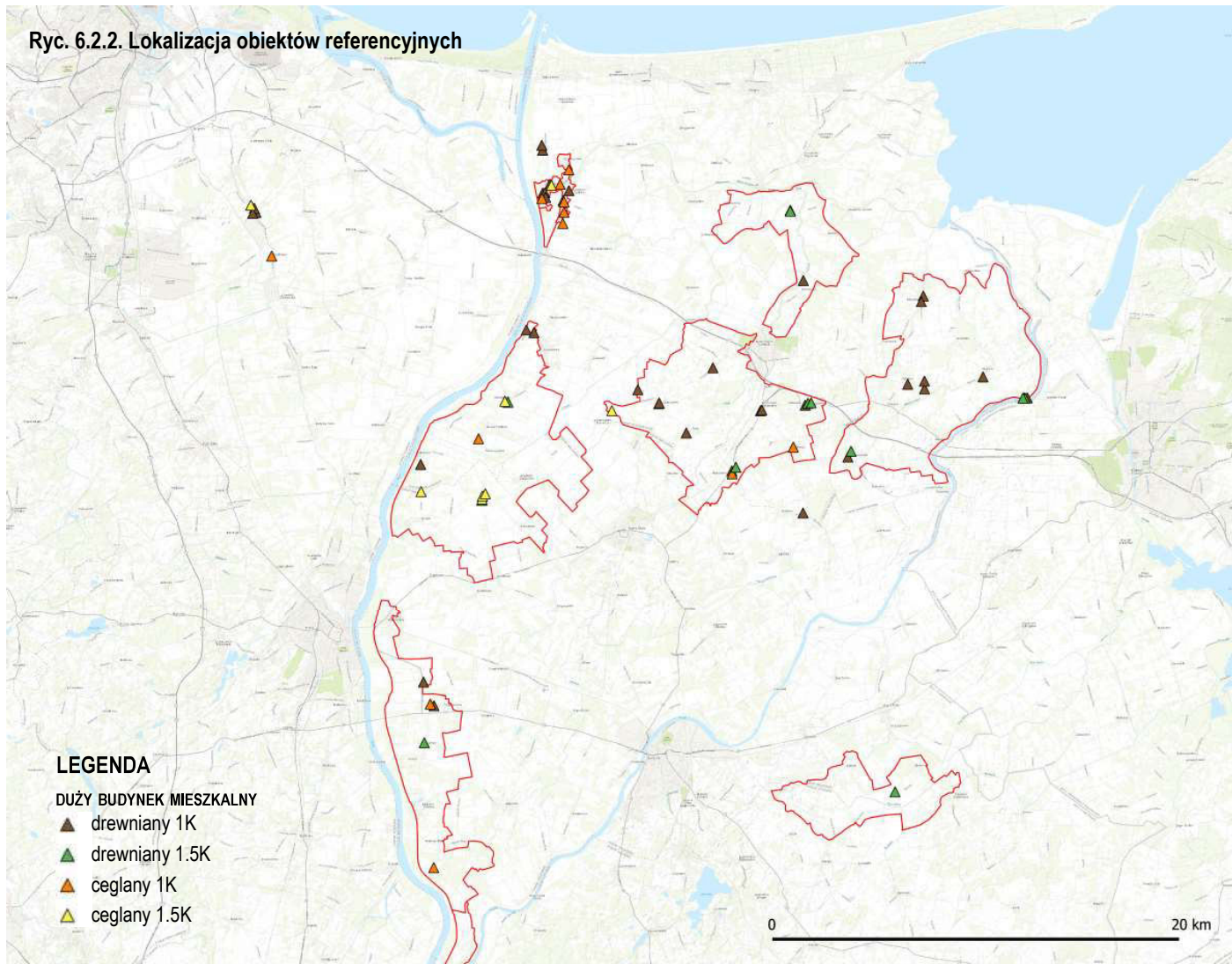

 drewniany
 półtorakondygnacyjny

 ceglany
 półtorakondygnacyjny

 ceglany
 jednokondygnacyjny

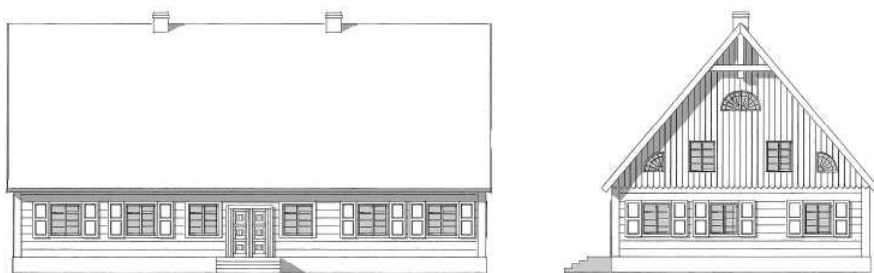
Duży dom mieszkalny

 drewniany
 jednokondygnacyjny

 Ryc. 6.2.1. Duży dom mieszkalny. Ogólna charakterystyka budynków
 rys. M. Koperska-Kośmicka

Ryc. 6.2.2. Lokalizacja obiektów referencyjnych

LEGENDA
DUŻY BUDYNEK MIESZKALNY

- ▲ drewniany 1K
- ▲ drewniany 1.5K
- ▲ ceglany 1K
- ▲ ceglany 1.5K

DUŻY DOM MIESZKALNY			
DREWNIAŃY	DREWNIAŃY	DREWNIAŃY	CEGLANY
JEDNOKONDYGNACYJNY	JEDNOKONDYGNACYJNY	PÓŁTORAKONDYGNACYJNY	JEDNOKONDYGNACYJNY
Bystra Jesionowa 17 Bystra Jesionowa 9A Bystra Szkolna 5 Drewnica Wiślana 52 Drewnica Wałowa 55 Drewnica Długa 34/36 Drewnica Zielona 43 Drewnica Wierzbowa 11 Drewnica Wierzbowa 13 Groblica 4 Groblica 7 Kępki 44 Kmiecín Żuławska 41 Kończewice 25A Lubieszewo 48 Lubieszewo 28 Marynowy Nowodworska 72 Marzęcino Wałowa 13	Marzęcino Główna 15 Nidowo 2 Orliniec 25 Orłowo Żuławska 46 Palczewo 28/29 Rakowiska 22 Rychnowo Żuławskie 2 Rychnowo Żuławskie 14 Solnica 19 Solnica 25 Stara Wisła 4/6 Stobna 25 Tuja 20 Tujsk 22 Żelichowo 24 Żuławki 28 Żuławki 39	Bystrze 10A Gniazdowo 8 Kępki 40 Kępki 41 Kępki 38 Kmiecín Jaśminowa 15 Kmiecín Jaśminowa 9 Lubieszewo 27 Marynowy Podcieniowa 13 Pordenowo 9 Rakowiska 21 Tujsk 19 Tujsk 21 Złotowo 56	Cygany 51 Drewnica Wiślana 1 Drewnica, ul. Długa 52 Kończewice 38 Marynowy Podcieniowa 23/25 Myszewko 8A Nowa Cerkiew 30 Przemysław 52 Wróblewo 14 Żuławki 40 Żuławki 63 Żuławki 76
			PÓŁTORAKONDYGNACYJNY Boręty 61 Drewnica, ul. Wiślana 41 Gniazdowo 26/27 Pordenowo 11 Pordenowo 15/17 Pordenowo 16 Stawiec 13 Wiślina, ul. Słoneczna 45

Ryc. 6.2.3. Duży dom mieszkalny drewniany, jednokondygnacyjny
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 12 m wysokość podmurówki: do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków jednokondygnacyjnych max. do 4 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom mieszkalny z użytkowym poddaszem budynek jednokondygnacyjny częściowe podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a=12 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: h=12 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: 40 ÷ 50 stopni nieduże okapy krawędź dachu zlicowana ze ścianą szczytową dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa minimum pięcioosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej parter elewacji szczytowej trójosiowy wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dotądowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek drewniany w konstrukcji wieńcowej, na jaskółczy ogon naroża osłonięte deskowaniem (tzw. węglowanie) konstrukcja dachu krokwiowo-dwujętkowa wyraźne zaznaczenie podziału szczytu poprzez wprowadzenie pionowego deskowania w trójkątnej części często zaznaczone wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo kroksztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym opaski okienne, uszczelniające otwory
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, rzadziej tupek deskowanie szczytu w układzie pionowym
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> węglowanie naroży gzymsy podokapowe deskowanie szczytu dekoracje laubzegowe

Fot. 6.2.1

Fot. 6.2.4

Fot. 6.2.5

Fot. 6.2.2

Fot. 6.2.3

Fot. 6.2.6

Fot. 6.2.1 Stobna 25, duży dom gburski, przykład niewłaściwego doboru stolarki okiennej [MK]

Fot. 6.2.2 Kępki 44, duży dom drewniany na wysokim cokole ceglany, niezbędny remont budynku. [MK]

Fot. 6.2.3 Rychnowo Żuławskie 2, przykład domu z XVIII w. wymagającego natychmiastowej interwencji [MK]

Fot. 6.2.4 Tuja 20, typowy duży dom drewniany, przykład niewłaściwego doboru stolarki okiennej [MK]

Fot. 6.2.5 Rychnowo Żuławskie 14, duży dom drewniany z dachem naczółkowym [MK]

Fot. 6.2.6 Rakowiska 22, przykład domu z k. XVIII w. wymagającego natychmiastowej interwencji [MK]

Fot. 6.2.7

Fot. 6.2.8

Fot. 6.2.10

Fot. 6.2.9

Fot. 6.2.11

Fot. 6.2.12

Fot. 6.2.7 Bystra, ul. Jesionowa 9, duży dom drewniany z tynkowanym parterem, źle dobrana stolarka [MK]
Fot. 6.2.8 Kończewice 25A, przykład niewłaściwie wymienionej stolarki [MK]

Fot. 6.2.9 Jazowa 6, modelowy przykład remontu wspartego dotacją MKiDN [MK]

Fot. 6.2.10 Drewnica, ul. Długa 34/36, duży dom harmonijnie wpisujący się w krajobraz [MK]

Fot. 6.2.11 Żuławki 79, dom w układzie zagrody holenderskiej, źle dobrana stolarka [MK]
Fot. 6.2.12 Żuławki 80, dom w układzie zagrody holenderskiej, źle dobrana stolarka [MK]

Ryc. 6.2.4. Duży dom mieszkalny drewniany, półtorakondygnacyjny
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 12 m wysokość podmurówki: do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków półtorakondygnacyjnych max. do 5 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom mieszkalny z użytkowym poddaszem budynek półtorakondygnacyjny ze ścianką kolankową max. 100 cm częściowe podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: $a=12$ m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a do max. 2 a maksymalna wysokość: $h= 11 \div 12$ m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: $35 \div 40$ stopni nieduże okapy dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa minimum pięcioosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej parter elewacji szczytowej trójosiowy wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dotychczasowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek drewniany w konstrukcji wieńcowej, na jaskółczy ogon naroża osłonięte deskowaniem (tzw. węglowanie) konstrukcja dachu krokwiowo-jętkowa wyraźne zaznaczenie podziału poprzez wprowadzenie pionowego deskowania części ponad parterem często zaznaczone wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo kroksztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym opaski okienne, uszczelniające otwory
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, rzadziej łupek deskowanie w układzie pionowym
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> węglowanie naroży gzymсы podokapowe deskowanie szczytu dekoracje laubzegowe często werandy akcentujące wejście główne

Fot. 6.2.13

Fot. 6.2.14

Fot. 6.2.17

Fot. 6.2.15

Fot. 6.2.16

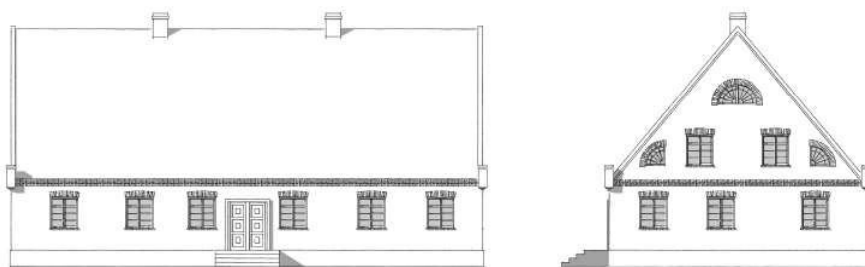

Fot. 6.2.18

Fot. 6.2.13 Marynowy, Podcieniowa 13, półtorakondygnacyjny dom drewniany z zachowanymi detalami, opuszczony [MK]
 Fot. 6.2.14 Gniazdowo 8, dobrze zachowany duży dom ze ścianką kolankową, pokrycie dachowe wymaga wymiany [MK]
 Fot. 6.2.15 Kmiecin, ul. Jaśminowa 15, ciekawie rozwiązana dekoracja szczytu dużego domu gburkiego [EG]
 Fot. 6.2.16 Tujsk 19, przykład domu drewnianego budującego pierzeję ulicy wiejskiej [AL]

Fot. 6.2.17 Pordenowo 9, przykład negatywnego wpływu podziałów własnościowych na stan budynku [MK]

Fot. 6.2.18 Tujsk 21, przykład domu drewnianego budującego pierzeję ulicy wiejskiej [MK]

Ryc. 6.2.5. Duży dom mieszkalny ceglany, jednokondygnacyjny
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 12 m wysokość podmurówki: do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków jednokondygnacyjnych max. do 4 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom mieszkalny z użytkowym poddaszem budynek jednokondygnacyjny częściowe podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRLY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a=12 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: h=12 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: 40 ÷ 50 stopni nieduże okapy krawędź dachu zlicowana ze ścianą szczytową dopuszczalne naczółki
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa minimum pięcioosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej parter elewacji szczytowej trójosiowy wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dodatkowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> murowany z cegły, nietynkowany konstrukcja dachu krokwiowo-dwujętkow często zaznaczone końcówki krokwi i płatwi wyraźne zaznaczenie podziału szczytu poprzez wprowadzenie fryzu w wątku ceglanym opaski okienne, nadproża w wątku ceglanym gzymy podokapowe
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym deskowanie szczytu w układzie pionowym
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> detale gzymsów/fryzów podokapowych i międzykondygnacyjnych w wątku ceglanym nadproża i opaski okienne w wątku ceglanym ceramiczne ozdoby szczytów (sterczyny, pinakle) dekoracje laubzegowe często werandy akcentujące wejście główne

Fot. 6.2.19

Fot. 6.2.21

Fot. 6.2.22

Fot. 6.2.20

Fot. 6.2.23

Fot. 6.2.24

Fot. 6.2.19 Myszewko 8A, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]

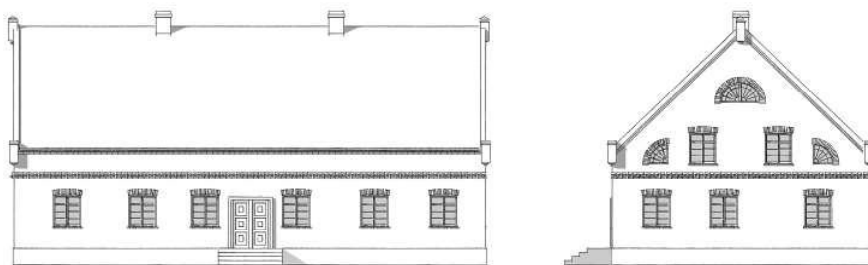
Fot. 6.2.20 Kończewice 38, dawna plebania, przykład proporcji dużego domu mieszkalnego z ciekawym opracowaniem ceglanych nadproży [MK]

Fot. 6.2.21 Żuławki 40, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]

Fot. 6.2.22 Żuławki 63, duży ceglany dom gburski z dachem naczółkowy [MK]

Fot. 6.2.23 Nowa Cerkiew 30, przykład domu z bogatym detalem z cegły glazurowanej [EG]

Fot. 6.2.24 Drewnica, ul. Długa 24, duży dom ceglany na kamiennej podmurówce, z ozdobnymi sterczynami szczytu boczego [EG]

Ryc. 6.2.6. Duży dom mieszkalny ceglany, półtorakondygnacyjny
Cechy charakterystyczne zabudowy [MK]

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 12 m wysokość podmurówki: do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków półtorakondygnacyjnych max. do 5 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom mieszkalny z użytkowym poddaszem budynek półtorakondygnacyjny ze ścianką kolankową max. 100 cm częściowe podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: $a=12$ m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a do max. 2 a maksymalna wysokość: $h= 11 \div 12$ m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: $35 \div 40$ stopni nieduże okapy dopuszczalne naczółki i przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> elewacja frontowa minimum pięcioosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej parter elewacji szczytowej trójosiowy wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy dodatkowe wejście w elewacji tylnej, od podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> murowany z cegły, nietynkowany konstrukcja dachu krokwiowo-jętkowa często ozdobnie zaznaczone końcówki krokwi i płatwi wyraźne zaznaczenie podziału między kondygnacjami poprzez wprowadzenie fryzu w wątku ceglany gzymsy podokapowe
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym dodatkowe detale ceramiczne
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> detale gzymsów/fryzów podokapowych i międzykondygnacyjnych w wątku ceglany nadproża i opaski okienne w wątku ceglany ceramiczne ozdoby szczytów (sterczyny, pinakle) dekoracje laubzegowe często werandy akcentujące wejście główne

Fot. 6.2.25

Fot. 6.2.27

Fot. 6.2.28

Fot. 6.2.26

Fot. 6.2.29

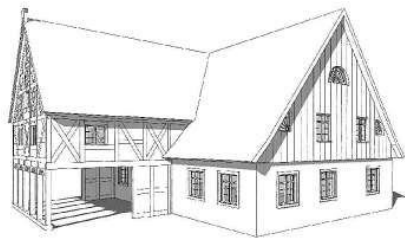

Fot. 6.2.30

Fot. 6.2.25 Pordenowo 15/17, przykład dużego ceglanego domu ze ścianką kolankową, podział kolorystyczny wpływa ujemnie na odbiór całości [MK]

Fot. 6.2.26 Pordenowo 16, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]

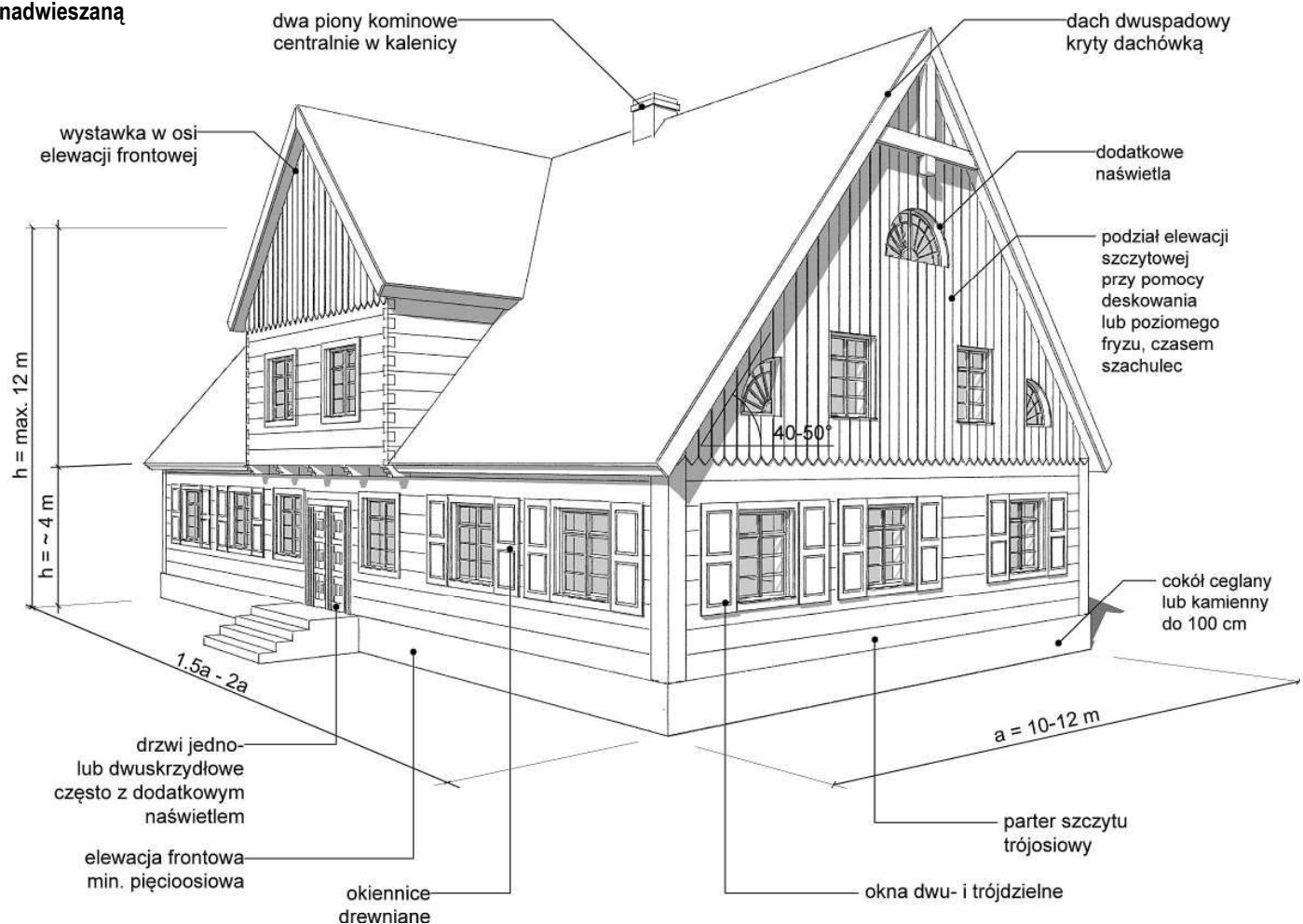
Fot. 6.2.27 Wiślina, ul. Słoneczna 45, dom ceglany półtorakondygnacyjny, przykład źle dobranej stolarki [MK]
 Fot. 6.2.28, Gniazdowo 26/27, przykład zaburzenia harmonijnej bryły dużego domu niedopasowaną przybudówką [MK]
 Fot. 6.2.29 Drewnica, ul. Wiślana 41, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]
 Fot. 6.2.30 Tujsk, ujemny wpływ na estetykę budynku agresywnych reklam i niedopasowanej przybudówki [MK]

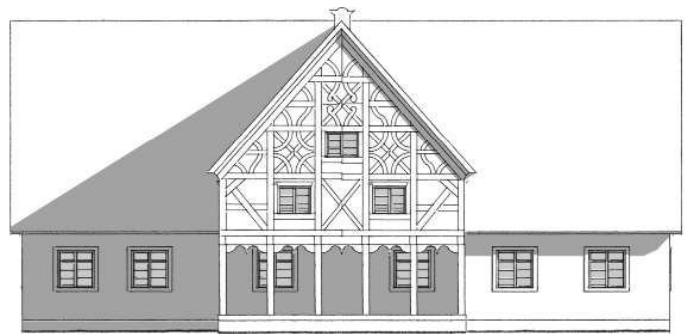
dom z podcieniem

dom z ryzalitem

dom z facjata
pulpitowąDom z facjata
nadwieszonąRyc. 6.3.1. Dom z wystawką. Ogólna charakterystyka budynków
rys. M. Koperska-Kośmicka

Duży dom mieszkalny z wystawką w formie facjaty połaciowej albo nadwieszonej, ryzalitu lub podcienia. Część z nich była pozostałością rozebranego podcienia, inne powstawały jako jego namiastka. Wystawki duże, o wysokości równej kalenicy głównego dachu. Trójkąt wystawki i ściany bocznej oszalowany lub z eksponowanym rysunkiem faszwerk. W przypadku budynków murowanych - wystawki ceglane.

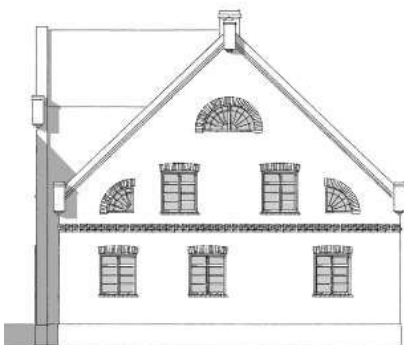
dom z podcieniem

dom z facją nadwieszoną

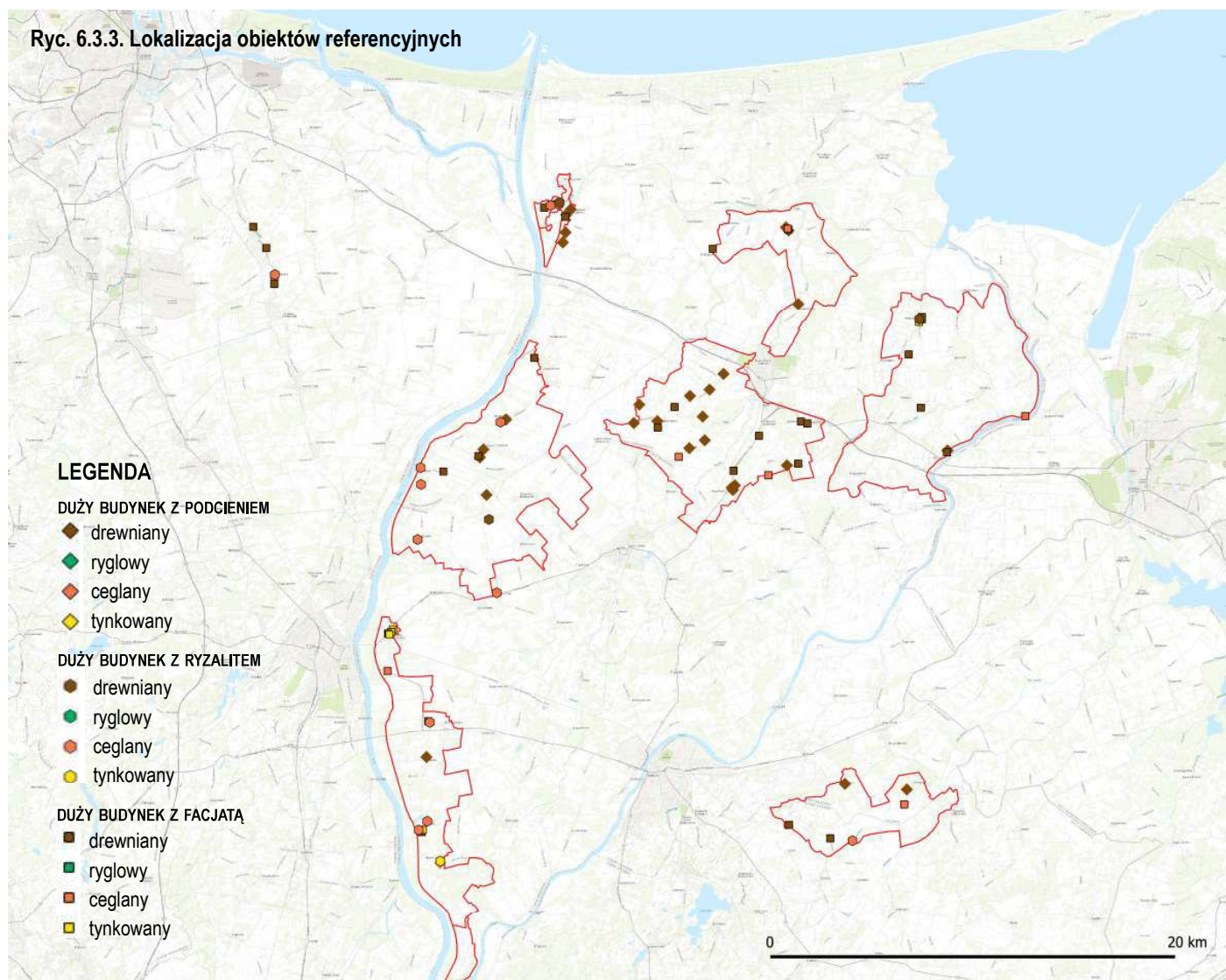
dom z facją pulpitową

dom z ryzalitem

Ryc. 6.3.2. Dom z wystawką. Sposoby kształtowania bryły
rys. M. Koperska-Kośmicka

Ryc. 6.3.3. Lokalizacja obiektów referencyjnych

DOM Z WYSTAWKĄ			
W FORMIE PODCIENIA	W FORMIE RYZALITU	W FORMIE FACJATY	
Bystrze 7 Gniazdowo 28 Jazowa 51 Klecie 4 Lubieszewo 29 Lubieszewo 50 Lubieszewo 45 Marynowy Podcieniowa 13 Marynowy Podcieniowa 19 Marynowy Nowodworska 42 Mątowy Małe 14 Myszewko 4 Nowa Cerkiew 39 Nowa Cerkiew 13 Nowodworska 71 Orłowo Żuławska 52 Orłowo Mennonicka 11 Orłowo Żuławska 66 Orłowo Pierwsze 1 Pordenowo 34 Tuja 3 Tuja 7 Tujsk 23 Tujsk 38 Złotowo 20 Żelichowo 31 Żuławki 6 Żuławki 32 Żuławki 64 Żuławki 75	Boręty 7 Drewnica Wierzbowa 2 Drewnica Wiślana 3 Drewnica Wiślana 43 Gniazdowo 19/21 Kończewice 37/39 Lichnowy Zwycięstwa 3A Marzęcino Główna 14 Mątowy Małe 18 Mątowy Wielkie 56 Mątowy Wielkie 9 Myszewko Polna 1 Palczewo 30 Palczewo 50/51 Pordenowo 2 Słedziówka 2 Wróblewo 15	Bystra Jesionowa 1A Drewnica Kasztanowa 11 Drewnica Wisłana 46 Groblica 2 Jazowa 50 Kęпки 45 Kmiecín Żuławska 29 Kmiecín Jaśminowa 9 Kończewice 44 Lasy 8 Łędowo Nad Mottawą 28 Lisewo Braterska 18 Lisewo 10 Marca 31 Lisewo Kolejowa 33 Lisewo 10 Marca 44 Lisewo 10 Marca 46 Lubieszewo 16 Lubieszewo 55/58 Marynowy Nowodworska 14/16 Marzęcino Wałowa 10/11 Marzęcino Wałowa 2 Marzęcino Główna 4 Marzęcino Wałowa 8	Mątowy Wielkie 33/35 Mątowy Wielkie 37/39 Myszewko 15 Nowa Cerkiew 28/29 Palczewo 12 Rychnowo 18A Solnica 22 Szropy 9 Świerznica 28 Tuja 31 Tujsk 27 Tujsk 31 Wróblewo 14 Wróblewo 8 Złotowo 50 Żuławki 37

Ryc. 6.3.4. Dom podcieniowy typ III
podcień prostopadły do kalenicy
rys. M.Koperska-Kośmicka

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 12 m wysokość podmurówki: do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków jednokondygnacyjnych max. do 4 m dla budynków półtorakondygnacyjnych (ze ścianką kolankową) max. do 5.5 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom z pomieszczeniem mieszkalnym lokowanym w podcieniu i użytkowym poddaszem dom podcieniowy typu III - budynek jednokondygnacyjny lub półtorakondygnacyjny ze ścianką kolankową o wys. max. do 120 cm, częściowe podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> charakterystycznym elementem tego typu zabudowy jest podcień - wystawka na słupach/kolumnach z dodatkowym pomieszczeniem na piętrze podcień lokalizowany był od strony szczytowej (w domach podcieniowych typu I i II) bądź prostopadły do kalenicy - w domach typu III; typ III, w rzucie w kształcie litery T, jest najbardziej rozpowszechnionym przykładem architektury podcieniowej na Żuławach maksymalna szerokość ściany szczytowej: $a =$ od 10 do 12 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: $h = 12$ m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe z prostopadłym do kalenicy podcieniem kąt nachylenia połaci dachowej: dla budynków jednokondygnacyjnych 40 ÷ 50 stopni dla budynków półtorakondygnacyjnych 35 ÷ 40 stopni kalenica podcienia zlicowana z główną kalenicą budynku nieduże okapy przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> budynek lokowany kalenicą równoległe do drogi elewacja frontowa wieloosiowa, minimum pięć osi podcień umieszczony symetrycznie, w budynkach w układzie zagrody holenderskiej podcień przesunięty w stronę budynków gospodarczych parter elewacji szczytowej minimum trójosiowy wejście główne sytuowane w elewacji frontowej w osi podcienia, od strony ulicy dodatkowe wejście gospodarcze od strony podwórza drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe

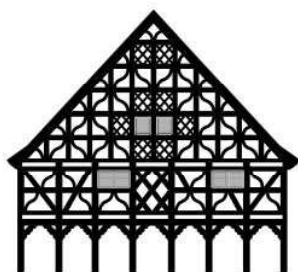
dokończenie → następną strona

→ z poprzedniej strony

CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> • główna bryła w konstrukcji drewnianej wieńcowej na jaskółczy ogon, czasem przekryta tynkiem na siatce trzcinowej • ścianki kolankowe i trójkąty szczytów bryły głównej często w konstrukcji ryglowej, wypełnionej cegłą • podcień w konstrukcji ryglowej wypełnionej cegłą lub drewnianej, wieńcowej • podcień wsparty na prostych słupach z zastrzałami lub kolumnach naśladujących porządki klasyczne (joński lub koryncki) • liczba słupów podcienia w domach typu III wahająca się od czterech do sześciu • pola rygli, szczególnie w domach z XVIII wieku charakteryzujące się bogatym rysunkiem snycerskim (zastrzały, krzyże św. Andrzeja i inne) • konstrukcja dachu krokwiowo-dwujętkowa • podział szczytu poprzez pozostawienie widocznej konstrukcji ryglowej bądź wprowadzenie deskowania, często dodatkowy fryz okalający cały budynek
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> • podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna • ściany drewniane, wypełnienia pól rygli - cegła • dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, rzadko łupek
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> • ozdobne dekoracje szczytów • dekoracje laubzegowe • ozdobne opaski okienne, wiatrownice, wróblówki, deskowania naroży

Typ I. XVII w.

Typ II. XVIII w.

Typ III. k. XVIII w.

Typ III. XIX w.

Typ III. XIX/XX w.

Ryc. 6.3.5. Schemat rozwiązania szczytu podcienia
rys. M.Koperska-Kośmicka

Fot. 6.3.1

Fot. 6.3.4

Fot. 6.3.5

Fot. 6.3.2

Fot. 6.3.3

Fot. 6.3.6

Fot. 6.3.1 Klecie 4. Dom z podcieniem szczytowym. Jeden z unikalnych przykładów domu typu I zachowany na Żuławach [MK]

Fot. 6.3.2 Nowa Cerkiew 13. Przykład złych praktyk remontowych, które wpływają na statykę budynku [MK]

Fot. 6.3.3 Żuławki 6. Dobry wzór działań konserwatorskich [AL]

Fot. 6.3.4 Myszewko 4. Przykład nieprawidłowego zabudowania podcienia [MK]

Fot. 6.3.5 Marynowy, ul. Nowodworska 51. Zachowana bryła z ryglowym podcieniem, źle dobrana stolarka [MK]

Fot. 6.3.6 Żuławki 64. Dom autorstwa Petera Loewena. Dobry wzór działań konserwatorskich [MK]

Fot. 6.3.7

Fot. 6.3.8

Fot. 6.3.10

Fot. 6.3.9

Fot. 6.3.11

Fot. 6.3.12

Fot. 6.3.7 Orłowo, ul. Żuławska 66. Dom Petera Loewena.

Dobry wzór działań konserwatorskich [MK]

Fot. 6.3.8 Marynowy, ul. Podcieniowa 19. Dom Petera Loewena.

Dobry wzór działań konserwatorskich [MK]

Fot. 6.3.9 Orłowo Pierwsze 1.

Jeden z domów Petera Loewena [MK]

Fot. 6.3.10 Złotowo 20. Dom w trakcie odbudowy [MK]

Fot. 6.3.11 Gniazdowo 28.

Przykład domu z płytkim podcieniem [MK]

Fot. 6.3.12 Żuławki 32/33. Przykład domu wymagającego pilnych działań ratunkowych [MK]

Fot. 6.3.13

Fot. 6.3.16

Fot. 6.3.17

Fot. 6.3.14

Fot. 6.3.15

Fot. 6.3.18

Fot. 6.3.13 Tuja 3. Dom i podcień w konstrukcji wieńcowej, z płyką wystawką [MK]

Fot. 6.3.14 Tujsk 23. Przykład harmonijnego zabudowania podcienia [MK]

Fot. 6.3.15 Żuławki 75. Przykład domu ze ścianką kolankową i podcieniem w konstrukcji wieńcowej [MK]

Fot. 6.3.16 Pordenowo 2. Przykład rozwiązania podcienia i bryły ze ścianką kolankową w konstrukcji ryglowej [EG]

Fot. 6.3.17 Lubieszewo 45. Przykład domu z wtórnie zabudowanym podcieniem i źle dobraną stolarką [MK]

Fot. 6.3.18 Jazowa 51. Dom podcieniowy ze ścianką kolankową w konstrukcji wieńcowej. Dobry przykład działań konserwatorskich [MK]

Ryc. 6.3.6. Dom drewniany z wystawką w formie facjaty pulpitowej
rys. M.Koperska-Kośmicka

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość budynku do kalenicy: max. 12 m wysokość podmurówki: do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków jednokondygnacyjnych max. do 4 m dla budynków półtorakondygnacyjnych (ze ścianką kolankową) max. do 5.5 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom z pomieszczeniem mieszkalnym lokowanym w wystawce i użytkowym poddaszem budynek jednokondygnacyjny lub półtorakondygnacyjny ze ścianką kolankową o wys. max. do 120 cm częściowe podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a= od 10 do 12 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość budynku: h=12 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: dla budynków jednokondygnacyjnych 40 ÷ 50 stopni dla budynków półtorakondygnacyjnych 35 ÷ 40 stopni wystawka w formie facjaty zlicowanej ze ścianą frontową (tzw. facjata pulpitowa) lub podwieszona 50-70cm na wystających belkach stropowych wystawka lokowana symetrycznie, nad wejściem głównym kalenica wystawki zlicowana z główną kalenicą budynku nieduże okapy przypustnice (załamanie połaci dachowej w dolnej części)
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> budynek lokowany kalenicą równoległe do drogi elewacja frontowa minimum pięcioosiowa, z wejściem sytuowanym symetrycznie, zaakcentowanym dodatkowo wystawką wejście główne sytuowane w elewacji frontowej, od strony ulicy w przypadku domów w układzie zagrody holenderskiej - wejście przesunięte w stronę części gospodarczej parter elewacji szczytowej trójosiowy drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem po bokach w formie pół- lub całych okien okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe

dokończenie → następną strona

Ryc. 6.3.7. Dom drewniany z wystawką w formie facjaty nadwieszanej
rys. M.Koperska-Kośmicka

→ z poprzedniej strony

CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> • budynki wykonywane były zarówno w całości w konstrukcji drewnianej lub ceglanej, jak i mieszanej, gdzie główna bryła budynku wznoszona była w konstrukcji wieńcowej lub murowana z cegły, a facjata - ryglowa • budynki w konstrukcji wieńcowej miały wykonywane węglowanie na jaskółczy ogon, a naroża osłonięte deskowaniem • konstrukcja dachu krokwiowo-dwujętkowa • wyraźne zaznaczenie podziału szczytu poprzez wprowadzenie pionowego deskowania w trójkątnej części, czasem pozostawiany rysunek ryglówki, w przypadku budynków ceglanych zaznaczone ozdobnym wątkiem cegieł, często w kontrastowym kolorze • często zdobione wystające końcówki belek stopowych (t.zw. tragarze albo krok-sztyny), w niektórych przypadkach osłonięte gzymsem podokapowym • w budynkach drewnianych stosowano opaski okienne, uszczelniające otwory, a w murowanych ozdobne obramienia w wątku ceglany
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> • podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna • dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym, rzadziej łupek • deskowanie szczytu w układzie pionowym
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> • węglowanie naroży w budynkach drewnianych • dodatkowe werandy • ozdobne dekoracje szczytów • dekroacje laubzegowe • obramienia otworów

Fot. 6.3.19

Fot. 6.3.22

Fot. 6.3.23

Fot. 6.3.20

Fot. 6.3.21

Fot. 6.3.24

Fot. 6.3.19 Drewnica, ul. Kasztanowa 11. Dom z facją nadwieszaną. Przykład dobrych praktyk konserwatorskich [MK]

Fot. 6.3.20 Lisewo, ul. 10 Marca 31, dom z facją pulpitową. Przykład źle dobranej stolarki okiennej [MK]

Fot. 6.3.21 Marzęcino, ul. Wałowa 2, dom z facją pulpitową, w konstrukcji wieńcowej [MK]

Fot. 6.3.22 Kmiecin, ul. Jaśminowa 9, dom z facją pulpitową. Przykład źle przeprowadzonego remontu [MK]

Fot. 6.3.23 Szropy 9, dom z facją pulpitową, wymagający natychmiastowych działań ratunkowych [MK]

Fot. 6.3.24 Palczewo 12, dom z facją pulpitową, w konstrukcji wieńcowej. Przykład źle dobranej stolarki okiennej [MK]

Fot. 6.3.25

Fot. 6.3.26

Fot. 6.3.28

Fot. 6.3.27

Fot. 6.3.29

Fot. 6.3.30

Fot. 6.3.25 Kończewice 44, dom z wystawką pulpitową. Przykład nieprawidłowych prac remontowych [MK]

Fot. 6.3.26 Lasy 9, dom z facjatą pulpitową, w konstrukcji wieńcowej [EG]

Fot. 6.3.27 Świerznica 28, dom z wystawką pulpitową w układzie zagrody holenderskiej [MK]

Fot. 6.3.28 Wróblewo 8, dom z wystawką pulpitową, w konstrukcji wieńcowej [MK]

Fot. 6.3.29 Solnica 22, dom z wystawką pulpitową, w układzie zagrody holenderskiej [MK]

Fot. 6.3.30 Tujsk 27, dom z wystawką pulpitową w konstrukcji wieńcowej, tynkowaną [MK]

Fot. 6.3.31

Fot. 6.3.34

Fot. 6.3.35

Fot. 6.3.32

Fot. 6.3.33

Fot. 6.3.36

Fot. 6.3.31 Żuławki 37, dom z wystawką i ścianką kolankową w konstrukcji ryglowej. Przykład dobrych prac renowacyjnych [MK]

Fot. 6.3.32 Groblica 2, dom z facjatą pulpitową. Przykład nieprawidłowo dobranej stolarki okiennej [AL]

Fot. 6.3.33 Lędowo, Nad Motławą 28, dom z facjatą nadwieszaną. Unikatowy przykład dachu mansardowego [MK]

Fot. 6.3.34 Kmiecin, Żuławska 29, dom z facjatą pulpitową, przykład źle dobranej stolarki okiennej [MK]
Fot. 6.3.35 Marzęcino, Główna 17, dom z facjatą pulpitową [MK]

Fot. 6.3.36 Marynowy, Nowodworska 14/16, dom z facjatą pulpitową, wymagający natychmiastowych działań ratunkowych [MK]

Fot. 6.3.37

Fot. 6.3.38

Fot. 6.3.40

Fot. 6.3.39

Fot. 6.3.41

Fot. 6.3.42

Fot. 6.3.37 Kępki 45, budynek dawnej szkoły z facjatą pulpitową murowaną z cegły [MK]

Fot. 6.3.38 Tuja 31, dom z facjatą pulpitową i ścianką kolankową zaznaczoną fryzem ceglany bieżącym dookoła budynku [MK]

Fot. 6.3.39 Lisewo, Kolejowa 33, dom z facjatą o bogatym detalu ceglany. Przykład dobrych praktyk konserwatorskich [MK]

Fot. 6.3.40 Złotowo 50, dom z szeroką facjatą pulpitową, z bogatym detalem ceglany [MK]

Fot. 6.3.41 Lisewo, Braterska 18. Przykład budynku tynkowanego, który uległ negatywnym przekształceniom [MK]

Fot. 6.3.42 Mątowy Wielkie 33/35, przykład domu z facjatą pulpitową, murowany [MK]

Ryc. 6.3.8. Dom murowany z wystawką
w formie ryzalitu
rys. M.Koperska-Kośmicka

FORMA ZABUDOWY	WYSOKOŚĆ ZABUDOWY	<ul style="list-style-type: none"> wysokość do kalenicy: max. 12 m wysokość cokołu do 100 cm wysokość budynku do okapu: dla budynków jednokondygnacyjnych max. do 4 m dla budynków półtorakondygnacyjnych (ze ścianką kolankową) max. do 5.5 m
	GABARYTY OBIEKTÓW	<ul style="list-style-type: none"> duży dom z pomieszczeniem mieszkalnym lokowanym w wystawce i użytkowym poddaszem budynek jednokondygnacyjny lub półtorakondygnacyjny ze ścianką kolankową o wys. max. do 120 cm podpiwniczenie
	PROPORCJE I KSZTAŁT BYRŁY	<ul style="list-style-type: none"> maksymalna szerokość ściany szczytowej: a= od 10 do 12 m szerokość ściany frontowej: od ok. 1.5 a max. 2 a maksymalna wysokość: h=12 m
	GEOMETRIA DACHU	<ul style="list-style-type: none"> dachy dwuspadowe kąt nachylenia połaci dachowej: dla budynków jednokondygnacyjnych 40 ÷ 50 stopni dla budynków półtorakondygnacyjnych 35 ÷ 40 stopni wystawka w formie ryzalitu wysuniętego poza lico elewacji frontowej min. 50 cm, akcentująca zazwyczaj główne wejście kalenica wystawki zlicowana z główną kalenicą budynku nieduże okapy, często brak okapu
	INNE	<ul style="list-style-type: none"> budynek lokowany kalenicą równoległą do drogi elewacja frontowa wieloosiowa, minimum pięć osi ryzalit umieszczony symetrycznie parter elewacji szczytowej minimum trójosiowy wejście główne sytuowane najczęściej w elewacji frontowej, od strony ulicy drzwi jedno- lub dwuskrzydłowe, często z dodatkowym doświetleniem okna najczęściej dwudzielne (w starszych budynkach trójdzielne), o proporcji wysokości otworu do szerokości: 1:1, 1.5:1, 2:1 rzadko większe
CHARAKTERYSTYCZNE	ELEMENTY KONSTRUKCYJNE I ZDOBNICZE	<ul style="list-style-type: none"> budynek murowany, najczęściej nietynkowany, z cegły konstrukcja dachu krokwiowo-dwujętkowa podział szczytu poprzez wprowadzenie fryzu w wążku ceglany gzymsy wieńczące, gzymsy podokienne i podokienniki, fryzy, opaski okienne - ceglane
	MATERIAŁY WYKOŃCZENIOWE	<ul style="list-style-type: none"> podmurówka kamienna, ceglana, ceglano-kamienna ściany z czerwonej cegły licowej, cegły białej, detale z cegły glazurowanej dachówka ceramiczna (holenderka) w kolorze czerwonym,
	DETAL	<ul style="list-style-type: none"> dodatkowe werandy ozdobne dekoracje szczytów dekroacje laubzegowe obramienia otworów

Fot. 6.3.43

Fot. 6.3.46

Fot. 6.3.47

Fot. 6.3.44

Fot. 6.3.45

Fot. 6.3.48

Fot. 6.3.43 Boręty 7, dom ceglany z szeroką wystawką w formie ryzalitu, akcentującą główne wejście [MK]

Fot. 6.3.44 Mątowy Wielkie 56, dom ceglany z ryzalitem. Przykład nietypowego, dużego spadku dachu [MK]

Fot. 6.3.45 Drewnica, Wiślana 3, dawna pastorówka z ząbkowanym fryzem podokapowym i dodatkowymi detalami ceramicznymi w formie tonda [MK]

Fot. 6.3.46 Śledziówka 2, dom ceglany z głębokim ryzalitem.

Fryz ceglany akcentujący ściankę kolankową [MK]

Fot. 6.3.47 Kończewice 37/39, dom z płytkim ryzalitem.

Przykład nieprawidłowego docieplenia i wymiany stolarki [MK]

Fot. 6.3.48 Drewnica, Wiślana 43, dom murowany z jasnej cegły z detalami opasek okiennych i fryzu ząbkowego w kontrastującym kolorze [MK]

Fot. 6.3.49 Wróblewo 14/15, dom wykonany z żółtej licówki, dawna plebania [MK]

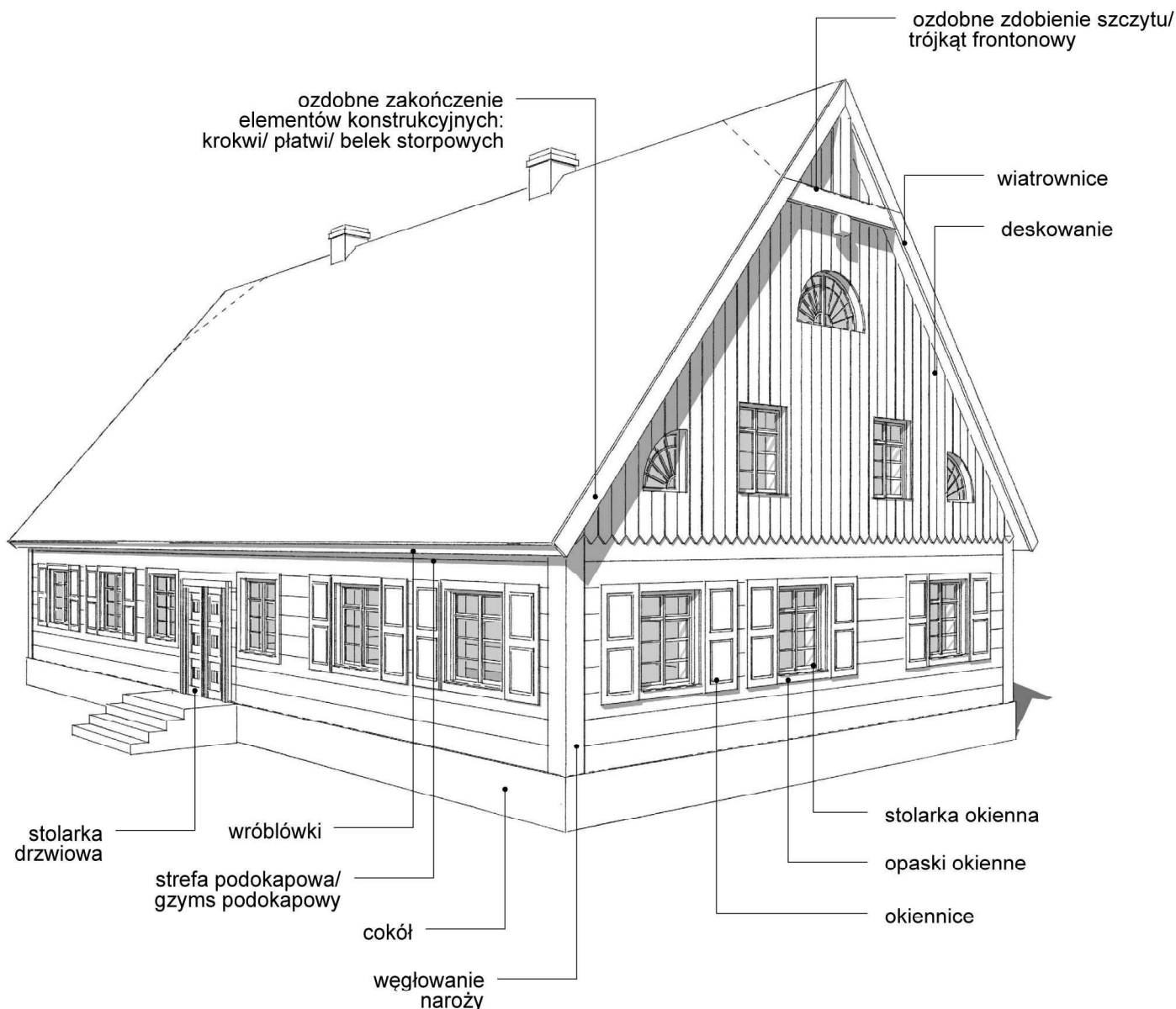
Fot. 6.3.50 Palczewo 30, dom murowany z czerwonej cegły, z detalami łuków okiennych i fryzu w kontrastowym kolorze. Przykład źle dobranej stolarki okiennej [EG]

Fot. 6.3.51 Myszewko, Polna 1, dom z ryzalitem z czerwonej cegły, z wyraźnie zaznaczonymi narożnikami budynku [KK]

Fot. 6.3.52 Gniazdowo 19/21, dom z ryzalitem i wysoką ścianką kolankową, zaznaczoną kontrastowym fryzem ceglany [MK]

Fot. 6.3.53 Lichnowy Zwycięstwa 3A, dom z ryzalitem zakończonym szczytem schodkowym [EG]

Fot. 6.3.54 Mątowy Wielkie 9, dom ceglany z ryzalitem, negatywny przykład zmian w układzie okien [MK]

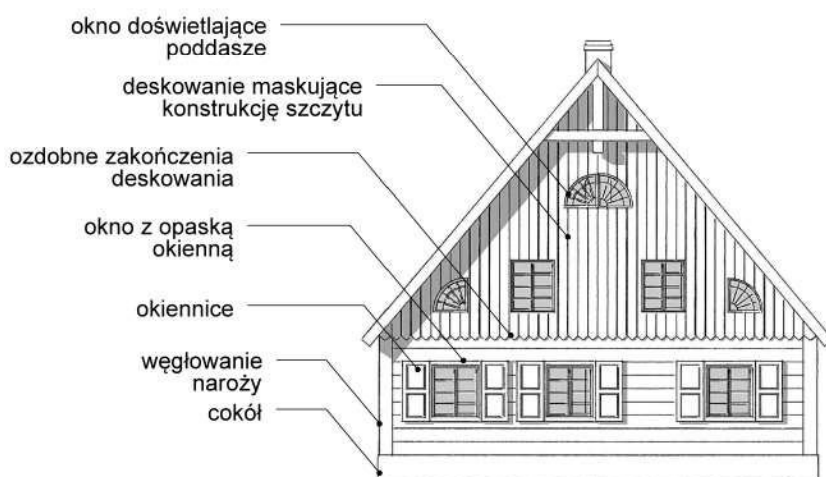

Ryc. 7.1.1 Elementy kompozycji elewacji domów żuławskich
 rys. M.Koperska-Kośmicka

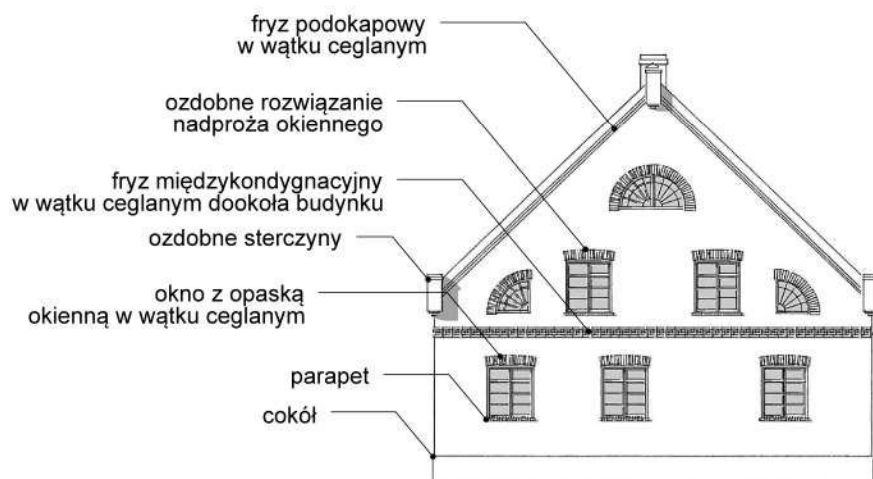
Analizując architekturę regionalną Żuław należy zwrócić uwagę na różnorodność detali. Już sama konstrukcja ryglowa potrafi zadziwić swoim bogactwem. Jej najbardziej skomplikowane przykłady widać w domach podcieniowych w Kleciu, Złotowie czy Marynowach. Ale detal domów żuławskich nie ogranicza się tylko do faszwerk. Murowane budynki z cegły również cechują się złożonym programem dekoracji – występują tu fryzy z naprzemiennie cofniętych i wysuniętych cegieł, dodatkowe dekoracje w postaci ceramicznych tond czy terakotowe ozdoby umieszczane na elewacjach. Na szczególną uwagę zasługują dekoracje laubzegowe – ozdobne zdobienia szczytów, elementy podkreślające konstrukcję, misternie wycinane wiatrownice, wróblówki czy nawet zakończenia deskowań. Wszystkie te elementy budują obraz zamożnego budownictwa o wysokich walorach artystycznych.

ELEMENTY KOMPOZYCJI ŚCIANY SZCZYTOWEJ

Ryc. 7.1.2 Budynek drewniany z eksponowaną konstrukcją ryglową
 rys. M.Koperska-Kośmicka

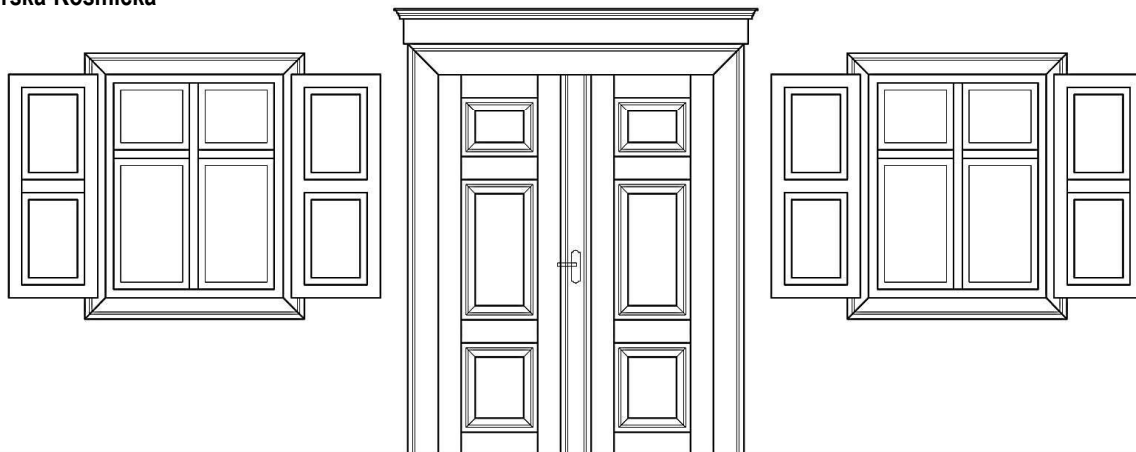
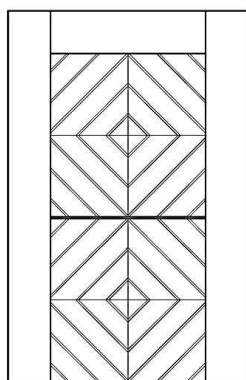
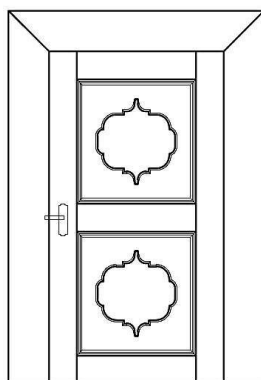
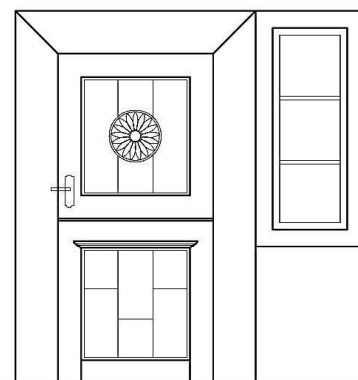
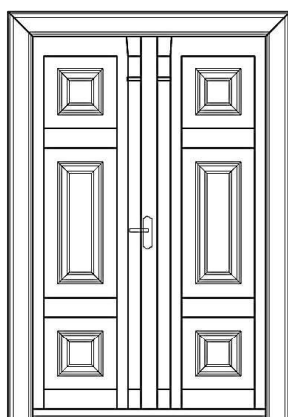
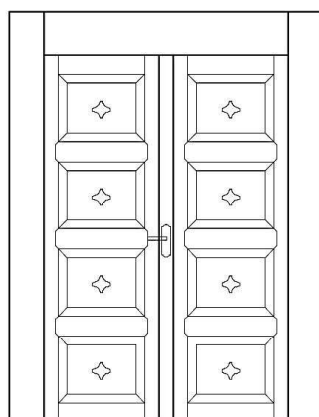
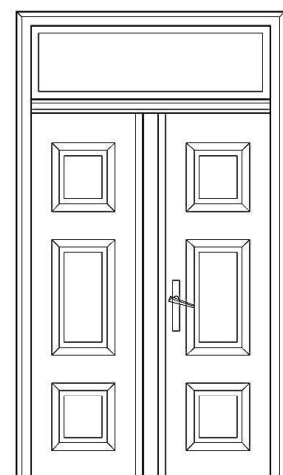

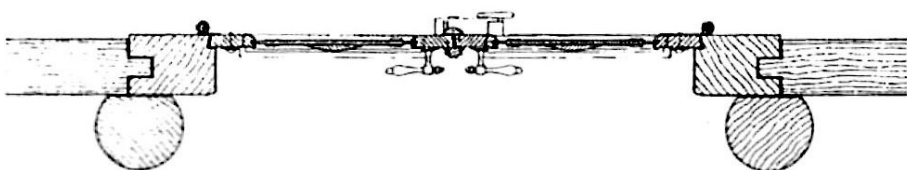
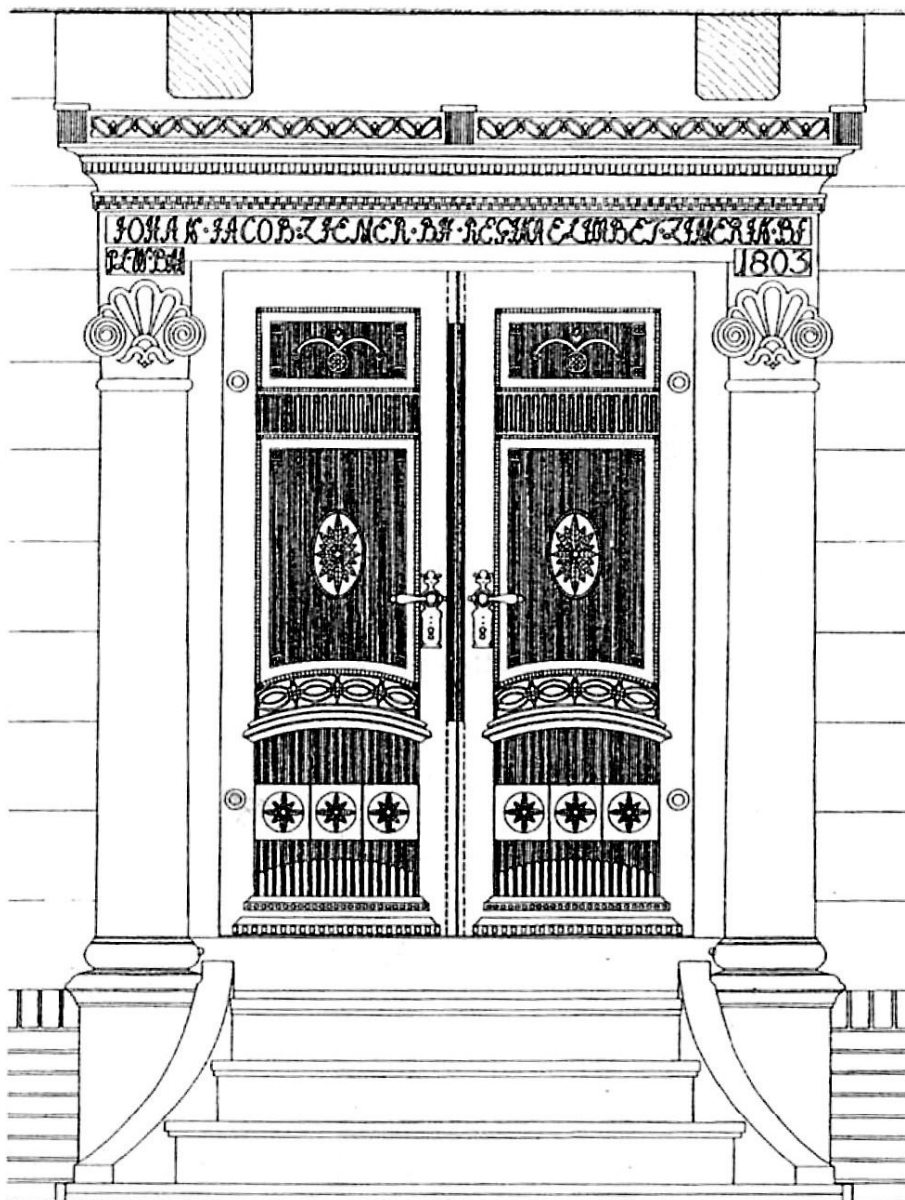
Ryc. 7.1.3 Budynek drewniany z oszalowanym szczytem
 rys. M.Koperska-Kośmicka

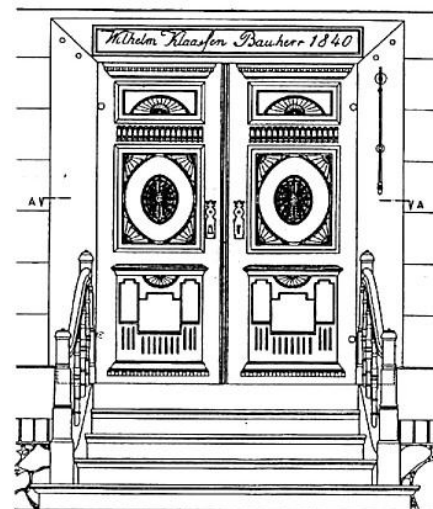
Ryc. 7.1.4 Budynek murowany
 rys. M.Koperska-Kośmicka

ROZWIĄZANIE STREFY WEJŚCIOWEJ

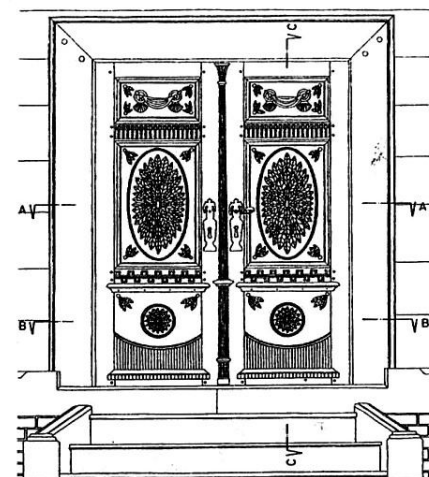
 Ryc. 7.2.1 Przykłady stolarki drzwiowej
 rys. M.Koperska-Kościcka

 wejście główne doświetlone oknami bocznymi
 drzwi dwuskrzydłowe, pływające, trójpolowe

 drzwi jednoskrzydłowe, dwoinkowe
 szalowane w romb

 drzwi jednoskrzydłowe, pływające
 dwupolowe

 drzwi jednoskrzydłowe z doświetleniem półoknem
 dwoinkowe, pływające

 drzwi dwuskrzydłowe, pływające
 trójpolowe

 drzwi dwuskrzydłowe, pływające
 czteropolowe

 drzwi dwuskrzydłowe z doświetleniem górnym
 pływające, trójpolowe

PRZYKŁADY ROZWIĄZANIA STREFY WEJŚCIOWEJ
W DOMACH Z POCZ. XIX WIEKU

Ryc. 7.2.2 Rozwiązanie wejścia głównego domu
autorstwa Petera Loewena w Marynowach
rys. R. Ohsen, za: ed. Lehmkuhl (1997)

Ryc. 7.2.3 Rozwiązanie wejścia domu
w Nowej Kościelnicy
rys. R. Hawrylik, za: ed. Lehmkuhl (1997)

Ryc. 7.2.4 Rozwiązanie wejścia domu
Loewena w Lasowicach Małych
rys. R. Ohsen, za: ed. Lehmkuhl (1997)

Fot. 7.2.1

Fot. 7.2.3

Fot. 7.2.2

Fot. 7.2.4

Fot. 7.2.5

Fot. 7.2.1 Motyw tarczy słonecznej na drzwiach domu w Marynowach [MK]

Fot. 7.2.2 Naświetle z inskrypcją w drzwiach głównych domu w Nowej Kościelnicy [MK]

Fot. 7.2.3 Strefa wejścia głównego w domu podcieniowym P. Loewena w Marynowach [MK]

Fot. 7.2.4 Barkowe skrzydło drzwiowe domu podcieniowego w Myszewku [MK]

Fot. 7.2.5 Drzwi dwioinkowe szalowane w romb z barokowym nadprożem w domu z Rakowisk [MK]

Fot. 7.2.6

Fot. 7.2.8

Fot. 7.2.7

Fot. 7.2.9

Fot. 7.2.10

Fot. 7.2.6 Zrekonstruowana strefa wejścia głównego domu podcieniowego w Żelichowie-Cyganku [MK]

Fot. 7.2.7 Naświetle z inskrypcją w drzwiach głównych domu w Drewnicy [MK]

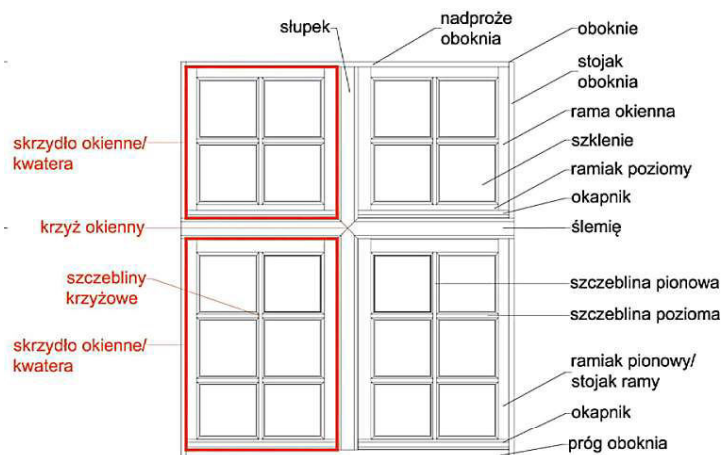
Fot. 7.2.8 Drzwi dwuskrzydłowe, pięciopolewe z inkrypcją w polu naświetla, Boręty [MK]

Fot. 7.2.9 Bogaty program dekoracyjny dwuskrzydłowych drzwi wejściowych domu w Żuławkach [MK]
Fot. 7.2.10 Klasycyzujące rozwiązanie portalu wejściowego strażnicy walewej w Lisewie [MK]

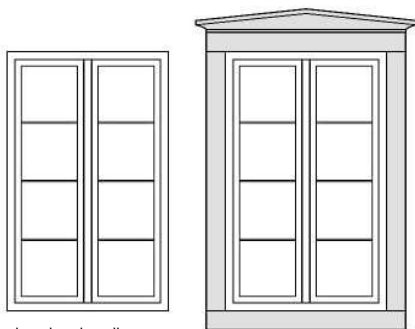
ROZWIĄZANIA STOLARKI OKIENNEJ
DLA OKIEN O RÓŻNYCH PROPORCJACH

Ryc. 7.3.1 Budowa okna, rys. B.Piaskowska
za: *Poradnik remontu i konserwacji stolarki NID 2023*

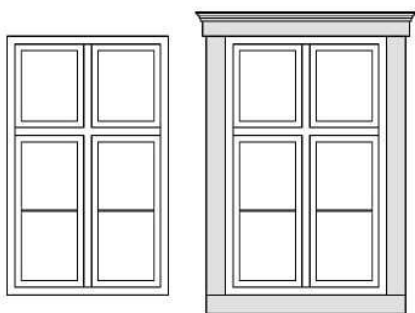
Ryc. 7.3.2 Schemat podziałów stolarki okiennej na Żuławach
rys. M.Koperska-Kośmicka

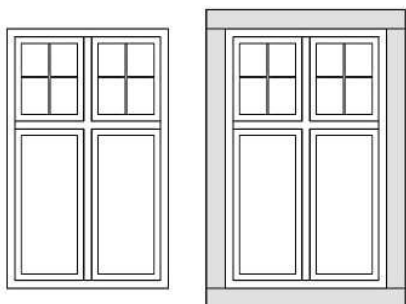
OKNA W PROPORCJI 2:1
PRZYKŁADY PODZIAŁÓW

okno dwuskrzydłowe
8-polowe

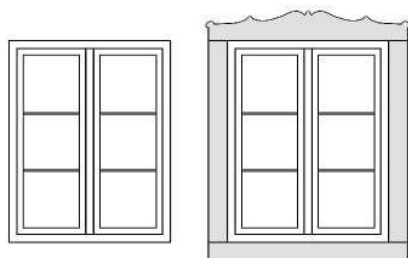

okno czteroskrzydłowe
6-polowe

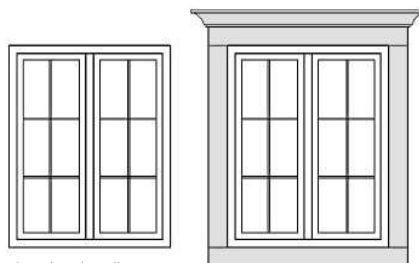

okno czteroskrzydłowe
10-polowe

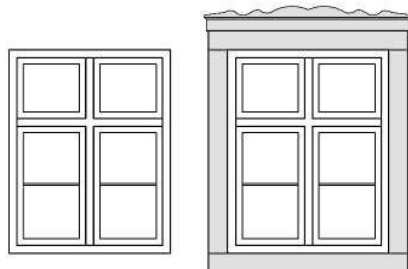
OKNA W PROPORCJI 1.5:1
PRZYKŁADY PODZIAŁÓW

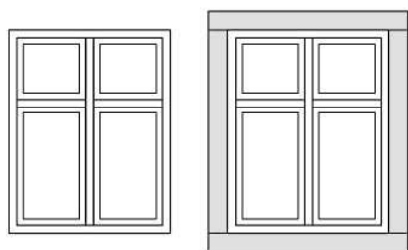
okno dwuskrzydłowe
6-polowe

okno dwuskrzydłowe
12-polowe

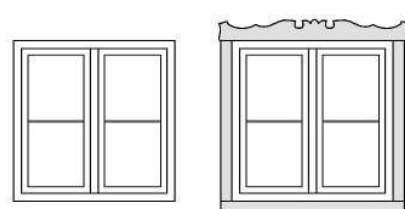

okno czteroskrzydłowe
6-polowe

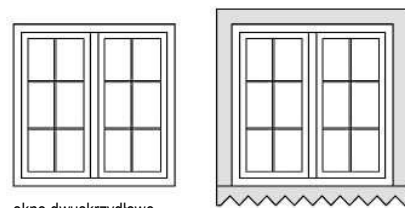

okno czteroskrzydłowe
4-polowe

OKNA W PROPORCJI 1:1
PRZYKŁADY PODZIAŁÓW

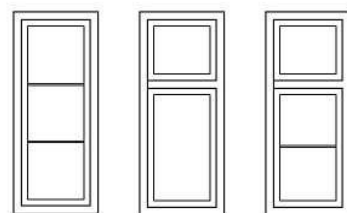

okno dwuskrzydłowe
4-polowe

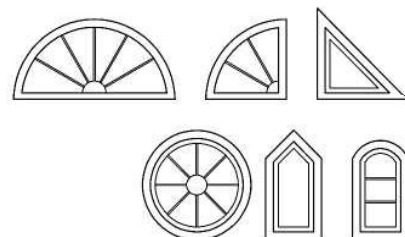

okno dwuskrzydłowe
12-polowe

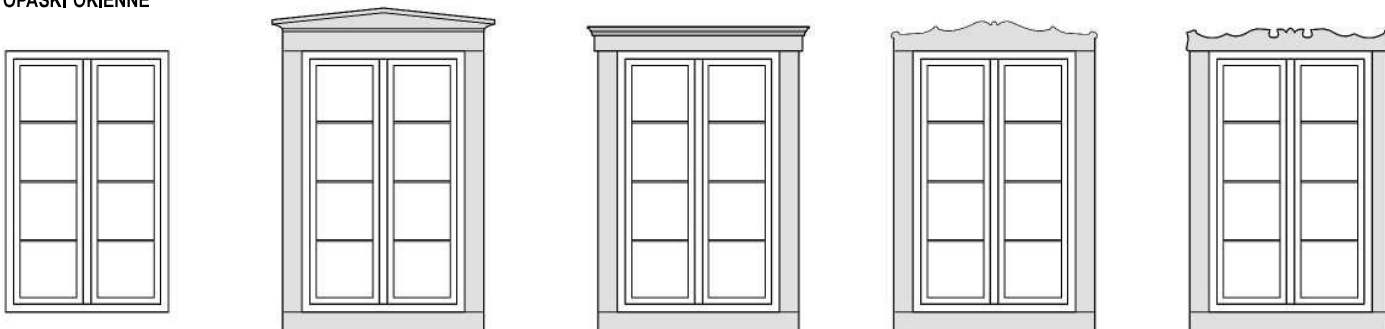
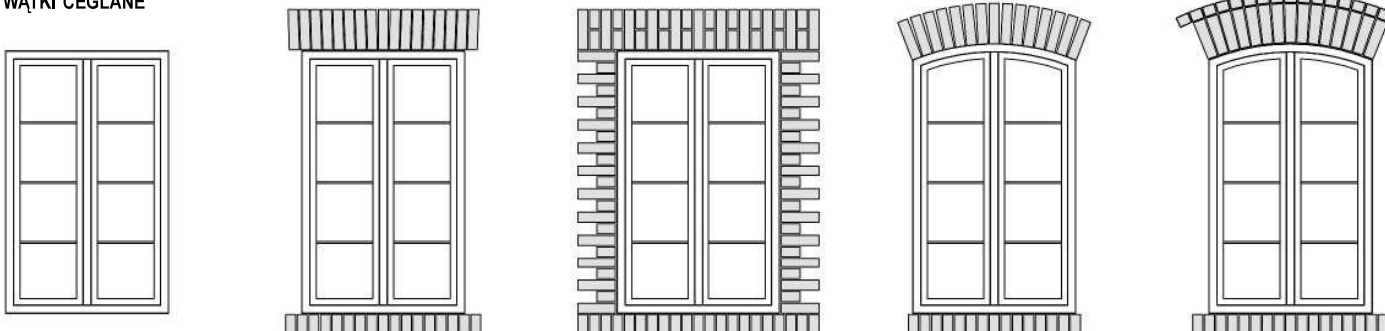
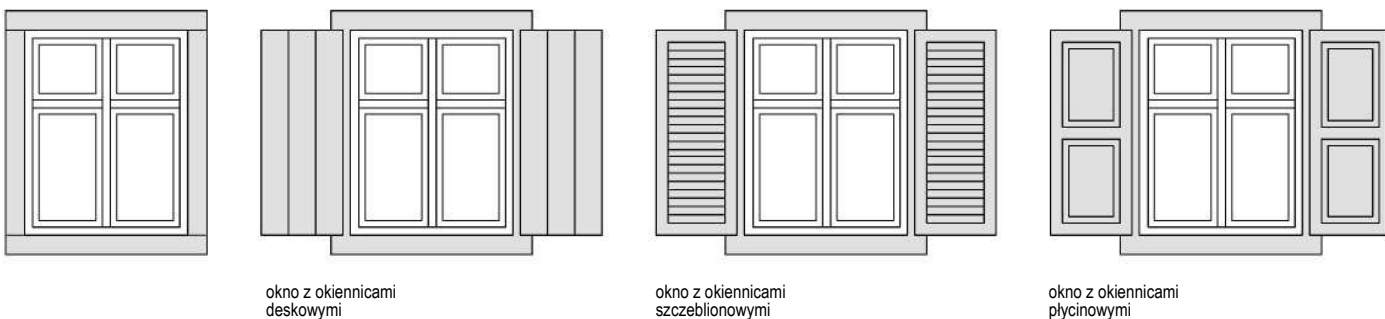
OKNA POJEDYNCZE
PRZYKŁADY PODZIAŁÓW

DOŚWIETLENIA PODDASZA
PRZYKŁADY KSZTAŁTÓW

PRZYKŁADY ROZWIĄZANIA STREFY OKIENNEJ
 PRZY POMOCY OBRAMIENIA OKNA

BUDYNKI DREWNIANE I TYNKOWANE
 OPASKI OKIENNE

BUDYNKI MUROWANE
 WĄTKI CEGLANE

PRZYKŁADY DEKOROWANIA STREFY OKIENNEJ
 PRZY POMOCY OKIENNIC

 okno z okiennicami
 deskowymi

 okno z okiennicami
 szczelionowymi

 okno z okiennicami
 plicinowymi

Ryc. 7.3.3 Schemat opracowania strefy okiennej
 rys. M.Koperska-Kośmicka

Fot. 7.3.1

Fot. 7.3.3

Fot. 7.3.2

Fot. 7.3.4

Fot. 7.3.5

Fot. 7.3.1 Barokowe okno doświetlające podcień w domu z Myszewka [MK]

Fot. 7.3.2 Dwuskrzydłowe okno z okiennicami w domu ze Starej Wisły [MK]

Fot. 7.3.3 Próba odtworzenia oryginalnej kolorystyki dwuskrzydłowych okien domu w Drewnicy [MK]

Fot. 7.3.4 Przykład okna czteroskrzydłowego, Marynowy [MK]

Fot. 7.3.5 Niepasujące, współczesne okno PCV bez podziałów, w obramieniu starej opaski z dekoracją laubzegową, Mokry Dwór [MK]

Fot. 7.3.6

Fot. 7.3.8

Fot. 7.3.7

Fot. 7.3.9

Fot. 7.3.10

Fot. 7.3.6 Okno dwudzielne z plyninowo-ramowymi okiennicami i klasycyzującą opaską okienną, Żuławki [MK]

Fot. 7.3.7 Wycięta opkaska okienna, Marzęcino [MK]

Fot. 7.3.8 Proporcje okna doświetlającego poddasze domu w Żuławkach [MK]

Fot. 7.3.9 Próba wymiany stolaki okiennej na współczesne okno PCV, Marzęcino [MK]
Fot. 7.3.10 Bogaty detal obramienia okna XIX-wiecznego domu w Marzęcinie [MK]

Fot. 7.3.11

Fot. 7.3.13

Fot. 7.3.12

Fot. 7.3.14

Fot. 7.3.15

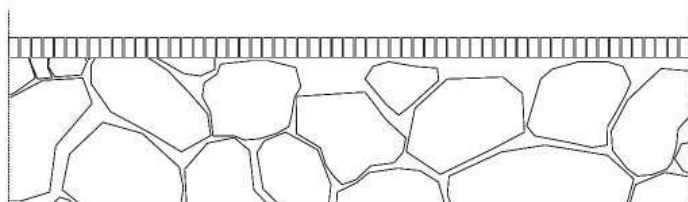
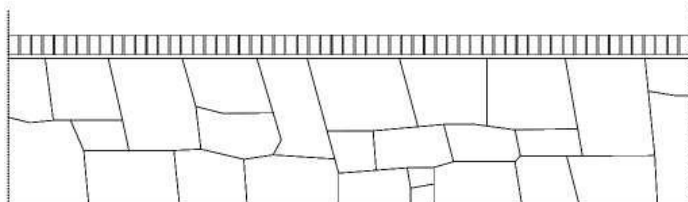
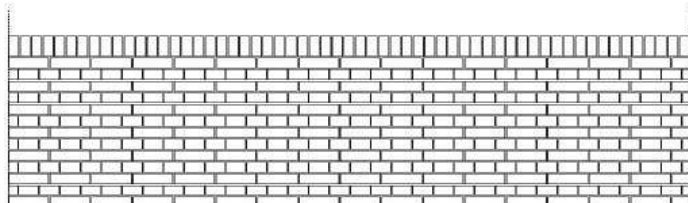
Fot. 7.3.11 Ceglane nadproża w budynku dawnej
pastorówki w Drewnicy [MK]

Fot. 7.3.12 Szczegół rozwiązania ceglanego nadproża [EG]

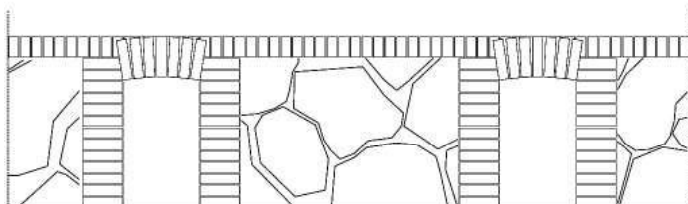
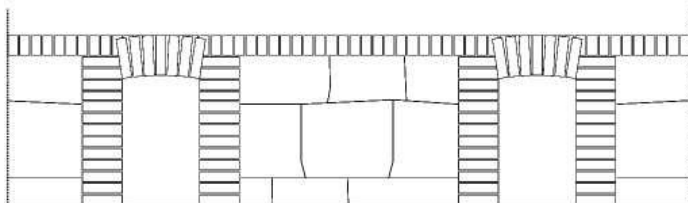
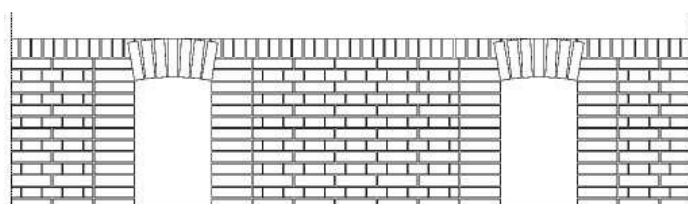
Fot. 7.3.13 Kontrastowe opaski okienne
szczytu wystawki domu w Drewnicy [MK]

Fot. 7.3.14 Akcentowanie nadproża ceglami
glazurowanymi w kolorze zielonym [AL]

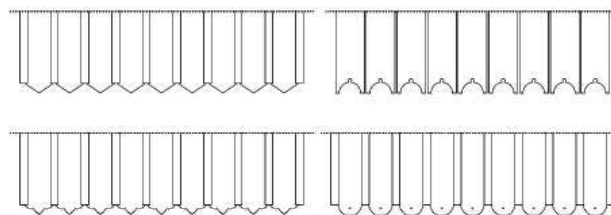
Fot. 7.3.15 Nadproże wykonane
przy pomocy ceglanych kształtek [EG]

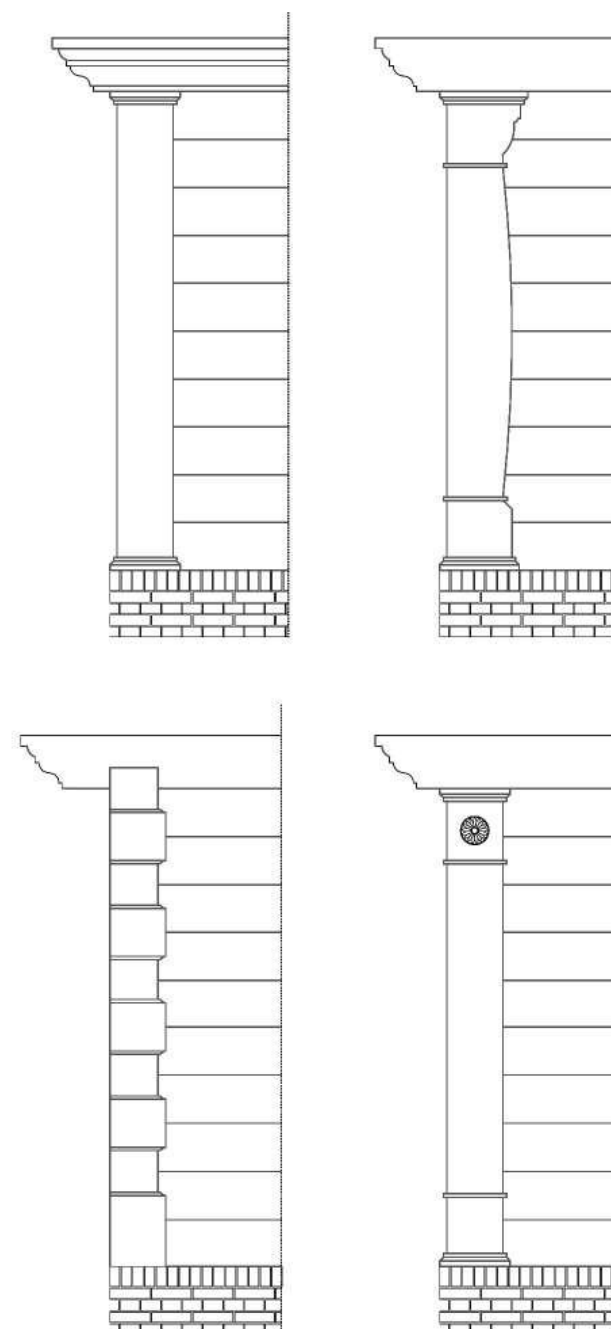
**PRZYKŁADY ROZWIĄZANIA
 ELEMENTÓW ŚCIENNYCH**
Ryc. 7.4.1 Schemat rozwiązania cokołów
 rys. M.Koperska-Kośmicka

 podmurówka z kamieni pełnych
 z ceglana koroną

 podmurówka z kamieni łamanych
 z koroną ceglana

podmurówka ceglana

 podmurówka z kamieni pełnych
 z ceglana koroną - doświetlenie piwnicy

 podmurówka z kamieni łamanych
 z koroną ceglana - doświetlenie piwnicy

podmurówka ceglana - doświetlenie piwnicy

Ryc. 7.4.2 Zakończenia deskowania szczytów
 rys. M.Koperska-Kośmicka

Ryc. 7.4.3 Węglowanie naroży
 rys. M.Koperska-Kośmicka

Fot. 7.4.1

Fot. 7.4.3

Fot. 7.4.5

Fot. 7.4.2

Fot. 7.4.4

Fot. 7.4.6

Fot. 7.4.1 Ceglany cokół i proste węglowanie naroża XVIII-wiecznego domu w Lubieszewie [MK]

Fot. 7.4.2 Sposób zakończenia węglowania i kształtowanie strefy podokapowej z ozdobnie ciosanymi belkami stropowymi [EG]

Fot. 7.4.3 Cokół kamienno-ceglany, węglowanie narożnika naśladujące boniowanie i odobnie zakończone belki stropowe drewnianego domu we Wróblewie [MK]

Fot. 7.4.4 Bogactwo detali strefy podokapowej skromnego domu w Żuławkach: górna część węglowania naśladująca głowicę kostkową, ozdobne zakończenie belki stropowej i deskowania, konsola laubzegowa podtrzymująca płatów i ozdobnie wycięta krokiew [MK]

Fot. 7.4.5 Węglowanie naroża budynku w relokowanym domu podcieniowym w Cyganku-Żelichowie [MK]

Fot. 7.4.6 Rozrzeźbiona górna część węglowania naroża domu [EG]

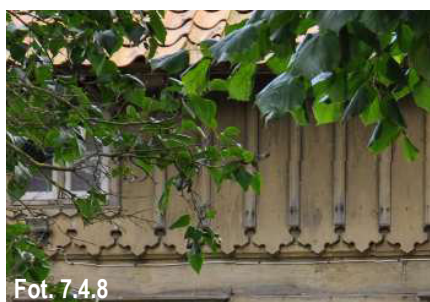
Fot. 7.4.7

Fot. 7.4.11

Fot. 7.4.15

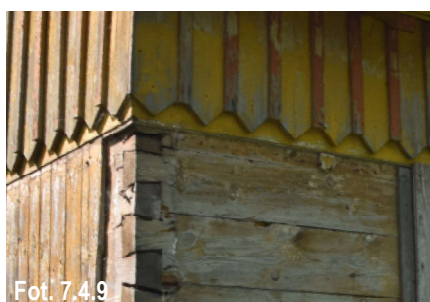
Fot. 7.4.8

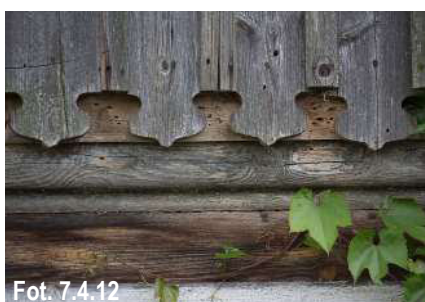
Fot. 7.4.12

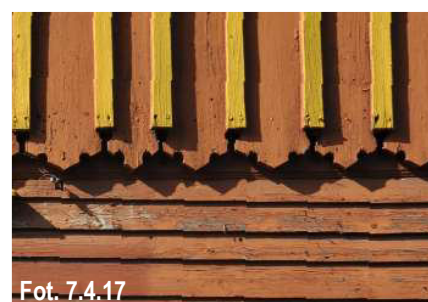
Fot. 7.4.16

Fot. 7.4.9

Fot. 7.4.12

Fot. 7.4.17

Fot. 7.4.10

Fot. 7.4.14

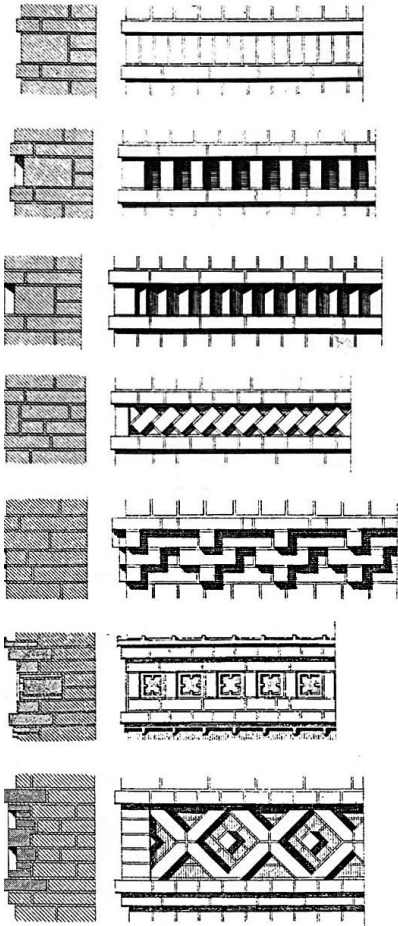
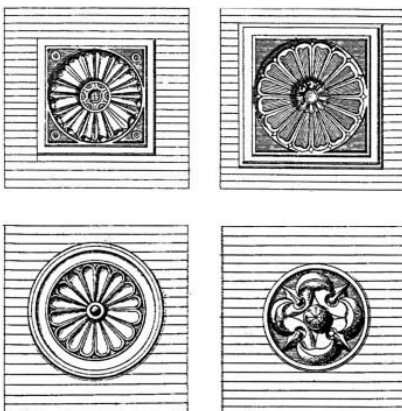
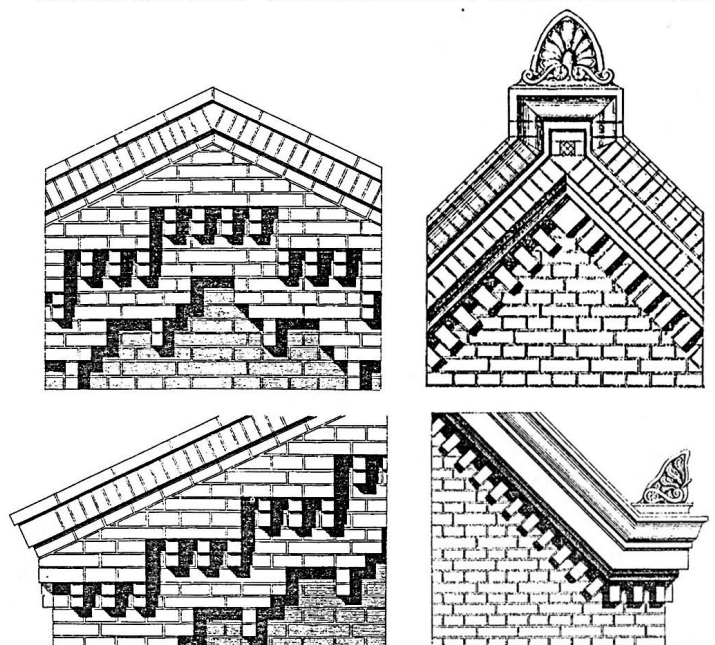
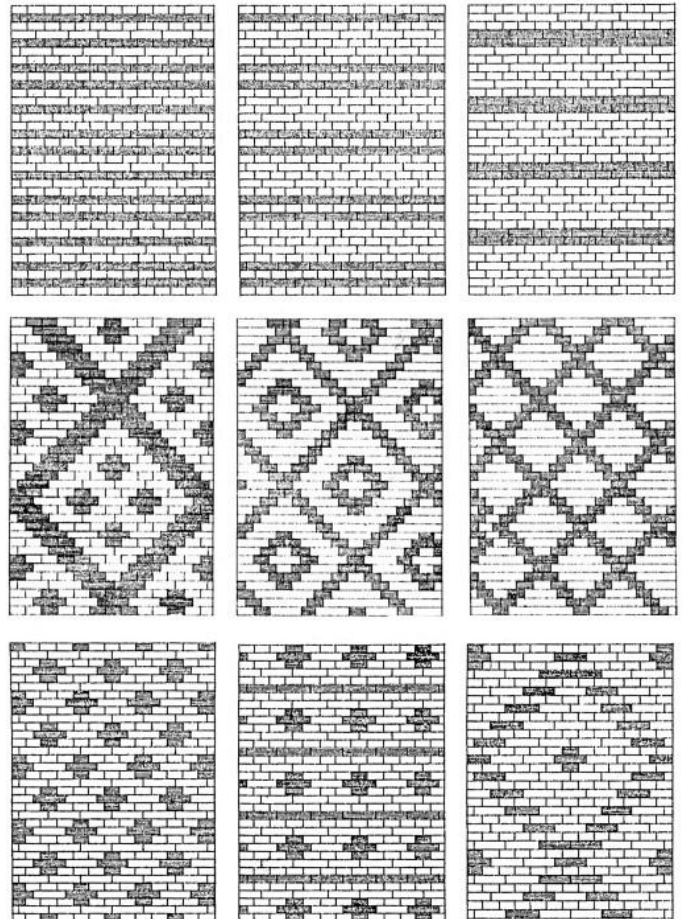

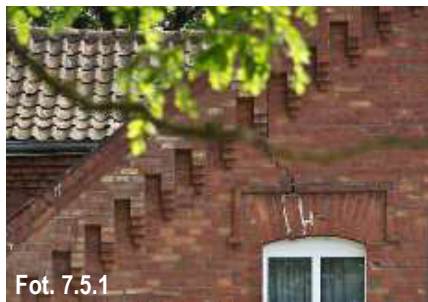
Fot. 7.4.18

Fot. 7.4.7 Ozdobne deskowanie, dom w Tujsku [EG]
 Fot. 7.4.8 Ozdobne deskowanie, dom w Drewnicy [AL]
 Fot. 7.4.9 Ozdobne deskowanie, dom w Gniazdowie [MK]
 Fot. 7.4.10 Ozdobne deskowanie, dom w Marzęcinie [MK]

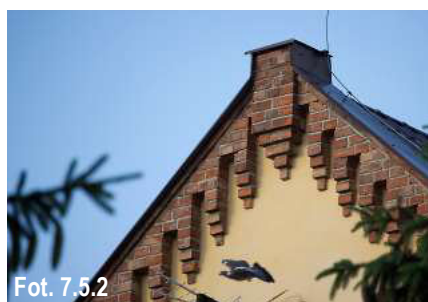
Fot. 7.4.11 Ozdobne deskowanie, dom w Orłowie [AL]
 Fot. 7.4.12 Ozdobne deskowanie, dom w Żuławkach [MK]
 Fot. 7.4.13 Ozdobne deskowanie, dom w Rakowiskach [MK]
 Fot. 7.4.14 Ozdobne deskowanie, dom w Rychnowie [MK]

Fot. 7.4.15 Ozdobne deskowanie, dom w Tujsku [AL]
 Fot. 7.4.16 Ozdobne deskowanie, dom w Orłowie [AL]
 Fot. 7.4.17 Ozdobne deskowanie, dom w Marynowach [MK]
 Fot. 7.4.18 Ozdobne deskowanie, dom w Marzęcinie [MK]

PRZYKŁADY DETALI CEGLANYCH
Ryc. 7.5.1 Rozwiązanie fryzów ceglanych
 rys. B.Liebold (1891)

Ryc. 7.5.2 Tonda terakotowe
 rys. B.Liebold (1891)

Ryc. 7.5.4 Przykłady rozwiązania szczytów
 rys. B.Liebold (1891)

Ryc. 7.5.3 Wątki ścian ceglanych
 rys. B.Liebold (1891)

Fot. 7.5.1

Fot. 7.5.2

Fot. 7.5.4

Fot. 7.5.3

Fot. 7.5.5

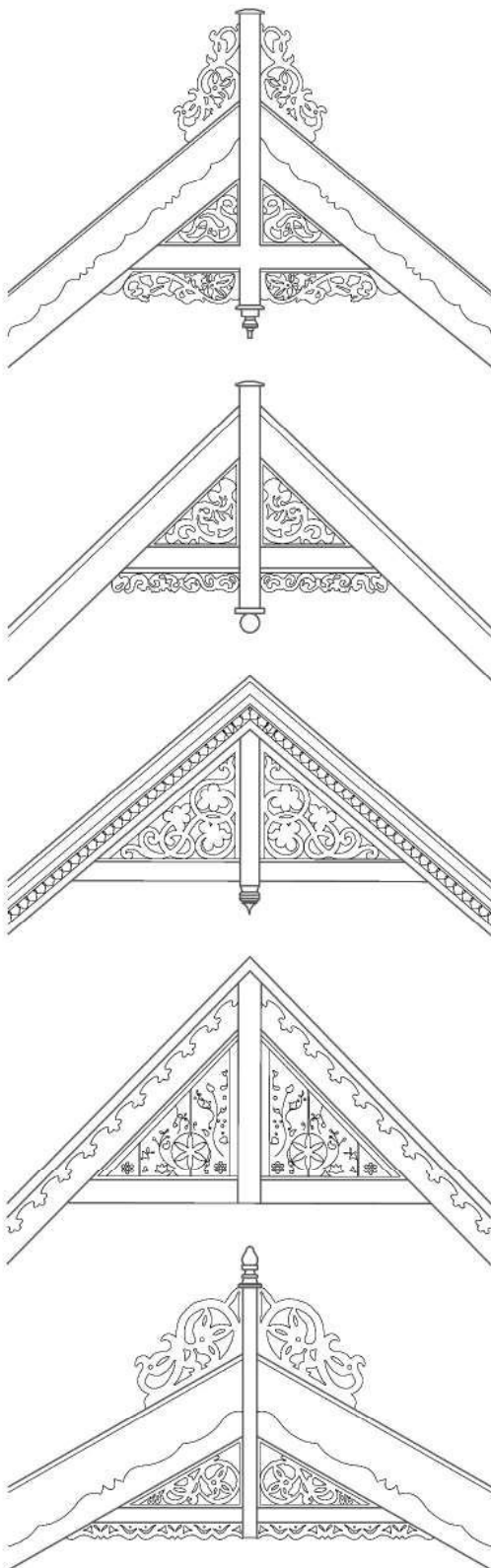
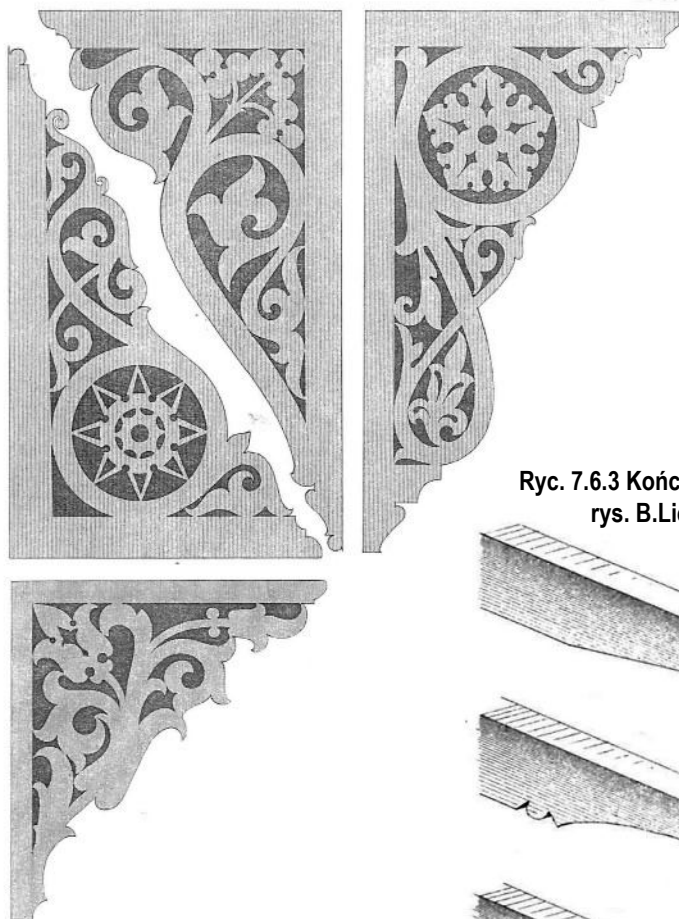
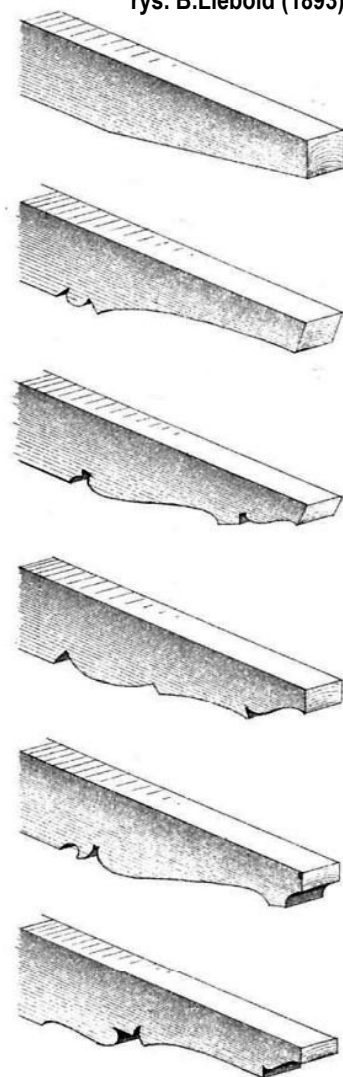
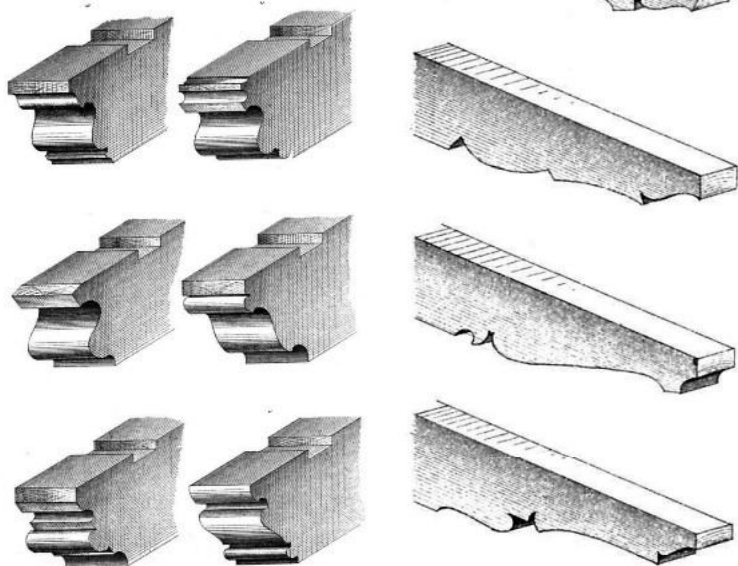
Fot. 7.5.6

Fot. 7.5.1 Schodkowy fryz podokapowy
dawnej pastorówki w Drewnicy [MK]
Fot. 7.5.2 Zakończenie szczytu domu w Drewnicy [EG]

Fot. 7.5.3 Bogata kompozycja szczytu
budynku w Pordenowie [MK]

Fot. 7.5.4 Rozwiązanie szczytu ryzalitu i fryz podokapowy
domu w Małowach Wielkich [MK]

Fot. 7.5.5 Dekoracja szczytu z różą wiatrów
budynku w Gniazdowie [MK]
Fot. 7.5.6 Fryz międzykondygnacyjny
budynku w Borętach [EG]

PRZYKŁADY DEKORACJI LAUBZEGOWYCH
Ryc. 7.6.1 Laubzegowe ozdoby szczytów
 rys. za: ed. Małuj (2020)

Ryc. 7.6.2 Laubzegowe konsole
 rys. B.Liebold (1893)

Ryc. 7.6.3 Końcówki krokwi
 rys. B.Liebold (1893)

Ryc. 7.6.4 Zakończenia belek stropowych
 rys. B.Liebold (1893)

Fot. 7.6.1

Fot. 7.6.2

Fot. 7.6.4

Fot. 7.6.3

Fot. 7.6.5

Fot. 7.6.6

Fot. 7.6.1 Elementy solarne w kompozycji trójkąta szczytowego domu w Drewnicy [MK]

Fot. 7.6.2 Dekoracja laubzegowa szczytu domu w Drewnicy [MK]

Fot. 7.6.3 Motywy roślinne szczytu laubzegowego w domu z Marzęcina [MK]

Fot. 7.6.4 Dekoracja laubzegowa szczytu domu w Drewnicy [MK]

Fot. 7.6.5 Elementy dekoracyjne werandy z Drewnicy [MK]

Fot. 7.6.6 Dekoracja laubzegowa szczytu domu z zagrody holenderskiej w Solnicy [EG]

Fot. 7.6.7

Fot. 7.6.9

Fot. 7.6.10

Fot. 7.6.8

Fot. 7.6.11

Fot. 7.6.7 Złożona dekoracja strefy podokapowej domu w Orłowie [AL]

Fot. 7.6.9 Laubzegowa konsola jako ozdobnik płatwi domu w Żuławkach [MK]

Fot. 7.6.10 Wróblówka w domu podcieniowym w Cyganku-Żelichowie [AL]

Fot. 7.6.8 Laubzegowa konsola jako ozdobnik płatwi domu w Żuławkach [MK]

Fot. 7.6.11 Dekorowana wiatrownica i krokiew domu w Drewnicy [EG]

SPIS RYCIN

- Ryc. 2.1.1 Rejony LFA zidentyfikowane w krajobrazach priorytetowych
- Ryc. 2.1.2 Obszary zabudowane, wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy
- Ryc. 3.1.1 Obszary zabudowane, wyróżniające się LFA w krajobrazie priorytetowym Żuławy
- Ryc. 3.1.2. Lokalizacja obiektów referencyjnych
- Ryc. 3.1.3 Zidentyfikowane typy LFA występujące na Żuławach, rys. M.Koperska-Kośmicka
- Ryc. 4.1.1 F.Berndt 1599, mapa terenów pomiędzy Gdańskiem a Tczewem,
wsie zlokalizowane wzdłuż meandrującej Motławy, za: Zirkvitz (1940)
- Ryc. 4.1.2 Lokalizacja rozpoznanych pierwotnych typów wsi, na wybranych obszarach,
oprac. M.Koperska-Kośmicka na podstawie Lipińska (2011)
- Ryc. 4.1.3 Rozmieszczenie wsi na Żuławach w XIV w., rekonstrukcja H. Bertram (1924)
- Ryc. 4.2.1 Forma rozplanowania ulicówki, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.2.2 Ulicówka - schemat układu zabudowy, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.2.3 Marzęcino, Messtischblatt nr 1781, 1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.4 Marzęcino, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.5 Palczewo, Messtischblatt nr 1879, 1909 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.6 Palczewo, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.7 Pordenowo, Messtischblatt nr 1879, 1909 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.8 Pordenowo, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.9 Forma rozplanowania owalnicy, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.2.10 Owalnica - schemat układu zabudowy, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.2.11 Marynowy, Messtischblatt nr 1880, 1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.12 Marynowy, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.13 Tuja, Messtischblatt nr 1880, 1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.14 Tuja, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.15 Złotowo, Messtischblatt nr 1981, 1913 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.16 Złotowo, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.17 Forma rozplanowania wsi ulicowo-placowej, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.2.18 Wieś ulicowo-placowa - schemat układu zabudowy, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.2.19 Boręty, Messtischblatt nr 1879, 1909 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.20 Boręty, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.21 Kmiecin, Messtischblatt nr 1880, 1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.22 Kmiecin, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.2.23 Nowa Cerkiew, Messtischblatt nr 1879, 1909 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.2.24 Nowa Cerkiew, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.3.1 Forma rozplanowania łańcuchówki, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.3.2 Łańcuchówka - schemat układu zabudowy, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.3.3 Stobiec, Messtischblatt nr 1781, 1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.3.4 Stobiec, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.3.5 Wróblewo, Messtischblatt nr 1778, 1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.3.6 Wróblewo, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.3.7 Żelichowo, Messtischblatt nr 1780, 1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.3.8 Żelichowo, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.3.9 Forma rozplanowania łańcuchówki, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.3.10 Rzędówka - schemat układu zabudowy, rys. za: ed. Małuj (2020)
- Ryc. 4.3.11 Jazowa, Messtischblatt nr 1881, 1910 r., źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.3.12 Jazowa, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 4.3.13 Wiślina, Messtischblatt nr 1778, 1910 r. źródło: <http://mapy.amzp.pl>
- Ryc. 4.3.14 Wiślina, 2024 r., źródło: <https://www.geoportal.gov.pl>
- Ryc. 5.1.1 Układ zadrody z budynkami wolnostojącymi, rys. M.Koperska-Kośmicka
- Ryc. 5.1.2 Układ zadrody holenderskiej wzdłużnej, rys. M.Koperska-Kośmicka
- Ryc. 5.1.3 Typy zagród holenderskich, od lewej zagroda wzdłużna, kątowa, krzyżowa, rys. za: ed Małuj (2020)
- Ryc. 6.1.1. Mały dom mieszkalny. Ogólna charakterystyka budynków, rys. M. Koperska-Kośmicka

- Ryc. 6.1.2. Lokalizacja obiektów referencyjnych
- Ryc. 6.1.3. Mały dom mieszkalny tynkowany. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.1.4. Mały dom mieszkalny drewniany. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.1.5. Mały dom mieszkalny ryglowy. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.1.6. Mały dom mieszkalny ceglany. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.2.1. Duży dom mieszkalny. Ogólna charakterystyka budynków, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.2.2. Lokalizacja obiektów referencyjnych
- Ryc. 6.2.3. Duży dom mieszkalny jednokondygnacyjny. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.2.4. Duży dom mieszkalny drewniany, półtorakondygnacyjny. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.2.5. Duży dom mieszkalny ceglany, jednokondygnacyjny. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.2.6. Duży dom mieszkalny ceglany, półtorakondygnacyjny. Cechy charakterystyczne zabudowy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.1. Dom z wystawką. Ogólna charakterystyka budynków, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.2. Dom z wystawką. Sposoby kształtowania bryły, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.3. Lokalizacja obiektów referencyjnych
- Ryc. 6.3.4. Dom podcieniowy typ III, podcień prostopadły do kalenicy, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.5. Schemat rozwiązania szczytu podcienia, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.6. Dom drewniany z wystawką w formie facjaty pulpitowej, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.7. Dom drewniany z wystawką w formie facjaty nadwieszanej, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 6.3.8. Dom murowany z wystawką w formie ryzalitu, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.1.1. Elementy kompozycji elewacji domów żuławskich, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.1.2. Budynek drewniany z eksponowaną konstrukcją ryglową, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.1.3. Budynek drewniany z oszalowanym szczytem, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.1.4. Budynek murowany, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.2.1. Przykłady stolarki drzwiowej, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.2.2. Rozwiązanie wejścia głównego domu autorstwa Petera Loewena w Marynowach, rys. R. Ohlsen, za: ed. Lehmkuhl (1997)
- Ryc. 7.2.3. Rozwiązanie wejścia domu w Nowej Kościelnicy, rys. R. Hawrylik, za: ed. Lehmkuhl (1997)
- Ryc. 7.2.4. Rozwiązanie wejścia domu Loewena w Lasowicach Małych, rys. R. Ohlsen, za: ed. Lehmkuhl (1997)
- Ryc. 7.3.1. Budowa okna, rys. B. Piaskowska, za: Poradnik remontu i konserwacji stolarki NID 2023
- Ryc. 7.3.2. Schemat podziałów stolarki okiennej, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.3.3. Schemat opracowania strefy okiennej, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.4.1. Schemat rozwiązania cokołów, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.4.2. Zakończenia deskowania szczytów, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.4.3. Węglowanie naroży, rys. M. Koperska-Kośmicka
- Ryc. 7.5.1. Rozwiązanie fryzów ceglanych, rys. B. Liebold (1891)
- Ryc. 7.5.2. Tonda terakotowe, rys. B. Liebold (1891)
- Ryc. 7.5.3. Wątki ścian ceglanych, rys. B. Liebold (1891)
- Ryc. 7.5.4. Przykłady rozwiązania szczytów, rys. B. Liebold (1891)
- Ryc. 7.6.1. Laubzegowe ozdoby szczytów, rys. B. Liebold (1893)
- Ryc. 7.6.2. Laubzegowe konsole, rys. B. Liebold (1893)
- Ryc. 7.6.3. Końcówki krokwi, rys. B. Liebold (1893)
- Ryc. 7.6.4. Zakończenia belek stropowych, rys. B. Liebold (1893)

SPIS FOTOGRAFII

autorzy zdjęć oznaczeni w tekście

[KB] - K. Bętlejewska

[ZD] - Z. Dąbrowski

[EG] - E. Gackowska

[AL] - A. Łoziak

[KK] - K. Kutniewska

[LK] - L. Krzyżanowski

[MK] - M. Koperska-Kośmicka

[TR] - T. Raczewski

[BU] - B. Ugorek

Fot. 5.1.1 Orłowo, ul. Mennonicka, zagroda holenderska w typie wzdłużnym [MK]

Fot. 5.1.2 Pordenowo 15, zagroda z budynkami wolnostojącymi [MK]

Fot. 5.1.3 Gniazdowo 56, zagroda z budynkami wolnostojącymi [MK]

Fot. 5.1.4 Nidowo 2, zagroda samotnicza w układzie zagrody holenderskiej, usytuowana na terpie [MK]

Fot. 5.1.5 Złotowo 50, budynki w układzie zagrody wolnostojącej [MK]

Fot. 5.1.6 Jazowa 51, zagroda holenderska wzdłużna [MK]

Fot. 5.1.7 Solnica 22, złożony układ zabudowań [MK]

Fot. 6.1.1 Marzęcino, ul. Główna 22, mały dom ze ścianką kolankową. Przykład złego doboru stolarki [AL]

Fot. 6.1.2 Marzęcino, ul. Brzozowa 1, mały dom mieszkalny z szalowaniem ściany szczytowej.

Przykład złego zastosowania izolacji styropianowej w budynku drewnianym [MK]

Fot. 6.1.3 Ostaszewo, mały dom mieszkalny jednokondygnacyjny. Szalowanie ściany szczytowej [AL]

Fot. 6.1.4 Marzęcino, ul. Graniczna 5, mały dom jednokondygnacyjny. Zły dobór stolarki okiennej [MK]

Fot. 6.1.5 Drewnica, ul. Jaśminowa 1, mały dom ze ścianką kolankową. Przykład złego doboru stolarki [MK]

Fot. 6.1.6 Drewnica, ul. Lipowa 3, mały dom. Przykład szalowania szczytu i ścianki kolankowej [MK]

Fot. 6.1.7 Marzęcino, ul. Wałowa 16. Zachowane proporcje małego domu z niską ścianką kolankową [EG]

Fot. 6.1.8 Drewnica, ul. Wiślana 82A, mały dom mieszkalny z szalowaniem ściany szczytowej [EG]

Fot. 6.1.9 Drewnica, ul. Zielona 72, mały dom w dawnym układzie zagrody holenderskiej [MK]

Fot. 6.1.10 Marzęcino, ul. Graniczna 16, mały dom z niską ścianką kolankową.

Niewłaściwie dobrana stolarka okienna [MK]

Fot. 6.1.11 Drewnica, ul. Wiślana 3, przykład domu z dachem dwuspadowym z naczółkami [MK]

Fot. 6.1.12 Marzęcino, ul. Główna 7, skala małego domu jednokondygnacyjnego.

Przykład źle dobranej stolarki [MK]

Fot. 6.1.13 Wiślina 17, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [LK]

Fot. 6.1.14 Żuławki 51, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [LK]

Fot. 6.1.15 Żuławki 73, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [TR]

Fot. 6.1.16 Wiślina 7, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [BU]

Fot. 6.1.17 Wiślina 5, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [LK]

Fot. 6.1.18 Marynowy, ob. ul. Podcieniowa, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [ZD]

Fot. 6.1.19 Żuławki 26, rozwiązanie ściany szczytowej. Przykład niewłaściwego doboru stolarki i betonowego grodzienia, które wpływa ujemnie na odbiór całości [MK]

Fot. 6.1.20 Gniazdowo 35, proporcje małego domu mieszkalnego ze ścianką kolankową [MK]

Fot. 6.1.21 Kępki 23, mały dom mieszkalny, fragment dawnej zagrody holenderskiej [EG]

Fot. 6.1.22 Drewnica, ul. Miłosza 8, dom w układzie zagrody holenderskiej, wzdłużnej [AL]

Fot. 6.1.23 Drewnica, ul. Wiślana 62, przykład podziałów własnościowych negatywnie wpływających na budynek [MK]

Fot. 6.1.24 Drewnica, ul. Długa 25, proporcjonalna bryła małego domu zaburzona źle dobraną stolarką [EG]

Fot. 6.1.25 Marynowy, ul. Nowodworska 84, niszczący dom z zachowanymi drewnianymi detalami [AL]

Fot. 6.1.26 Marynowy, ul. Nowodworska 56/58, dom z zagrody holenderskiej, ustawiony szczytowo do głównej drogi [AL]

Fot. 6.1.26 Marynowy, ul. Podcieniowa 17, niszczący budynek zastąpiony przez nową zabudowę [AL]

Fot. 6.1.27 Mątowy Wielkie 16, przykład małego domu z błędnie wykonanym remontem ściany szczytowej [MK]

- Fot. 6.1.28 Marzęcino, ul. Główna 25, opuszczony mały dom z zachowanymi detalami elewacji [AL]
- Fot. 6.1.29 Stobna 16, dom w układzie dawnej krzyżowej zagrody holenderskiej [AL]
- Fot. 6.1.30 Palczewo 53, niszczyjący dom w konstrukcji ryglowej z detalami strefy okiennej i widocznym rysunkiem konstrukcji [MK]
- Fot. 6.1.31 Boręty 23, przykład rozwiązania konstrukcji ryglowej w małym budynku mieszkalnym [EG]
- Fot. 6.1.32 Kmiecín, ul. Żuławska 60, opuszczony dom w otoczeniu szpecącego, nowego ogrodzenia [MK]
- Fot. 6.1.32 Żuławki d. 52, źródło NID, <https://zabytek.pl/pl> [KB]
- Fot. 6.1.33 Trutnowy 21, przykład małego żuławskiego budynku dwurodzinnego, spoza obszaru krajobrazu priorytetowego [MK]
- Fot. 6.1.34 Klecie 3, mały dom ceglany z oszalowanym szczytem, źle dobrana stolarka okienna [MK]
- Fot. 6.1.35 Pordenowo 10, ściana szczytowa z widocznym fryzem międzykondygnacyjnym [MK]
- Fot. 6.1.36 Solnica 40, idealne proporcje małego domu [MK]
- Fot. 6.1.37 Mątowy Małe 19, rozwiązanie ściany szczytowej z fryzem i ozdobnymi sterczynami [MK]
- Fot. 6.1.38 Boręty 36, podziały własnościowe przenoszone na kontrastujące elementy elewacji [MK]
- Fot. 6.1.39 Nowa Cerkiew 1, przykład dwurodzinnego małego ceglanego domu mieszkalnego [MK]
- Fot. 6.1.40 Bystrze 25, ozdobne rozwiązanie szczytu z triforium doświetlającym poddasze [MK]
- Fot. 6.1.41 Drewnica, ul. Wiślana 12, detale nadproży okiennych i fryzów międzykondygnacyjnych wykonane z kontrastującej cegły [MK]
- Fot. 6.1.42 Żuławki 15, przykład dobrze zachowanego obiektu [MK]
- Fot. 6.1.43 Boręty, przykład zastosowania cokołu kamiennego w budynku ceglanym i sposób rozwiązania gzymsu podokapowy [EG]
- Fot. 6.1.44 Drewnica, proporcjonalna bryła budynku oszpecona wtórną przybudówką [MK]
- Fot. 6.1.45 Marynowy, ul. Nowodworska 15, mały dom mieszkalny z wejściami (ob. zamurowanymi) doświetlonymi półkami [MK]
- zdj. 6.2.1 Stobna 25, duży dom gburki. Przykład niewłaściwego doboru stolarki okiennej [MK]
- zdj. 6.2.2 Kępki 44, duży dom drewniany na wysokim cokole ceglanym. Wymaga remontu. [MK]
- zdj. 6.2.3 Rychnowo Żuławskie 2, przykład domu z XVIII w. wymagającego natychmiastowej interwencji [MK]
- zdj. 6.2.4 Tuja 20, typowy duży dom drewniany. Przykład niewłaściwego doboru stolarki okiennej [MK]
- zdj. 6.2.5 Rychnowo Żuławskie 14, duży dom drewniany z dachem naczółkowym [MK]
- zdj. 6.2.6 Rakowiska 22, przykład domu z XVIII w. wymagającego natychmiastowej interwencji [MK]
- Fot. 6.2.7 Bystra, ul. Jesionowa 9, duży dom drewniany z tynkowanym parterem, źle dobrana stolarka [MK]
- Fot. 6.2.8 Kończewice 25A, przykład niewłaściwie wymienionej stolarki [MK]
- Fot. 6.2.9 Jazowa 6, modelowy przykład remontu wspartego dotacją MKiDN [MK]
- Fot. 6.2.10 Drewnica, ul. Długa 34/36, duży dom harmonijnie wpisujący się w krajobraz [MK]
- Fot. 6.2.11 Żuławki 79, dom w układzie zagrody holenderskiej, źle dobrana stolarka [MK]
- Fot. 6.2.12 Żuławki 80, dom w układzie zagrody holenderskiej, źle dobrana stolarka [MK]
- Fot. 6.2.13 Marynowy, Podcieniowa 13, półtorakondygnacyjny dom drewniany z zachowanymi detalami, opuszczony [MK]
- Fot. 6.2.14 Gniazdowo 8, dobrze zachowany duży dom ze ścianką kolankową, pokrycie dachowe wymaga wymiany [MK]
- Fot. 6.2.15 Kmiecín, ul. Jaśminowa 15, ciekawie rozwiązana dekoracja szczytu dużego domu gburkiego [EG]
- Fot. 6.2.16 Tujsk 19, przykład domu drewnianego budującego pierzeję ulicy wiejskiej [AL]
- Fot. 6.2.17 Pordenowo 9, przykład negatywnego wpływu podziałów własnościowych na stan budynku [MK]
- Fot. 6.2.18 Tujsk 21, przykład domu drewnianego budującego pierzeję ulicy wiejskiej [MK]
- Fot. 6.2.19 Myszewko 8A, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej
- Fot. 6.2.20 Kończewice 38, dawna plebania, przykład proporcji dużego domu mieszkalnego z ciekawym opracowaniem ceglanych nadproży [MK]
- Fot. 6.2.21 Żuławki 40, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]
- Fot. 6.2.22 Żuławki 63, duży ceglany dom gburki z dachem naczółkowym [MK]
- Fot. 6.2.23 Nowa Cerkiew 30, przykład domu z bogatym detalem z cegły glazurowanej [EG]
- Fot. 6.2.24 Drewnica, ul. Długa 24, duży dom ceglany na kamiennej podmurówce, z ozdobnymi sterczynami szczytu bocznego [EG]
- Fot. 6.2.25 Pordenowo 15/17, przykład dużego ceglanego domu ze ścianką kolankową, podział kolorystyczny wpływa ujemnie na odbiór całości [MK]

- Fot. 6.2.26 Pordenowo 16, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]
- Fot. 6.2.27 Wiślina, ul. Słoneczna 45, dom ceglany półtora-kondygnacyjny, przykład źle dobranej stolarki ceglanej [MK]
- Fot. 6.2.28 Gniazdowo 26/27, przykład zaburzenia harmonijnej bryły dużego domu niedopasowaną przybudówką [MK]
- Fot. 6.2.29 Drewnica, ul. Wiślana 41, przykład dobrze zachowanego budynku ceglanej architektury żuławskiej [MK]
- Fot. 6.2.30 Tujsk, ujemny wpływ na estetykę budynku agresywnych reklam i niedopasowanej przybudówki [MK]
- Fot. 6.3.1 Klecie 4. Dom z podcieniem szczytowym. Jeden z unikalnych przykładów domu typu I zachowany na Żuławach [MK]
- Fot. 6.3.2 Nowa Cerkiew 13. Przykład złych praktyk remontowych, które wpływają na statykę budynku [MK]
- Fot. 6.3.3 Żuławki 6. Dobry wzór działań konserwatorskich [AL]
- Fot. 6.3.4 Myszewko 4. Przykład nieprawidłowego zabudowania podcienia [MK]
- Fot. 6.3.5 Marynowy, Nowodworska 51. Zachowana bryła z ryglowym podcieniem, źle dobrana stolarka [MK]
- Fot. 6.3.6 Żuławki 64. Dom autorstwa Petera Loewena. Dobry wzór działań konserwatorskich [MK]
- Fot. 6.3.7 Orłowo, Żuławska 66. Dom Petera Loewena. Dobry wzór działań konserwatorskich [MK]
- Fot. 6.3.8 Marynowy, Podcieniowa 19. Dom Petera Loewena. Dobry wzór działań konserwatorskich [MK]
- Fot. 6.3.9 Orłowo Pierwsze 1. Jeden z domów Petera Loewena [MK]
- Fot. 6.3.10 Złotowo 20. Dom w trakcie odbudowy [MK]
- Fot. 6.3.11 Gniazdowo 28. Przykład domu z płytkim podcieniem [MK]
- Fot. 6.3.12 Żuławki 32/33. Przykład domu wymagającego pilnych działań ratunkowych [MK]
- Fot. 6.3.13 Tuja 3. Dom i podcień w konstrukcji wieńcowej, z płytką wystawką [MK]
- Fot. 6.3.14 Tujsk 23. Przykład harmonijnego zabudowania podcienia [MK]
- Fot. 6.3.15 Żuławki 75. Przykład domu ze ścianką kolankową i podcieniem w konstrukcji wieńcowej [MK]
- Fot. 6.3.16 Pordenowo 2. Przykład rozwiązania podcienia i bryły ze ścianką kolankową w konstrukcji ryglowej [EG]
- Fot. 6.3.17 Lubieszewo 45. Przykład domu z wtórnie zabudowanym podcieniem i źle dobraną stolarką [MK]
- Fot. 6.3.18 Jazowa 51. Dom podcieniowy ze ścianką kolankową w konstrukcji wieńcowej. Dobry przykład działań konserwatorskich [MK]
- Fot. 6.3.19 Drewnica, Kasztanowa 11. Dom z facjatą nadwieszaną. Przykład dobrych praktyk konserwatorskich [MK]
- Fot. 6.3.20 Lisewo, 10 Marca 31, dom z facjatą pulpitową. Przykład źle dobranej stolarki okiennej [MK]
- Fot. 6.3.21 Marzęcino, Wałowa 2, dom z facjatą pulpitową, w konstrukcji wieńcowej [MK]
- Fot. 6.3.22 Kmiecin, Jaśminowa 9, dom z facjatą pulpitową. Przykład źle przeprowadzonego remontu [MK]
- Fot. 6.3.23 Szropy 9, dom z facjatą pulpitową, wymagający natychmiastowych działań ratunkowych [MK]
- Fot. 6.3.24 Palczewo 12, dom z facjatą pulpitową, w konstrukcji wieńcowej. Przykład źle dobranej stolarki okiennej [MK]
- Fot. 6.3.25 Kończewice 44, dom z wystawką pulpitową. Przykład nieprawidłowych prac remontowych [MK]
- Fot. 6.3.26 Lasy 9, dom z facjatą pulpitową, w konstrukcji wieńcowej [EG]
- Fot. 6.3.27 Świerznica 28, dom z wystawką pulpitową w układzie zagrody holenderskiej [MK]
- Fot. 6.3.28 Wróblewo 8, dom z wystawką pulpitową, w konstrukcji wieńcowej [MK]
- Fot. 6.3.29 Solnica 22, dom z wystawką pulpitową, w układzie zagrody holenderskiej [MK]
- Fot. 6.3.30 Tujsk 27, dom z wystawką pulpitową w konstrukcji wieńcowej, tynkowany [MK]
- Fot. 6.3.31 Żuławki 37, dom z wystawką i ścianką kolankową w konstrukcji ryglowej. Przykład dobrych prac renowacyjnych [MK]
- Fot. 6.3.32 Groblica 2, dom z facjatą pulpitową. Przykład nieprawidłowo dobranej stolarki okiennej [AL]
- Fot. 6.3.33 Lędowo, Nad Motławą 28, dom z facjatą nadwieszaną. Unikatowy przykład dachu mansardowego [MK]
- Fot. 6.3.34 Kmiecin, Żuławska 29, dom z facjatą pulpitową, przykład źle dobranej stolarki okiennej [MK]
- Fot. 6.3.35 Marzęcino, Główna 17, dom z facjatą pulpitową [MK]
- Fot. 6.3.36 Marynowy, Nowodworska 14/16, dom z facjatą pulpitową, wymagający natychmiastowych działań ratunkowych [MK]
- Fot. 6.3.37 Kępki 45, budynek dawnej szkoły z facjatą pulpitową murowaną z cegły [MK]
- Fot. 6.3.38 Tuja 31, dom z facjatą pulpitową i ścianką kolankową zaznaczoną fryzem ceglanyim biegnącym dookoła budynku [MK]
- Fot. 6.3.39 Lisewo, Kolejowa 33, dom z facjatą o bogatym detalu ceglanyim. Przykład dobrych praktyk konserwatorskich [MK]
- Fot. 6.3.40 Złotowo 50, dom z szerokoą facjatą pulpitową, z bogatym detalem ceglanyim [MK]

- Fot. 6.3.41 Lisewo, Braterska 18. Przykład budynku tynkowanego, który uległ negatywnym przekształceniom [MK]
- Fot. 6.3.42 Mątowy Wielkie 33/35, przykład domu z facjatą pulpitową, murowany [MK]
- Fot. 6.3.43 Boręty 7, dom ceglany z szeroką wystawką w formie ryzalitu, akcentującą główne wejście [MK]
- Fot. 6.3.44 Mątowy Wielkie 56, dom ceglany z ryzalitem. Przykład nietypowego, dużego spadku dachu [MK]
- Fot. 6.3.45 Drewnica, Wiślana 3, dawna pastorówka z ząbkowanym fryzem podokapowym i dodatkowymi detalami ceramicznymi w formie tonda [MK]
- Fot. 6.3.46 Śledziówka 2, dom ceglany z głębokim ryzalitem. Fryz ceglany akcentujący ściankę kolankową [MK]
- Fot. 6.3.47 Kończewice 37/39, dom z płytkim ryzalitem. Przykład nieprawidłowego docieplenia i wymiany stolarki [MK]
- Fot. 6.3.48 Drewnica, Wiślana 43, dom murowany z jasnej cegły z detalami opasek okiennych i fryzu ząbkowego w kontrstującym kolorze [MK]
- Fot. 6.3.49 Wróblewo 14/15, dom wykonany z żółtej licówki, dawna plebania [MK]
- Fot. 6.3.50 Palczewo 30, dom murowany z czerwonej cegły, z detalami łuków okiennych i fryzu w kontrastowym kolorze. Przykład źle dobranej stolarki okiennej [EG]
- Fot. 6.3.51 Myszewko, Polna 1, dom z ryzalitem z czerwonej cegły, z wyraźnie zaznaczonymi narożnikami budynku [KK]
- Fot. 6.3.52 Gniazdowo 19/21, dom z ryzalitem i wysoką ścianką kolankową, zaznaczoną kontrastowym fryzem ceglany [MK]
- Fot. 6.3.53 Lichnowy Zwycięstwa 3A, dom z ryzalitem zakończonym szczytem schodkowym [EG]
- Fot. 6.3.54 Mątowy Wielkie 9, dom ceglany z ryzalitem, negatywny przykład zmian w układzie okien [MK] Fot.
- Fot. 7.2.1 Motyw tarczy słonecznej na drzwiach w domu w Marynowach [MK]
- Fot. 7.2.2 Naświetle z inskrypcją w drzwiach głównych domu w Nowej Kościelnicy [MK]
- Fot. 7.2.3 Strefa wejścia głównego w domu podcieniowym P.Loewena w Marynowach [MK]
- Fot. 7.2.4 Barkowe skrzydło drzwiowe domu podcieniowego w Myszewku [MK]
- Fot. 7.2.5 Drzwi dwioinkowe z barokowym nadprożem w domu z Rakowisk [MK]
- Fot. 7.2.6 Zrekonstruowana strefa wejścia głównego domu podcieniowego w Żelichowie-Cyganku [MK]
- Fot. 7.2.7 Naświetle z inskrypcją w drzwiach głównych domu w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.2.8 Drzwi dwuskrzydłowe, pięciopolowe z inkrypcją w polu naświetla, Boręty [MK]
- Fot. 7.2.9 Bogaty program dekoracyjny dwuskrzydłowych drzwi wejściowych domu w Żuławkach [MK]
- Fot. 7.2.10 Klasycyzujące rozwiązanie portalu wejściowego strażnicy wałowej w Lisewie [MK]
- Fot. 7.3.1 Barokowe okno doświetlające podcień w domu z Myszewka [MK]
- Fot. 7.3.2 Dwuskrzydłowe okno z okiennicami w domu ze Starej Wisły [MK]
- Fot. 7.3.3 Próba odtworzenia oryginalnej kolorystyki dwuskrzydłowych okien domu w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.3.4 Przykład okna czteroskrzydłowego, Marynowy [MK]
- Fot. 7.3.5 Niepasujące, współczesne okno PCV bez podziałów, w obramieniu starej opaski z dekoracją laubzegową [MK]
- Fot. 7.3.6 Okno dwudzielne z płycinowo-ramowymi okiennicami i klasycyzującą opaską okienną, Żuławki [MK]
- Fot. 7.3.7 Wycięta opaska okienna, Marzęcino [MK]
- Fot. 7.3.8 Proporcje okna doświetlającego poddasze domu w Żuławkach [MK]
- Fot. 7.3.9 Próba wymiany stolarki okiennej na współczesne okno PCV, Marzęcino [MK]
- Fot. 7.3.10 Bogaty detal obramienia okna XIX wiecznego domu w Marzęcinie [MK]
- Fot. 7.3.11 Ceglane nadproża w budynku dawnej pastorówki w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.3.12 Szczegół rozwiązania ceglanych nadproża [EG]
- Fot. 7.3.13 Kontrastowe opaski okienne szczytu wystawki domu w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.3.14 Akcentowanie nadproża ceglami glazurowanymi w kolorze zielonym [AL]
- Fot. 7.3.15 Nadproże wykonane przy pomocy ceglanych kształtek [EG]
- Fot. 7.4.1 Ceglany cokół i proste węgłowanie naroża XVIII-wiecznego domu w Lubieszewie [MK]
- Fot. 7.4.2 Sposób zakończenia węgłowania i kształtowanie strefy podokapowej z ozdobnie ciosanymi belkami stropowymi [EG]
- Fot. 7.4.3 Cokół kamienno-ceglany, węgłowanie narożnika naśladujące boniowanie i odobnie zakończone belki stropowe drewnianego domu we Wróblewie [MK]
- Fot. 7.4.4 Bogactwo detali strefy podokapowej skromnego domu w Żuławkach: górna część węgłowania naśladująca głowicę kostkową, ozdobne zakończenie belki stropowej i deskowania, konsola laubzegowa podtrzymująca płatew i ozdobnie wycięta krokiew [MK]
- Fot. 7.4.5 Węgłowanie naroża budynku w relokowanym domu podcieniowym w Cyganku-Żelichowie [MK]

- Fot. 7.4.6 Rozrzeźbiona górna część węglowania naroża domu [EG]
- Fot. 7.4.7 Ozdobne deskowanie, dom w Tujsku [EG]
- Fot. 7.4.8 Ozdobne deskowanie, dom w Drewnicy [AL]
- Fot. 7.4.9 Ozdobne deskowanie, dom w Gniazdowie [MK]
- Fot. 7.4.10 Ozdobne deskowanie, dom w Marzęcinie [MK]
- Fot. 7.4.11 Ozdobne deskowanie, dom w Orłowie [AL]
- Fot. 7.4.12 Ozdobne deskowanie, dom w Żuławkach [MK]
- Fot. 7.4.13 Ozdobne deskowanie, dom w Rakowiskach [MK]
- Fot. 7.4.14 Ozdobne deskowanie, dom w Rychnowie [MK]
- Fot. 7.4.15 Ozdobne deskowanie, dom w Tujsku [AL]
- Fot. 7.4.16 Ozdobne deskowanie, dom w Orłowie [AL]
- Fot. 7.4.17 Ozdobne deskowanie, dom w Marynowach [MK]
- Fot. 7.4.18 Ozdobne deskowanie, dom w Marzęcinie [MK]
- Fot. 7.5.1 Schodkowy fryz podokapowy dawnej pastorówki w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.5.2 Zakończenie szczytu domu w Drewnicy [EG]
- Fot. 7.5.3 Bogata kompozycja szczytu budynku w Pordenowie [MK]
- Fot. 7.5.4 Rozwiązanie szczytu ryzalitu i fryz podokapowy domu w Mątowach Wielkich [MK]
- Fot. 7.5.5 Dekoracja szczytu z różą wiatrów budynku w Gniazdowie [MK]
- Fot. 7.5.6 Fryz międzykondygnacyjny budynku w Borętach [EG]
- Fot. 7.6.1 Elementy solarne w kompozycji trójkąta szczytowego domu w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.6.2 Dekoracja laubzegowa szczytu domu w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.6.3 Motywy roślinne szczytu laubzegowego w domu z Marzęcina [MK]
- Fot. 7.6.4 Dekoracja laubzegowa szczytu domu w Drewnicy [MK]
- Fot. 7.6.5 Elementy dekoracyjne werandy z Drewnicy [MK]
- Fot. 7.6.6 Dekoracja laubzegowa szczytu domu z zagrody holenderskiej w Solnicy [EG]
- Fot. 7.6.7 Złożona dekoracja strefy podokapowej domu w Orłowie [AL]
- Fot. 7.6.8 Laubzegowa konsola jako ozdobnik płatwi domu w Żuławkach [MK]
- Fot. 7.6.9 Laubzegowa konsola jako ozdobnik płatwi domu w Żuławkach [MK]
- Fot. 7.6.10 Wroblówka w domu podcieniowym w Cyganku-Żelichowie [AL]
- Fot. 7.6.11 Dekorowana wiatrownica i krokiew domu w Drewnicy [EG]

BIBLIOGRAFIA

- Augustowski, B. (ed.) 1976, *Żuławy Wiślane*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Gdańsk.
- Bertram, H. & La Baume, W. & Kloeppel, O. 1924, *Das Weichsel-Nogat-Delta. Beiträge zur Geschichte seiner Landschaft lichen Entwicklung, vorgeschichtlichen Besiedlung und bäuerlichen Haus- und Hofanlage*, „Quellen und Darstellungen zur Geschichte Westpreussens, Westpreussischen Geschichtsverein“, H. 11, Danzig
- Domino, J. 2013, *Na polderach i w podcieniach - krajobraz i architektura Żuław*, Żuławski Park Historyczny, Nowy Dwór Gdański.
- Koperska-Kośmicka, M. 2020, *Dom podcieniowy na Żuławach*, Instytut Kaszubski, Gdańsk.
- Małuj, J. (ed.) 2020, *Katalog tradycyjnych form architektonicznych i urbanistycznych województwa pomorskiego*, Graph31, K-pis, Gdańsk.
- Lehmkuhl, I. 1997, *Beiträge zur Landlichen Siedlung an Unterer und Mittlerer Weichsel*, Fachhochschule Oldenburg, Oldenburg.
- Liebold, B. 1891, *Ziegelrohbau, Taschenbuch für Bauhandwerker*, C.C. Muller, Holzminden.
- Liebold, B. 1893, *Holzarchitektur, Taschenbuch für Bauhandwerker*, C.C. Muller, Holzminden.
- Lipińska, B. 2011, *Żuławy Wiślane. Ochrona i kształtowanie zabytkowego krajobrazu*, Stowarzyszenie Żuławy, Nowy Dwór Gdański.
- Bogdanowska, M. 2023, *Poradnik remontu i konserwacji historycznej stolarki okiennej*, NID, Warszawa.
- Prarat, M. 2012, *Architektura chłopska Doliny Dolnej Wisły w latach 1772-1945 i jej problematyka konserwatorska*, MET, Toruń.
- Szulc, H. 1995, *Morfogeneza osiedli wiejskich w Polsce*, Continuo, Wrocław.
- Zirkwitz, V. 1938, *Die bauliche Entwicklung der Dorfkirche von der Ordenszeit bis zur Gegenwart im Gebiet des ehemaligen Freistaates Danzig unter besonderer Berücksichtigung der Kirchen der Danziger Höhe und Niederung*, A. W. Kafemann, Danzig.

KATALOG LFA

LOKALNE FORMY ARCHITEKTONICZNE ZABUDOWY DLA KRAJOBRAZÓW PRIORYTETOWYCH
ŻUŁAWY OSADNICTWO: ZDETERMINOWANE POŁOŻENIEM NA TERENIE ZALEWOWYM
ZWARTE, ROZPROSZONE, ŚREDNIOWIECZNE, OLĘDERSKIE

OPRACOWANIE:

autor: Marta Koperska-Kośmicka

opracowanie graficzne i projekt okładki: Maja Chyżyńska
opracowanie rysunkowe: Marta Koperska-Kośmicka

fotografie: K. Bętlejewska, Z. Dąbrowski, E. Gackowska, A. Łoziak, L. Krzyżanowski, M. Koperska-Kośmicka, K. Kutniewska,
T. Raczewski, B. Ugorek

wydawca: Pomorskie Biuro Planowania Regionalnego
Gdańsk 2024

Pomorskie Biuro Planowania
Regionalnego w Gdańsku

Instytucja Samorządu
Województwa Pomorskiego